

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра дошкільної педагогіки і психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
«ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВИХ ІГОР»

Виконала: Васіна С. В.
магістрант спеціальності
012 Дошкільна освіта
ОПП Дошкільна освіта
Допущено до захисту
"___" _____ 2023_р.

Науковий керівник:

к. п. н.,
доцент Т.В. Марєєва

Завідувач кафедри

_____ Л.П. Загородня

Дата захисту: «___» грудня 2023_р.

Оцінка _____

Підписи членів ЕК:

Глухів – 2023р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВИХ ІГОР	8
1.1. Поняття толерантність в психолого-педагогічній літературі	8
1.2. Особливості виховання толерантності в дітей старшого дошкільного віку	20
1.3 Використання сюжетно-рольової гри як засобу виховання толерантності в дітей старшого дошкільного віку	36
Висновки до першого розділу	44
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВИХ ІГОР ЯК ЗАСОБУ ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	46
2.1. Діагностика рівнів вихованості толерантності у старших дошкільників	46
2.2. Методика використання сюжетно-рольових ігор як засобу виховання толерантності у старших дошкільників	56
2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження.....	63
Висновки до другого розділу	68
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73
ДОДАТКИ	81

ВСТУП

Інтеграційні та глобалізаційні процеси, що відбуваються в Україні, вимагають значних змін у соціальній, економічній та політичній сферах життя суспільства. Сучасний ритм життя висуває високі вимоги до людського суспільства щодо нових форм співіснування у соціумі, за яких байдужість, бездушність, жорстокість, сварки у ХХІ столітті повинні змінитися толерантним ставленням людей одне до одного. Такий тип ставлення передбачає терпимість, чуйність, милосердя, взаємодопомогу тощо.

Утвердження принципів і норм толерантності є важливою умовою порозуміння між людьми в усьому світі, сприяє згуртуванню та консолідації суспільства.

Питання формування толерантності нині стає все більш актуальним і закріпленим у нормативних актах, прийнятих і ратифікованих у всьому світі. Зокрема, необхідність виховання толерантності у дітей та молоді визначена такими документи ООН, як «Загальна Декларація прав людини», «Конвенція про права дитини», «Декларація про ліквідацію усіх форм нетерпимості і дискримінації на основі релігії чи переконань», «Декларація принципів толерантності» [28; 37; 22; 23].

У Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ ст. зазначається, що освіта підпорядкована формуванню системи національних інтересів як головних пріоритетів світоглядної культури особистості і, разом з тим, вона сприяє оволодінню багатствами світової культури, вихованню поваги до народів світу [51].

Проблемі виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку відведене місце у новій редакції Базового компонента дошкільної освіти. У ньому визначено зміст освітнього напрямку «Дитина у соціумі», розроблені показники сформованості соціально-комунікативної компетентності, яка включає в себе толерантність [7].

Наприкінці періоду дошкільного дитинства діти мають опанувати здатністю взаємодіяти з оточуючими людьми, користуючись морально-етичними нормами у міжособистісних стосунках; погоджувати свою поведінку та дії з іншими; усвідомити своє місце в соціумі. Дитина старшого дошкільного віку набуває уміння співпереживати, розуміти іншу людину, допомагати їй в разі потреби, в різних ситуаціях добирати відповідні способи спілкування.

Одним із найважливіших засобів виховання толерантності в дошкільному віці є гра. Тільки в тому випадку виховання толерантності принесе результати, якщо воно відбувається в емоційно сприятливих умовах. Цьому сприятиме сюжетно-рольова гра, яка є не тільки провідним видом діяльності, але й засобом згуртування дітей, виховання у них доброзичливого ставлення один до одного, співчуття, співпереживання. Потреба в спілкуванні з однолітками виникає у дітей саме в ігровій діяльності, в іграх вони вчаться застосовувати отримані знання і навички.

Стан дослідження проблеми. У наукових працях Ш. Амонашвілі, А. Богуш, О. Коберник, Т. Кравченко, В. Кременя, В. Кузя, В. Маралова, А. Маслоу, Н. Побірченко, І. Рогальської, В. Сітарова, О. Сухомлинської та ін. наголошується на необхідності раннього ознайомлення дітей з моральними уявленнями, гуманістичними поняттями, навчання доброті, співпереживанню, виховання у них відповідних особистісних якостей.

Актуальність проблеми виховання толерантності у дошкільників є беззаперечною. Адже саме на цьому етапі життєвого шляху дитина потрапляє у колектив однолітків, дорослих, де формуються взаємостосунки з представниками різних мікросоціумів, ознайомлення із різними традиціями, поглядами, життєвим досвідом і розвиваються її комунікативні здібності. Як зазначає Т. Поніманська важливо, щоб дошкільники зрозуміли: взаємини людей – велика цінність, їх треба підтримувати та збагачувати. Слід учити розуміти стан іншої людини, поважати її почуття, рахуватися з її інтересами [56, 54].

Питанням виховання у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку толерантності, а також морального виховання займалися І. Бех, А. Богущ, О. Грива, В. Котирло, А. Гончаренко, О. Кононко, О. Матвієнко, Т. Поніманська, Ю. Приходько, Л. Прокопенко, Н. Скрипник та ін.

Проблема виховання толерантності у сучасній педагогічній науці досліджується у різних аспектах: загальні питання педагогіки толерантності (Т. Поніманська, А. Сиротинко та ін.); етнічна толерантність (О. Докукіна, Ю. Римаренко та ін.); технологічні питання виховання толерантності (Т. Білоус, О. Кащенко, Б. Рієрдон, О. Скрябіна, Н. Скрипник та ін.).

Разом з тим, незважаючи на велику кількість досліджень з проблеми виховання толерантності, не можна назвати її достатньо вивченою, особливо стосовно дітей дошкільного віку.

Метою дослідження є теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити методику виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку засобом сюжетно-рольової гри.

Об'єктом дослідження є виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку.

Предметом дослідження є методика виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку засобом сюжетно-рольової гри.

Гіпотеза дослідження: виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку засобом сюжетно-рольових ігор відбуватиметься успішно, якщо будуть ураховані такі педагогічні умови: 1) використання цікавих і зрозумілих сюжетно-рольових ігор з дітьми, які передбачали б вияв толерантності в різних життєвих ситуаціях; 2) підвищення рівня обізнаності вихователів про методи виховання толерантності в дітей та рівня керівництва сюжетно-рольовими іграми дошкільників; 3) залучення батьків до процесу виховання толерантності в дітей в умовах сім'ї.

Завданнями дослідження є:

1) Здійснити аналіз філософських, психолого-педагогічних джерел з проблеми виховання толерантності в дітей старшого дошкільного віку та уточнити сутність поняття толерантності як моральної якості особистості.

2) Визначити і охарактеризувати змістові компоненти, критерії, показники рівнів вихованості толерантності у дітей старшого дошкільного віку.

3) Теоретично обґрунтувати методика виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку засобом сюжетно-рольової гри.

4) Проаналізувати результати експериментального дослідження методики виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку засобом сюжетно-рольової гри.

Для вирішення поставлених завдань були використані наступні **методи дослідження:**

- теоретичні – аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, систематизація, класифікація, індуктивний та дедуктивний методи, узагальнення, синтез;

- емпіричні – методи збору емпіричного матеріалу (анкетування, бесіди, спостереження за перебігом освітнього процесу, ігри діагностичного характеру) з метою вивчення стану вихованості толерантності у дітей старшого дошкільного віку контрольної та експериментальної груп; педагогічний експеримент;

- статистичні – методи обробки експериментальних даних, за допомогою яких діагностувалась та вивчалась ефективність застосування сюжетно-рольових ігор з метою виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку.

Новизна та практичне значення роботи: полягає в тому, що отримані експериментальні результати розширюють і збагачують традиційні підходи до процесу виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти; запропонована методика роботи може бути використана в практиці роботи закладів дошкільної освіти, а також під

час викладання дисциплін «Педагогіка дошкільна», «Методика формування соціально-громадянської компетентності в дошкільників» для здобувачів фахової передвищої та вищої освіти за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта».

Експериментальна база дослідження: робота проводилась на базі закладу дошкільної освіти №8 «Дзвіночок» м. Ромни Сумської області. Експериментом було охоплено 40 дітей старшого дошкільного віку, 10 педагогів ЗДО та 40 батьків дітей.

Структура дослідження: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи складає 135 сторінок, з них 72 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВИХ ІГОР

1.1. Поняття толерантність в психолого-педагогічній літературі

Значення поняття толерантність, його розуміння та трактування протягом європейської історії змінювалося залежно від культурних та світоглядних контекстів, властивих тій чи іншій добі. Різниця в інтерпретаціях у різні часи дає комплексне уявлення стосовно того, що толерантність, толерантну поведінку в історичному вимірі поступово почали розглядати та застосовувати як один з важливих чинників, який сприяв конфліктній превенції, розв'язанню соціального напруження.

Поняття толерантності поступово набувало значення як політична та правова категорія, яка невід'ємно пов'язана з питаннями забезпечення та реалізації особистісних і колективних прав соціальних, релігійних й етнічних груп. Раніше сформульовані принципи та концепти толерантності як детермінанти особистісної свободи та поваги до іншого стали засадничими принципами сучасних міжнародних документів.

Процес формування толерантності є важливою складовою виховної системи, що спрямована на розвиток толерантних якостей людини. Процес формування у дітей толерантності, виховання толерантності є цілеспрямованим, планомірно організованим компетентним педагогом (поважне ставлення до поглядів, звичок, що є відмінними від власних, а також повага до індивідуальних особливостей будь-яких релігій, націй, народів), процес розвитку толерантного світогляду, свідомості, почуттів, особливостей дошкільника, вміння будувати толерантні стосунки, використовуючи систему педагогічних засобів [52, с. 61].

На думку науковців, формування толерантності у дошкільників є цілеспрямованим процесом співпраці дорослого та дитини. Воно здійснюється на основі моральних норм і принципів, сприяє засвоєнню основних правил людського співіснування, не дивлячись на різні світоглядні позиції, думки, переконання, що проявляються у певних діях та вчинках [17, с. 47].

Толерантність є однією зі складових моральних якостей особистості. У педагогічній науці знаходимо різні погляди на її сутність та складові.

У статті 1 Декларації принципів толерантності остання тлумачиться як «...повага, схвалення і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності..., це гармонія в різноманітті, це чеснота, яка робить можливим досягнення миру і сприяє заміні культури війни культурою миру...» [23].

Якщо звернутися до етимологічного значення слова «толерантність». В сучасному словнику іншомовних слів «толерантність» (від лат. *tolerantia* терпіння) визначається як, по-перше, здатність організму переносити несприятливий вплив якої-небудь речовини або отрути, по-друге, як терпимість, поблажливість до кого-небудь, до чого-небудь [10, с. 500]. В новому англо-українському словнику *tolerant* визначається як терпимий, терпимість, а дієслово *tolerate* – як терпіти, допускати, дозволяти [39, с. 61]. У двотомному німецько-українському словнику *tolerant* лаконічно позначено як терпимий [79, с. 372]. Найбільш поширену характеристику толерантності вміщено у французько-українському словнику, де це поняття перекладається як терпимість, віротерпимість, поблажливість [74, с. 728].

Загальний зміст поняття толерантності є спільним для багатьох мов світу, проте існують різні змістовні відтінки: «*tolerance*» (французька) – ставлення, яке припускає, що інші можуть діяти або розмірковувати не так, як ти; повага до свободи іншого, його способу мислення, поведінки, політичних, релігійних поглядів; «*tolerancia*» (іспанська) – здатність

визнавати ідеї, світогляд, відмінні від власних; kuan gong (китайська) – бути по відношенню до інших доброзичливим, дозволяти, приймати їх такими як є; tasamul' (арабська) – м'якість, співчуття, милосердя, прощення, поблажливість, прихильність, терпимість; терплячість (українська) – здатність терпіти щось або когось, бути стриманим, витривалим, стійким, вміти змиритися з існуванням чогось, когось, поважати думку інших, бути вибачливим [53, с. 16].

В українській мові існують два слова із схожим значенням – толерантність і терплячість. Термін «толерантність» застосовується в медицині і гуманітарних науках, «терплячість» – у повсякденному мовленні й означає «здатність, уміння терпіти, миритися з чужою думкою, бути поблажливим до вчинків інших людей».

Найбільш точно визначають толерантність, зокрема стосовно політичного аспекту цієї проблеми, політологи. В енциклопедичному політологічному словнику вони дали поки що єдине визначення політичної толерантності: «Толерантність політична – позиція тих або інших політичних сил, яка виражає їх готовність допускати існування інакомислення у своїх рядах; у випадку, якщо ці сили знаходяться при владі, толерантність політична виявляється в їх політиці допускати діяльність опозиції в конституційних рамках, які тлумачаться з максимальною широтою. В житті окремої особистості толерантність політична – прояв готовності прислухатися до точок зору політичних опонентів, прагнення їх переконати. Практика гідних форм визнання своєї поразки у політичній боротьбі – одне з свідчень клімату толерантності політичної в партії або русі, а також у країні в цілому» [16, с. 275].

На думку філософа В. Пісоцького, толерантність виступає важливою умовою виживання і подальшого розвитку світоглядної цивілізації, є одним з провідних елементів моральної культури людства. Вона гарантує автономність та свободу особистості, право на захист людської гідності, повагу до іншої точки зору та способу життя. Це багаторівневе

комунікативне явище, яке сприяє взаєморозумінню, довірі, активізує міжгрупову та міжособистісну взаємодію. Толерантність є регулятором поведінки людей. Він наголошує на взаємозв'язку толерантності із особистою духовною свободою, соціальною справедливістю, рівністю, почуттям власної гідності, які є основними гуманістичними та демократичними цінностями сучасної культури [55, с. 49].

Толерантність – особистісна якість. Розвиток цієї якості відбувається від почуття, яке поступово набуває соціально-гуманістичного звучання (жалість, співчуття, милосердя, солідарність, любов, повага), до стійкого переконання. Тому кожна людина заслуговує на те, щоб бути зрозумілою і прийнятою іншими людьми, як незаперечна самоцінність навіть тоді, коли її погляди, інтереси, спосіб життя, відрізняються від традиційних. Цей принцип повинен діяти доти, доки взаємно забезпечуються особисті права, свобода й гідність.

Н. Скрипник дає таке визначення даному поняттю: толерантність – складне і багатогранне утворення, яке є важливою моральною якістю особистості, завдяки чому спілкування між людьми стає виваженим, що, в свою чергу, сприяє знаходженню істини навіть у конфліктній ситуації. Це якість, яка проявляється у повазі до чужих думок, звичаїв, вірувань, політичних уподобань, інтересів та почуттів інших людей.

На думку дослідниці, у цьому тлумаченні упущений важливий аспект толерантності – позитивна взаємодія особистості з оточуючими на основі взаємоповаги та взаєморозуміння, без чого прояв вищезначених якостей неможливий [69, с. 18].

У християнській етиці термін «терпимість» характеризує стосунки між людьми, людиною і Богом та відповідає міжособистісному рівню спілкування. Бог терпимий, але не толерантний, адже толерантність передбачає рівність у стосунках, чого в релігійній системі ієрархічних відносин бути не може.

Проте терпимість – це не одне й те саме, що терпіння і терплячість. Ключовим змістом усіх цих слів є відсутність негативної реакції в ситуації, коли вона ймовірна або вимушена. Якщо «терпіння визначає найчастіше почуття людини, яка відчуває біль, насильство або якісь інші форми негативного впливу, відсутність негативної реакції у конкретній ситуації, то терплячість – це здатність індивіда, як правило, виявляти терпіння, що стає рисою його характеру» [4, с. 27].

Терпимість – це свобода мислення, властивість відкритої і вільної думки. Вона містить у собі повагу до інших, відмову від домінування чи насильства. Терпимість є суспільною або особистісною характеристикою передбачає розуміння того, що світ та соціальне середовище є багатовимірним, а отже, погляди на цей світ можуть бути різними. Вони не повинні зводитись до одноманітності або діяти на чиюсь користь [35, с. 306].

В. Франкл писав: «... величний моральний принцип любові до ближнього, хоча б лише у послабленій формі простого впізнання в іншій людині «ближнього», «собі подібного», інтуїтивного сприйняття його... як тотожної мені істоти, з долею яких пов'язана моя власна доля, співчутливого співпереживання – різного за мірою інтенсивності, але схожого за якісною істотою... цей принцип є непорушна і вічна основа, без якого неможливе ніяке суспільство» [73, с. 13].

Вперше питання педагогічної толерантності підняв М. Бубер. Науковець виділив перелік важливих якостей толерантності, показав зв'язок життєдіяльності людей у малих групах з толерантністю, охарактеризував толерантну та інтолерантну людину. Так в педагогічній науці виникла необхідність у створенні нового напрямку – педагогіки толерантності [6, с. 48].

Питання виховання толерантності знайшло відображення в педагогічній спадщині провідних європейських та американських науковців.

Я. Корчак у своїх педагогічних працях закликав до поваги внутрішнього світу дитини. Він закликав дорослих не лише вчити дітей, а й

учитися у них. Створення атмосфери взаємної довіри, на думку Я. Корчака, є необхідною умовою виховання дитини. Педагог зазначав: «Наша справжня національність – це Людство. Я помітив, що лише нерозумні люди хочуть, щоб всі були однаковими. Хто розумний, той радіє, що є літо й зима, молодість і старість, що є метелики і птахи, і різного кольору квіти й очі, і що є дівчатка і хлопчики, а хто не любить думати, того розмаїття, яке змушує працювати думку, дратує» [40, с. 112].

Вальдорфська педагогіка вважає таку моральну якість вихователя як терпимість одним із принципів навчання та виховання дітей. Цей принцип свого часу був запропонований Р. Штайнером та мав продовження у його послідовників [80, с. 7].

К. Роджерс розробив принципи, якими повинен керуватись педагог у своїй роботі: повністю довіряти дітям; відчувати емоційний настрій групи й приймати його; бути учасником групової взаємодії; бути для учнів джерелом досвіду, до якого можна звернутися по допомогу, якщо вони зазнали труднощів під час розв'язання будь-якого завдання; бути відкритим у вираженні свої почуттів групі; прагнути до емпатії, яка дозволить розуміти почуття та переживання кожної дитини [58].

У праці І. Канта «Про споконвічне зло у людській природі» говориться про те, що кожна людина повинна пройти крізь «нове творення», «зміни у серці». І. Кант наголошував на тому, що на зміну природному суперництву, жаданню панувати над іншими та придушувати інших у свідомості людини з'являється усвідомлення власного боргу підкоритися вимозі: «Вчиняй так, щоб ти завжди ставився до людства у своїй особі, і в особі будь-кого іншого, як до мети і ніколи не ставився б до нього тільки як до засобу» [32].

На думку Е. Фромма толерантність тісно пов'язана з внутрішнім переживанням людиною власної свободи. На думку психолога, свобода – це слово, абстрактне поняття, вона не існує в тому сенсі, в якому існує річ. Існує лише одна реальність, акт самозвільнення у процесі розв'язання [75, с. 15]. Він наголошує на тому, що в особистості виникає бажання побороти почуття

самотності та безпорадності, відмовитись від власної свободи, [75, с. 21]. Коли людина відмовляється від власної свободи, у неї з'являється потреба в сильній владі, покірності; людина потребує ідолів і міфів, національних стереотипів і ненависті до «чужих», «не наших» [75, с. 22]. Отже, Е. Фромм вважає, що відсутність у людини цінності свободи нівелює цінності людини. Дослідник зазначає, що феномен толерантності взаємопов'язаний із переживанням свободи особистістю, з прийняттям свободи, як власної цінності [75, с. 35].

Американська дослідниця С. Ніето у своїй праці «Проблема толерантності в мультикультурній освіті» розглядає модель полікультурної освіти в шкільній політиці та практиці. Науковець наголошує на тому, що для повного визнання культурної різноманітності в школі та поза нею слід впроваджувати мультикультурну освіту, а не обмежуватися лише толерантністю. На її думку, така освіта передбачає проходження чотирьох взаємопов'язаних рівнів, досягнення кожного з яких засвідчує перехід особистості на вищий щабель мультикультурності.

Перший рівень – це толерантність або терпимість. Терпіти відмінності – це визнання учнем їхнього існування та їх обов'язково сприймання. Терпимість характеризує низький рівень мультикультурної освіти.

Наступний рівень – прийняття (визнання). Учень на цьому рівні, визнає культурні відмінності, усвідомлює їхню важливість, але не перебільшує і не применшує її.

Третій рівень мультикультурної освіти передбачає наявність в учня поваги – позитивного ставлення та високої оцінки наявних у шкільному середовищі відмінностей.

Четвертий рівень є найвищим рівнем мультикультурності. У міжособистісних взаєминах наявні критика та солідарність. Учні визнають той факт, що суперечності між ними є, їх треба вивчати, не можна уникнути.

Провідними принципами мультикультурної освіти виступають рівність і справедливість, хоча цінності різних груп школярів доволі часто є

діаметрально протилежними, що спричинює, і це цілком природно, виникнення суперечностей. Водночас приходить усвідомлення того, що «жодна група не є героїчнішою чи вищою (гіднішою) за іншу» [86, с. 63].

Цікаві думки щодо формування толерантної особистості знаходимо в працях С. Вернера та Х. Вайденфельда. Вони наголошують на важливості цієї проблеми в навчально-виховному процесі школи, зазначають, що він має впроваджуватися на емоційному, раціональному та орієнтованому на задачу рівнях: давати знання про сутність та ознаки толерантності, формувати у дітей загальну налаштованість на толерантну поведінку, вчити конструктивно розв'язувати конфлікти. Знання учнів про толерантність є фундаментом, на якому будується «індивідуальна толерантність», «допомагають переконати кожного в доцільності його рішення». Вони включають «знання наслідків вчинків, розуміння меж толерантності, а також інформацію щодо можливих і необхідних альтернативних дій». Однак, на думку Х. Вайденфельда знання не є стимулом толерантної поведінки. До неї відносяться здібності, формування яких підвищує «схильність людини до толерантної поведінки». До таких здібностей належать: уміння вести діалог і спілкуватися, вислуховувати іншого зі співчуттям і висловлювати свою думку таким чином, щоб інший міг її зрозуміти; уміння конструктивно розв'язувати конфлікти; уміння поглянути на проблему об'єктивно та зрозуміти позицію іншого; розуміння принципового обмеження й суб'єктивності будь-якої інтерпретаційної моделі, відчуття мовчазної облуди, яка іноді виступає причиною конфлікту [13, с. 114].

Т. Адорно пов'язував агресивну поведінку стосовно інших етнічних груп з внутрішніми спонуками авторитарної особистості. Завдяки розробленій ним теорії при вивченні міжетнічних конфліктів дослідники почали звертати увагу на особистісні характеристики учасників. Т. Адорно наголошував на тому, що процес соціалізації дитини у ранньому дитинстві, амбівалентність емоційних взаємин у родині взаємопов'язані зі ставленням до чужих груп. У дитини, яка виховувалася в сім'ї з жорстко

регламентованими стосунками, частина агресії продукується на тих, з ким особистість себе не ідентифікує, тобто зовнішні групи. Отже, науковець прийшов до висновку, що слід розвивати в родині демократичні цінності, що будуються на повазі та любові до дитини. В майбутньому це допоможе їй входити у адекватні стосунки з іншими [1].

З педагогічної точки зору толерантність є метою процесу виховання і засобом досягнення освітніх та виховних завдань. Це є вимогою до діяльності та особистості педагога.

На думку І. Бега основними положеннями педагогіки толерантності є гуманізація та демократизація особистісних стосунків дітей у колективі. Гуманним виховання може бути лише тоді, коли дитина може бути вільною у своїх діях та вчинках, але хотіти вона повинна те, на що педагог її спрямовує.

Тому важливо будувати діалог між вчителем та учнем, в основі якого лежить повага та розуміння особистісної цінності один одного, взаємна відповідальність. [9, с. 16].

Проблемою формування толерантності у дітей та молоді в умовах полікультурного середовища займається О. Грива. Вітчизняний дослідник працює над питанням формування толерантності у дітей і молоді, розробляє засади соціально-педагогічної підготовки фахівців до роботи в умовах полікультурності й моделі виховання толерантності. Враховуючи характер соціально-педагогічної технології, особливості полікультурного середовища України та специфіку соціальної роботи з дітьми і молоддю, автор запропонував такі технології: «Виховання толерантності в профілактиці негативних явищ у полікультурному середовищі», «Формування культури гуманних відносин засобами сімейного виховання», «Виховання толерантної особистості в умовах полікультурного суспільства», «Створення позитивних комунікативних установок у підлітків», «Формування толерантності в підлітковому середовищі як спосіб профілактики конфліктів на національному ґрунті». [18, с. 5].

Толерантною є людина, яка добре знає себе та визнає інших. Такі риси толерантної особистості, як співчуття, милосердя є важливою цінністю толерантного суспільства. В психології існує поняття «емпатія», що являє собою щире переживання емоційного стану іншого, здатність розділити його почуття і настрій. Уміння поставити себе на місце іншого є важливою властивістю емпатії.

На думку І. Цимбалюк, у психології однією з важливих умов спілкування, в якій відбувається розвиток гуманістичних цінностей особистості, є здатність до співпереживання – емпатія. Вона допомагає людині уникнути почуття самотності, з'єднатися з світом інших людей. Таке гуманістичне спілкування зорієнтоване на такі цінності, як любов, рівність, свобода, справедливість. Дослідниця вважає, що поважати у педагогічному спілкуванні слід не лише свою свободу, але й свободу іншого. Необхідно не втручатися до внутрішнього світу іншої людини, не ображати її почуття, гідність, не пригнічувати її потреби. Рівністю у спілкуванні І. Цимбалюк визначає рівність людської гідності суб'єктів спілкування, визнання рівного права у реалізації себе та іншого у спілкуванні. Свобода і рівність у спілкуванні пов'язані з іншою категорією – відповідальністю. Відповідальність в педагогічному спілкуванні визначається як здійснюваний контроль за ходом спілкування в індивідуальній формі з позиції прийнятих етичних норм і правил, а також з урахуванням очікуваного результату. Вона формується в результаті засвоєння цінностей, норм і правил спілкування під час взаємодії та спільної діяльності [77, с. 139-140].

Одним із таких способів є виховання толерантності. Сама толерантність є якістю борця за права людини. Толерантність – це лише одна зі складових зрілої громадянської свідомості і поведінки. Разом з тим без її наполегливого виховання на суперечливому шляху до внутрішньо консолідованого демократичного суспільства абсолютно не обійтися.

Толерантність – це та цінність, яка робить світ досяжним і можливим.

Толерантність є соціокультурним явищем сучасного світу, яке проявляється у терпимому ставленні до іншого, інакшого чи альтернативного. Вона є важливою умовою, яка покращує та збільшує результати співробітництва та спілкування.

Водночас толерантність є активною життєвою позицією, яка базується на визнанні прав та основних свобод іншої людини, проявляється у намірі людини досягати порозуміння і гармонії. Вона є інтегральною рисою індивідуального світу Я людини. [11].

П. Кендзьор, досліджуючи проблему формування толерантності у міжособистісних відносинах, наголошував на тому, що толерантність є пізнім породженням культури та психіки людини, оскільки умови соціальної дійсності здебільшого сприяють інтолерантності – явищу протилежному толерантності за своїм змістом [35, с. 307].

Прояви інтолерантності досить різноманітні, вони виявляються як при міжособистісному спілкуванні, так і в політичній галузі. До проявів нетерпимості відносять: образи, ігнорування, негативні стереотипи, етноцентризм, пошук ворога, дискримінацію, расизм, фашизм, націоналізм, імперіалізм, релігійне переслідування, сегрегацію.

Поділ людей на толерантних та інтолерантних є досить умовним. В своєму житті кожна людина може здійснювати як толерантні, так і інтолерантні вчинки. Потреба поводити себе певним чином може стати стійкою рисою особистості. Це дозволяє побачити різницю між толерантною та інтолерантною особистістю. Як було встановлено, перелік важливих психологічних характеристик мають високу кореляцію з властивістю толерантності.

На думку О. Сакалюк, здатність людини налагоджувати позитивні взаємини з іншими та світом у цілому, формувати власний позитивний образ є міжетнічною толерантністю. Значущими особистісними складовими толерантності дослідниця вважає оптимальний рівень емпатійності, гнучкості, комунікабельності.

Властивості особистості, які проявляються в різних психологічних характеристиках, наведені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Психологічні характеристики толерантної та інтолерантної особистості

Психологічна характеристика	Толерантна особистість	Інтолерантна особистість
<i>Знання самого себе</i>	Критично ставиться до себе. «Я-ідеальне» не співпадає з «Я-реальним». Добре усвідомлює позитивні і негативні властивості, що є високим потенціалом саморозвитку.	«Я-ідеальне» і «Я-реальне» практично співпадають. Бачить в собі багато переваг, у всіх проблемах звинувачує оточуючих.
<i>Захищеність</i>	Відчуває себе у безпеці; відсутність погроз збоку.	Над нею начебто висне відчуття постійної загрози.
<i>Відповідальність</i>	Самостійно несе відповідальність.	Знімає з себе відповідальність і звинувачує інших.
<i>Потреба у визначеності</i>	Визнає світ у його багатоманітні; володіє готовністю слухати будь-які точки зору.	Поділяє світ на дві частини – чорну та білу, не може ставитись до чогось нейтрально.
<i>Орієнтація</i>	Особистісна незалежність	Схильність об'єднуватись у різні угруповування (релігійні, політичні, національні).
<i>Схильність до порядку</i>	Цю якість ставить на другий план.	Відіграє велику роль в житті. Це дає відчуття захисту від постійного занепокоєння.
<i>Здатність до емпатії</i>	Адекватно оцінює людей, володіє високою соціальною чуттєвістю.	Оцінює людей згідно своїх переконань.
<i>Почуття гумору</i>	Здатність посміятися над собою є характерною рисою.	Переважає почуття власної переваги.
<i>Авторитаризм</i>	Людина надає перевагу життю у вільному та демократичному суспільстві.	Є важливою суспільна ієрархія. Надає перевагу авторитарному суспільству.

Отже, підсумовуючи сказане вище, можна зауважити, що толерантність – це складне, багатоаспектне психологічне явище, основою якого є поважне терпиме ставлення до думок та інтересів інших людей. Науковці дають тлумачення цього поняття з філософсько-релігійної, психолого-педагогічної позицій.

На думку вчених, однією з найважливіших задач сучасного суспільства, є формування у підростаючого покоління здатності взаємодіяти з іншими на основі співробітництва, взаємоповаги, готовності прийняти інших такими, якими вони є. Тому необхідним є спеціально здійснюваний педагогічний вплив – внутрішній чи зовнішній, спрямований саме на виховання та розвиток толерантності. То ж проаналізуємо основні аспекти виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку.

1.2. Особливості виховання толерантності в дітей старшого дошкільного віку

Результати сучасних досліджень з проблеми виховання толерантності у дітей дошкільного віку свідчать про те, що результативність цього процесу дещо відстає від сучасних вимог суспільства. Результати щорічної діагностики готовності дітей до школи (К. Романюк) говорять про те, що у випускників старших груп закладів дошкільної освіти недостатньо виражена здатність до емпатії, не вміють терпимо ставитись до думки чи позиції однолітків понад 50 % старших дошкільників, низький рівень інтересу до своєї країни і до народів, що проживають в Україні у 40 % дошкільнят [59].

Проведений теоретичний аналіз психолого-педагогічних наукових праць (А. Богуш, Н. Гавриш, О. Запорожець, С. Ладивір, Т. Поніманська, Л. Проколієнко) щодо особливостей виховання взаємин старших дошкільнят засвідчив, що цей віковий період є сприятливим для становлення

толерантних взаємостосунків завдяки певним віковим утворенням, характерним проявам взаємин з людьми, провідним мотивам поведінки.

Було з'ясовано, що моральна позиція дошкільника розкривається у формах і змісті його ставлення до партнера по спілкуванню.

Можна запропонувати наступне визначення поняття «виховання толерантних взаємин старших дошкільників»: процес формування особистості дитини, здатної до свідомих характерних проявів (позитивного прийняття себе та стриманого відстоювання своїх позицій, безкорисної турботи та чуйності; рівноправного та поступливого ставлення до оточуючих, доброзичливих емоційних проявів та емпатії) під впливом спеціально створених педагогічних умов, які виявляються у спільній діяльності, спілкуванні, вчинках [56, с. 39].

Виховання в душі толерантності здійснюється через засвоєння цінностей, поглядів і норм поведінки, властивих ідеям толерантності:

- виховання позитивного, терпимого ставлення до різноманітності культур, їх взаємопроникнення та взаємозалежності як до цінності;
- прищеплення почуття гордості за свою національну культуру, яка розвинулася на основі національно-культурного розмаїття України і прагнення етнічних спільнот до збереження й відродження своїх культур
- формування поважного ставлення до прав людини, відмови від насильства [44].

Мета виховання толерантності – виховання у підростаючого покоління готовності й потреби до конструктивної взаємодії з людьми і групами людей незалежно від їх релігійної, національності, соціальної приналежності, стилів мислення і поведінки, світогляду. Виховання толерантності орієнтоване на створення умов для усвідомлення дітьми змісту толерантності як соціокультурної та загальнолюдської цінності та трансформації її в принцип, який визначає поведінку людини.

Досягнення цієї мети можливе за умови вирішення окремих завдань, які об'єднані у два пов'язані між собою блоки:

- виховання у дошкільників прийняття й розуміння інших людей, уміння позитивно з ними співіснувати;
- створення толерантного середовища у сфері освіти та в соціумі [31].

Виховання толерантності у дітей спрямоване на те, щоб вони вчилися будувати адекватні взаємостосунки з людьми, незалежно від політичних переконань, національності, поглядів на життя, віросповідання.

Цей процес ґрунтується на певних засадничих підставах чи принципах. Для реалізації вище зазначеної мети необхідне послідовне дотримання принципів формування толерантності у дошкільнят, яких слід дотримуватися в родині дитини, її найближчому оточенні, а також в дитячому садку.

1. Цілеспрямованість. Для виховання толерантності педагог повинен чітко усвідомлювати свою мету, а також збіг його мотивації з мотивацією дитини. Він має чітко донести до малюка, навіщо йому потрібно формувати толерантне ставлення до людей і що це дасть йому зараз і в майбутньому.

2. Врахування індивідуальних особливостей. Як і будь-які інші моральні принципи, толерантність дошкільнят повинна формуватися з врахуванням індивідуальних особливостей. Слід враховувати умови, в яких росте і розвивається дитина і, виходячи з цього, робити акцент на тих чи інших особливостях. Статеві відмінності також слід враховувати: так, наприклад, дівчатка є більш чутливими та схильними до впливу ззовні, а хлопчики більше схильні до прояву фізичної агресії.

3. Культуровідповідність. Необхідно виховувати у дошкільника такі якості особистості з урахуванням національних особливостей культури, щоб уникнути виникнення протиріч із загальноприйнятими нормами та правилами. При цьому слід дотримуватися тонкої грані між збереженням індивідуальності та конформізмом.

4. Шанобливе ставлення до особистості. Виховання повинно базуватися на повазі до самої дитини, її думки, життєвої позиції, особистості.

5. Опора на позитивне. Формуючи у дошкільника толерантність, слід спиратися на його невеликий, вже наявний позитивний досвід соціальної

взаємодії, а також активно розвивати і підтримувати ті якості, які цьому сприяють.

6. Зв'язок толерантності з життям. Розвиток толерантності повинен ґрунтуватися на прикладах з життя. Це можуть бути як приклади з життя самої дитини, так і загальносвітові приклади прояву толерантності та інтолерантності. Також слід постійно демонструвати необхідність цієї якості на особистому прикладі, стежити за тим, щоб слова не розходилися з ділом [26].

Численні спостереження за старшими дошкільниками говорять про те, що діти контактують з тими, з ким їм цікаво грати, спілкуються з тими, хто багато чого знає та уміє або може розповісти щось нове. Такою людиною спочатку є дорослий, а пізніше старші діти чи однолітки. Від своїх друзів дошкільник очікує підтвердження своїх знань, умінь, хоче бути рівноправним у сумісній діяльності. Вибірковість у відносинах з однолітками свідчить про те, що вони сприймаються ним як доступний еталон, на який дитина прагне бути схожою, порівнює себе з іншими. Так взаємини з іншими дітьми допомагають дошкільникові бути впевненішим у собі та зрозуміти свою значущість.

Усвідомлене сприйняття іншими людьми та самої себе є важливим для дитини дошкільного віку. Початковим етапом розвитку потреби у моральній поведінці є моральна самооцінка дитини, тобто передбачення наслідків власних вчинків, уявлення про свій емоційний стан. Основним психологічним механізмом, що допомагає дошкільникові сприйняти себе та інших є дитячі емоції. Отримані позитивні емоції та враження є гарним стимулом для вияву вищих почуттів, поваги та турботи про людей, самостійного відтворення дитиною приязної поведінки. Для толерантних взаємин ця особливість є однією з провідних.

Важливою умовою розвитку позитивного емоційного ставлення до себе та інших людей є формування у дитини регуляції поведінки – уміння діяти свідомо, а не імпульсивно, стримувати себе, оцінювати і рахуватися з точкою

зору інших [54, с. 5]. У цьому випадку дошкільняті слід провести складний процес усвідомлення та самооцінки. За правильного педагогічного впливу на формування стосунків дитини з іншими людьми ці утворення є можливими.

Експериментальні дослідження довели, що позитивні емоції, комфортна атмосфера в родині та в дитячому садку позитивно впливають на взаємини дітей старшого дошкільного віку. В процесі спілкування з дорослими зростає спрямованість дошкільника на соціально прийнятні норми поведінки. Важливими особливостями періоду дошкільного дитинства є бажання дитини наслідувати, як позитивне так і негативне, здатність до проявів емоцій, почуттів.

Якщо емпатійні переживання стають мотивами вчинку, вони можуть впливати на формування моральної спрямованості особистості. Тому для дошкільника важливо створити таке середовище, де панує співпереживання та співчуття.

Природня відкритість іншим людям у дітей дошкільного віку є важливою властивістю прояву толерантних взаємин. Такі стереотипи як добре – недобре, норма – відхилення, вірно – невірно ще не є достатньо сформованими у дошкільнят. Тому дитина з легкістю приймає будь-якого «іншого». Саме від дорослого буде залежати чи зможе він навчити дошкільника бути приязним з людиною, яка є несхожою на нього поведінкою, уміннями, поглядами, вважати його не гіршим за себе, а іншим. Важливо не тільки навчити дитину сприймати «іншого», але й уміти зберегти свою думку.

Дитина дошкільного віку здатна допомогти одноліткові, довірити йому свої таємниці, безкорисливо підтримати. Дошкільник може виділити позитивні сторони ровесника, тим самим мотивуючи свої взаємини з ним. А зневага до інших, пояснюється критичним аналізом ознак зовнішності, вчинків, взаємин з ними. [14, с. 4-5].

Справедливе безкорисливе ставлення до інших, що ґрунтується на рівноправності кожної особистості можна визначити як вагому властивість

толерантних взаємин дошкільників. Її можна спостерігати у дітей під час справедливого розподілу ролей в ході гри або обов'язків в трудовій діяльності. Дитина старшого дошкільного віку визначає позитивні та негативні риси однолітка, може назвати свої переваги, покритикувати його зовнішність, вчинки, стосунки з іншими. Не дивлячись на притаманний природний егоїзм дітям цього віку, їх можна навчити бути справедливими у взаєминах з однолітками, толерантно висловлювати свою точку зору, сприймати їх як рівних собі.

Нами було встановлено, що виховання толерантних стосунків старших дошкільників є процесом формування особистості дитини, яка може свідомо проявляти рівноправність та поступливість, позитивні емоції, емпатію, турботливість та чуйність, що виявляються у діяльності, вчинках та спілкуванні під впливом спеціально створених педагогічних умов.

У своєму дослідженні А. Гончаренко визначила **педагогічні умови**, що сприяють становленню гуманних взаємин у старшому дошкільному віці:

- організація освітнього процесу, який бере до уваги унікальність, своєрідність кожної дитини, її індивідуальні особливості;
- створення комфортного психологічного клімату у родині та в закладі дошкільної освіти;
- постійне підтримання позитивного характеру взаємин партнерів різного віку і статевої належності;
- переведення старшими дошкільниками норм і правил гуманної поведінки з уявного в реальний план шляхом їх осмислення та корекції на основі завбачення ними ймовірних результатів, розвиток потреби дошкільників у контактах морально-ціннісного спрямування; [15, с. 68].

Н. Скрипник виділила наступні педагогічні умови виховання толерантних взаємин у старших дошкільників:

1. Конструктивна та цілеспрямована взаємодія педагогів і сім'ї зі створення толерантного середовища, що побудоване на взаємній повазі і

довірі, доброзичливому спілкуванні. Кожна дитина має почуватися впевненою і захищеною.

2. Формування комплексу знань, умінь і навичок толерантних взаємостосунків у дітей, тобто: здатність до емоційної чутливості та сприйняття своєрідності кожної людини, прояв доброзичливого, терпимого ставлення до себе та оточуючих, знання дошкільника про толерантні стосунки, людські емоційні стани та їх причини.

3. Використання спеціально підібраних педагогічних форм та методів для ефективної реалізації поставлених завдань [62, с. 12].

О. Максимова виділяє наступні педагогічні умови формування толерантності в дошкільному закладі:

- взаємодія педагогів і батьків у вихованні толерантності;
- створення толерантного простору дошкільного закладу;
- підготовка педагога, відповідно до цілей і завдань толерантного виховання;
- застосування в роботі з дітьми педагогічних технологій, орієнтованих на розвиток толерантності;
- розробка та впровадження в педагогічну практику дошкільних установ спеціальних програм із формування толерантності у дітей старшого дошкільного віку [46, с. 157].

На думку О. Бабчук, процес виховання толерантності буде ефективним за дотримання наступних умов: обізнаності педагога в питанні виховання толерантності, змісту освітнього процесу, організації толерантного простору в освітньому середовищі і способів діяльності і технологій, що сприяють розвитку толерантних якостей особистості. Перераховані умови дуже тісно пов'язані між собою, але, на думку автора, перевагу слід надавати компетентним педагогічним кадрам, бо без їх знань ані організація толерантного простору, ні оновлення змісту навчання і виховання є неможливими [5, с. 41].

Успіх вирішення поставлених завдань залежить від реалізації вихователями низки принципів:

- принцип суб'єктивності, який ґрунтується на готовності самої дитини до сприйняття матеріалу, стимулюванні її самоосвіти, свідомої поведінки та самокорекції у стосунках з іншими людьми;

- принцип адекватності вимагає відповідності змісту та засобів виховання соціальної ситуації, в якій здійснюється виховний процес;

- принцип диференційності, що передбачає визначення індивідуального підходу до виховання толерантності, свідомості та поведінки, виділення спеціальних завдань, які відповідають індивідуальним особливостям та рівню сформованості толерантності в дитини; визначення особливостей включення дитини в різні види діяльності, розкриття потенціалу особистості як у навчальній, так і в повсякденній діяльності, надання кожному можливостей для самореалізації та саморозвитку;

- принцип толерантного середовища, який вимагає розвитку в дошкільному закладі гуманістичних відносин, в основі яких лежить реалізація права кожного на своєрідне ставлення до оточуючого середовища, самореалізація в різних сферах [72].

Основними аспектами виховання толерантності, на думку О. Гриви, є:

1. Виховання почуттів – на основі співчуття та співпереживання. Мета: створення емоційної готовності до толерантного співіснування

2. Виховання самосвідомості – через виховання і освіту; застосування методів і прийомів. Мета: виховання толерантної самосвідомості, ціннісних установок на толерантне спілкування, інших позитивних соціальних установок.

3. Формування поведінкових моделей. Мета: формування навичок толерантної поведінки, звичок [19, с. 152].

Враховуючи ці аспекти та на основі аналізу взаємостосунків й особистісних новоутворень дошкільників, Н. Скрипник виділила три складові толерантної особистості дитини дошкільного віку: позитивне

ставлення до себе; справедливе, доброзичливе ставлення до людей; готовність розуміти і допомагати оточуючим. Механізм формування і розвитку цих складових забезпечують три компоненти, відповідно до яких дослідницею були розроблені показники толерантної особистості.

1. Когнітивний компонент, який характеризується такими показниками:

- здатність до пізнання себе та людей навколо, їхніх почуттів, емоцій, поведінки;

- наявність знань про етичні норми культури доброзичливої взаємодії між людьми;

- усвідомлення необхідності піклування про навколишніх людей, необхідності допомагати тим, хто цього потребує та захищати слабших.

2. Емоційно-ціннісний (емоційна чутливість):

- уміння відчувати, розрізняти, реагувати на власні емоційні стани і прояви, а також оточуючих людей;

- здатність адекватно оцінювати взаємини, власні вчинки та вчинки інших людей;

- прагнення справедливо та приязно і ставитись до навколишніх.

3. Поведінковий компонент:

- практичне оволодіння правилами культури доброзичливого спілкування;

- сформованість навичок доброзичливої та справедливої взаємодії з іншими у різних видах діяльності, уміння стримувати негативні емоції;

- здатність дієво реагувати на страждання, неприємності і невдачі інших, проявляти великодушність, співчуття та готовність прийти на допомогу [72].

Відповідно до цих компонентів Н. Скрипник були розроблені педагогічні засоби та рекомендації щодо формування основ толерантності у дошкільників, серед яких виділимо:

1. Когнітивний компонент:

а) Знайомити дітей із різними моральними характеристиками та якостями людини, в у тому числі з поняттям терпимість. Для цього автором була запропонована гра «Барвисте намисто». На кожному занятті, коли діти знайомляться із новою моральною якістю, вони нанизують на стрічку кольоровий кружечок (на ньому схематично зображене обличчя, яке передає відповідне почуття і розфарбоване тим кольором, який визначають самі діти). Із часом діти збирають «кольорову гірлянду із моральними якостями», серед яких є характерні і для толерантної особистості. Діти визначають ті, які їм найбільше подобаються, які хотіли б мати самі, пояснюють чому. Таким чином, діти засвоюють характеристику моральних якостей людини.

б) Вчити дітей усвідомлювати і давати характеристику моральним вчинкам. Найдоцільніше для цього використовувати літературні твори та твори мистецтва, під час обговорення яких дитину вчать співчувати героям казок, віршів, оповідань, музичних творів, застосовуючи прийом емпатії.

в) Дати знання про навколишній світ за темами: «Особистість», «Я сам», «Сім'я», «Суспільство», «Традиції», «Національність», «Релігія», «Культура», «Стать». Найкращі засоби тут, на думку Н. Скрипник, бесіди, читання літературних і народних творів, екскурсії, спостереження.

г) Дати поняття про різноманітність, багатонаціональність людського суспільства. Навчити дітей розуміти, поважати та сприймати культуру і традиції свого та інших народів, що живуть як на території нашої країни, так і за її межами. Знайомити з характерними елементами різних культур (мова, народна творчість, декоративно-прикладне мистецтво, народні ігри і т. п.). Важливо пояснити дитині, що це цікаво і прекрасно пізнавати інших людей.

д) Формувати у дитини усвідомлення самої себе як особистості, що має свою гідність, права і обов'язки. Пояснити, що кожна людина відрізняється від інших зовнішністю, можливостями, уміннями, але у той же час, схожа на інших людей і має, так як і всі, певні недоліки і проблеми. Все це можна пояснити дитині на прикладах із життя групи, аналізуючи різні ситуації.

2. Емоційно-ціннісний компонент:

а) Прищеплювати базові соціальні навички: уміння вислухати інших, підтримувати розмову в різних ситуаціях, тактовно, без образ критикувати чи схвалювати дії інших.

б) Учити дітей виявляти дружні почуття різними способами: усмішка, спокійна мова, лагідний погляд, відповідні жести та міміка. Паралельно познайомити дітей і з проявом зовнішніх ознак образи, агресії, неприступності та методами уникнення негативних емоцій.

в) Учити проявляти співчуття, симпатію, інтерес та уважність один до одного. Наприклад, дидактична гра «Скульптор» – дітям пропонується скласти образ однолітка із позитивних характеристик, розповісти про його смаки, уподобання, звички, особливості характеру.

г) Учити дітей керувати своїм емоційним станом, що є важливою складовою дружніх толерантних взаємин з оточуючими. Формувати ці уміння найкраще у процесі колективної активної взаємодії: під час праці, музичної і художньої творчості та фізичних занять. Оскільки ці види діяльності найбільше викликають прояв бурхливих почуттів, у дітей виникає бажання виразити їх, поділитися з іншими.

3. Поведінковий компонент:

Залучати дітей до побудови моделі толерантної поведінки під час вирішення проблемних ситуацій (як штучно створених так і тих, що виникають між дітьми та дорослими у ході взаємодії).

Дітей спонукають осмислювати і приймати адекватні рішення: Що робити, коли хтось ображає? Що робити із забіякою, ябедою? Як реагувати, коли тебе ображають? Одночасно необхідно вчити доброзичливо критикувати вчинки, а не саму людину. Крім того, важливо вчити не критикувати вибір дитиною тієї чи іншої позиції. Адже обрана позиція може відповідати позитивній нормі, але й може бути хибною. Якщо виявляється останній варіант, педагогу необхідно створити умови, за яких дошкільник самостійно зробив би правильний вибір. Це буде запорукою терпимого сприйняття дитиною інших позицій і думок у майбутньому [63].

Важливим компонентом системи виховання толерантності, за Н. Скрипник є різноманітні методи виховання толерантних взаємостосунків, які можна згрупувати таким чином:

1. Методи формування свідомості дошкільника: читання та інсценування художніх творів, обговорення та роз'яснення у формі етичних бесід, вправи на самопізнання, складання творчих розповідей, ігрові моделювання та ігри-стратегії.

2. Методи самовиховання та емоційного розвитку: емоційно-розвивальні ігри та вправи на зняття негативних емоцій, корекційні вправи і тренінги на самопізнання, саморегуляцію та самооцінювання, схвалення і заохочення, педагогічна оцінка вчинків.

3. Методи формування досвіду толерантних стосунків, організації діяльності, спілкування: вправляння у толерантних взаєминах у колективних вправах та іграх, трудовій та творчій діяльності, створення та розв'язання проблемних ситуацій морального вибору, приклад оточуючих, інсценування художніх творів, тренування.

За допомогою різних засобів можливе формування толерантності у старших дошкільників. Засіб – прийом, спосіб дії для досягнення чогось-небудь.

Враховуючи своєрідність дошкільного періоду як особливого вікового періоду в розвитку особистості класифікація системи педагогічних засобів виховання толерантності у дошкільнят може бути представлена чотирма групами:

1 група – об'єкти матеріальної та духовної культури: художня література, усна народна творчість та наочні засоби виховання;

2 група – діяльність вихованців, що спеціально організована педагогом: спілкування, гра, трудова діяльність, навчально-пізнавальна діяльність.

3 група – методи виховання: методи організації діяльності та формування досвіду суспільної поведінки (виховні ситуації, вправа, вимога,

доручення, привчання); методи стимулювання поведінки та діяльності (заохочення і покарання, змагання); методи формування свідомості особистості (етична бесіда, особистий приклад, розповідь, роз'яснення, пояснення, диспут, умовляння, навіювання); активні методи (ігрова практика, казкотерапія, арт-терапія,);

4 група – форми виховної роботи: загальні заходи дошкільного закладу, свята, ігри, гуртки, секції, клуби, дитячі організації [64].

Кожна група педагогічних засобів виховання толерантності у дошкільників має цілісний вплив на формування компонентів толерантної особистості: толерантних почуттів, якостей, властивостей, свідомості та толерантної поведінки, а всі разом, у системі – стимулюють розвиток усіх видів толерантності у дітей.

Найчастіше використовуються такі засоби виховання толерантності, як художня література, гра, розповідь, пояснення, усна народна творчість, вправа, наочні засоби виховання, навчально-пізнавальна діяльність, заохочення, етична бесіда, особистий приклад, привчання, вимога, загальні дошкільні заходи, гуртки, що зумовлено соціально-психологічними особливостями дошкільного віку.

Використання педагогічних засобів виховання толерантності у старших дошкільників, на думку В. Андрущенко, залежить від:

- змісту виховання толерантності;
- продуктивної реалізації принципів виховання терпимості;
- вікових та індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку;
- відповідності меті та завданням виховання дошкільнят;
- рівня розвитку дитячого колективу в цілому і кожної особи зокрема;
- рівня педагогічної майстерності педагога;
- умов виховання;
- конкретної виховної ситуації;
- часового періоду, систематичності й взаємозалежної реалізації самих цих засобів.

Реалізація мети виховання толерантності призводить до формування певних кінцевих результатів.

Результат виховання толерантності може бути оціненим за різними критеріями. В. Андрущенко вважає, що під час формування толерантності в закладі дошкільної освіти особливу увагу слід приділяти когнітивним, емоційно-оцінним і поведінковим критеріям [2, с. 6].

Когнітивні критерії знаходимо у В. Ляпунової:

- усвідомлення необхідності взаємного виявлення гуманних почуттів і доброзичливого ставлення (симпатії, своєї прихильності до іншої людини, привітності, дружелюбності, співчуття, вираження радості від успіхів однолітків);

- розуміння важливості демонстрації поваги до думок, ідей і цінностей значущих для інших людей;

- поняття про те, що кожна дитина має рівні права (на вираження своєї думки, на гру, тощо);

- необхідність у повазі культури, думки, традицій людського оточення.

Емоційно-оцінні критерії:

- вміння порівнювати свої вчинки з загально прийнятими моральними нормами та оцінювати доброзичливо інших;

- потреба в оцінюванні стану іншої людини та подальших наслідків, розгортання ситуації, у якій емоція є випереджаючою та спонукає до виконання моральних дій;

- уміння оцінювати свої вчинки і вчинки інших згідно з нормами поведінки в громадських місцях тощо.

Поведінкові критерії:

- орієнтація на етикетні формули, самостійне використання їх у ситуаціях стандартизованого мовленнєвого спілкування (вміння чемно вітатися й прощатися під час зустрічі, слухати уважно і не перебивати товариша, звертатися з ввічливим проханням, висловлювати слова вдячності, вибачення);

- потреба у мовленнєвій взаємодії із співрозмовниками, а також уміння підтримувати комфортну, доброзичливу атмосферу для комунікації;
- усвідомлення необхідності виявляти позитивне ставлення та інтерес до норм культури поведінки в транспорті, театрі та інших громадських місцях;
- розуміння та прийняття чужого способу думок, ідей, поглядів, почуттів чи вірувань;
- відгукуватися на емоції близьких людей;
- готовність до співпраці з людьми, які чимось відрізняються (мовою, зовнішністю, переконаннями);
- бути зацікавленим чужими поглядами, визнавати за іншими право на власну думку;
- терпимо ставитися до сторонніх людей;
- добровільність, свобода вибору і безкорисливість при реалізації ціннісного ставлення до оточуючих;
- позитивна спрямованість на партнерство в спілкуванні та поведінці;
- готовність конструктивно й шанобливо взаємодіяти з людьми різних національностей; вміння керуватися нормами доброзичливості в оцінюванні різних ситуацій і вчинків людей; поважне ставлення до представників інших національностей, до їхньої мови, культури тощо; взаємне виявлення гуманних почуттів у повсякденному житті; доброзичливість у стосунках з усіма однолітками тощо. [45].

Н. Скрипник виділила три рівні сформованості толерантності у дітей старшого дошкільного віку:

1. Оптимальний рівень толерантних стосунків дошкільників (конструктивна модель взаємодії) характеризується тим, що діти показують обізнаність щодо основних загальноприйнятих моральних норм, орієнтуються в основних моральних поняттях, можуть їх позначати словесно та оцінювати правила взаємодії, а також розуміють доцільність їх дотримання. Вони мають чіткі уявлення про себе, в них сформована

відповідна самооцінка. Дошкільники розуміють емоційні стани інших людей, усвідомлюють власні почуття. У них наявні чітко виражені здібності до емпатії, що проявляються у ставленні до людей, що чимось різняться. Такі діти можуть самостійно або з допомогою дорослого конструктивно вирішити певну проблему. З однолітками вміють домовлятися, погоджувати свої дії з ними, здійснюють прояв терпимого, позитивного ставлення до них, можуть надати допомогу.

2. Ситуативний рівень (або суперечливо-ситуативна модель взаємодії). Йому притаманна наявність сформованих основних понять щодо загальнолюдських норм поведінки, але ці знання дошкільнята не завжди можуть застосовувати. Хоча у дітей сформована відповідна самооцінка, вони мають нечіткі уявлення про себе; свої почуття та емоції інших розрізняють, але у взаєминах з іншими їх не враховують. Для них характерна зовнішня організація мотиваційного процесу.

Під час вибору способу взаємодії часто проявляються як егоїстичні інтереси і мотиви, так і суспільні, що коригуються дорослим. Терпимість у стосунках виявляють ситуативно, при розбіжності позицій можуть дистанціюватися від іншого або пробують підкорити його, можуть бути категоричними. Діти не здатні конструктивно розв'язати проблемну ситуацію без допомоги дорослого. Дошкільники недостатньо володіють навичками емоційної саморегуляції поведінки, часто виправдовують власну агресію при вирішенні конфліктної ситуації.

3. Діти з деструктивним рівнем (деструктивна модель взаємодії) характеризуються примітивними, інтуїтивними знаннями про правила взаємодії між людьми, про власні та чужі переваги і недоліки. Моральні поняття не в змозі пояснити, оцінні еталони розмиті. Уявлення про себе є неповним, а самооцінка – завищеною. У них нерозвинуті емпатійні здібності: самостійно не реагують на емоції та проблеми інших людей, не виявляють терплячості, співчуття та готовність допомагати, байдужістю, насмішками можуть реагувати на прояви емоцій та почуттів однолітків.

Проявляють позитивне ставлення до однолітків лише референтної групи, однак його вияв є короткочасним та нестійким. Такі дошкільнята не можуть вирішити проблемну ситуацію навіть з допомогою дорослого, бо не розуміють причини виникнення конфлікту. Конфлікти мають деструктивний характер, може проявлятися агресія. Переважають егоїстичні мотиви взаємодії у ситуації вибору, які орієнтовані лише на власні інтереси.

Під час колективної діяльності суспільні мотиви можуть проявлятися ситуативно і переважно залежать від впливу дорослого [65].

Отже, виховання толерантності в у дітей дошкільного віку є складною системою, що включає в себе багато складових, які потрібно чітко враховувати при побудові конкретної системи заходів в ЗДО щодо формування толерантності у дітей.

1.3 Використання сюжетно-рольової гри як засобу виховання толерантності в дітей старшого дошкільного віку

У формуванні толерантності у дошкільнят необхідно спиратися на ігрові методи виховання, так як гра є основним видом діяльності дітей дошкільного віку. Засвоєння і практичне застосування дітьми способів толерантної взаємодії головним чином відбувається в сюжетно-рольових іграх дошкільнят.

Успішність практичної діяльності, взаємодії дітей один з одним неможлива без засвоєння ними суспільно вироблених норм і правил. Центральне місце в процесі засвоєння норм і правил займають сюжетно-рольові ігри, в яких сюжет і ролі є їх моделями. Саме в ролях, прийнятих на себе дітьми, рольових діях втілюються і формуються їхні знання про норми і правила поведінки в суспільстві, взаємовідносини між людьми. Взаємодія дітей у грі сприяє засвоєнню ними норм і правил.

Дослідження науковців (Л. Артемова, Г. Бєленька) довели, що сюжетно-рольова гра не виникає у дитини спонтанно. Вона вимагає цілеспрямованого формування з боку дорослих [3; 8].

На думку Д. Ельконіна, розвиток сюжетно-рольової гри охоплює 4 етапи. Дії з предметами є основним змістом гри на першому і другому етапах. На третьому і четвертому етапах проявляються відображення соціальних відносин, виявлення ставлень до інших людей, що передбачені обраною роллю [82, с. 241].

Вчені Т. Поніманська, А. Гончаренко стверджують, що сюжетно-рольова гра на ранніх етапах свого становлення не забезпечує повною мірою формування моральності дитини. Лише розвинута форма гри сприяє усвідомленню дітьми смислів людських взаємин, формуванню потребнісно-мотиваційної сфери і, як наслідок, формуванню системи цінностей. Але результати експериментальних досліджень показали, що у вільній діяльності надають перевагу сюжетно-рольовій грі тільки 54 % сучасних дошкільнят, решта обирають настільні ігри, продуктивну діяльність, здійснюють предметні дії. А тому лише 18,2 % дітей старшого дошкільного віку мають найвищий рівень розвитку сюжетно-рольової гри. Це підтвердило припущення про згортання гри у сучасних дітей, а це в майбутньому негативно впливає на формування їх моральних цінностей [57, с. 84].

Дана інформація ще раз підтверджує, що вихователю важливо усвідомити значущість сюжетно-рольової гри в період дошкільного дитинства та оволодіти методичними засадами її організації. Організація сюжетно-рольової гри вимагає від педагога дотримання певних принципів. До них відносяться наступні:

- осмислення сюжетно-рольової гри як творчої діяльності, вільної від вказівок та регламентації дорослих;
- визначення часу і місця для дитячої гри;
- забезпечення активної позиції кожної дитини в процесі формування ігрових умінь, заохочення ініціативності дитини;

- орієнтація дітей на реалізацію конструктивних міжособистісних взаємин, завдяки яким з'являється можливість узгодити ігрові завдання, способи їх реалізації, пояснити власні ігрові дії;
- включення вихователя до гри, де роль дорослого змінюється у різних групах;
- організація предметно-ігрового середовища, при цьому іграшки та ігровий матеріал мають бути знайомими дітям, а ігрові дії з ними попередньо формуватися на ознайомлювальних заняттях;
- забезпечення реалізації виховної функції гри, акцентування уваги на моральній сутності взаємин між персонажами гри.

Провідним завданням вихователя є надання допомоги у засвоєнні дошкільниками складного способу побудови гри і, відповідно, сприяння переходу гри на більш високий рівень розвитку. Залежно від віку дітей та рівня сформованості їх ігрових умінь місце педагога в грі змінюється.

Спільна гра вихователя з дошкільнятами, під час якої у них утворюються нові ігрові вміння переважає в молодших групах. Старші дошкільники можуть самостійно організувати гру, а педагог лише створює умови для її активізації та використання дітьми сформованих ігрових умінь.

Ефективним стилем взаємин у системі «вихователь – діти» є лише один – співробітництво. Даний стиль відкидає будь-яку регламентацію гри з боку дорослого, його прагнення вплинути на хід ігрової діяльності. Видозміна керівної позиції педагога на партнерську в грі впливає на появу у дошкільників довіри до вихователя, як особи, яка «вміє грати цікаво», а також розвитку зацікавленості сюжетами ігор, які пропонує дорослий [33, с. 81].

Спрямованість гри на виховання моральних цінностей залежить від її планування педагогом. Методично неправильним, на думку Д. Менджрицької та Р. Жуковської, є планування тематики ігор, ігрових дій, які повинні виконувати дошкільники, бо такий підхід придушує ініціативу дітей та нав'язує їм волю дорослого [47, с. 28].

Л. Артемова у своїх наукових працях говорить про іншу помилку при плануванні ігрової діяльності: дорослі мало уваги звертають на перенесення знань, побутових вражень в гру. Це призводить до формального їх засвоєння та усвідомлення.

Враховуючи виділені недоліки, науковець розробила такі вимоги до планування гри: діагностика рівня сформованості сюжетно-рольової гри у дошкільника та планування методичних прийомів, які спрямовані на збагачення ігрового досвіду дітей; орієнтовне визначення перспективи розвитку гри; забезпечення взаємозв'язку змісту та сюжету ігор із життєвим досвідом дитини (молодші дошкільнята обігрують події, що лежать в межах безпосереднього досвіду, старші – використовують безпосередній і опосередкований досвід); зміна предметно-ігрового середовища по мірі розвитку гри [3, с. 47].

У сучасній педагогічній науці традиційно використовують структуру сюжетно-рольової гри, яку запропонував Д. Ельконін. Вона містить в собі наступні компоненти: ролі, які беруть на себе діти в процесі гри; ігрові дії, за допомогою яких реалізуються обрані ролі; ігрове використання предметів; реальні взаємини між дошкільнятами, за допомогою яких регулюється розвиток гри. Дослідник пропонує виділяти сюжет та зміст гри.

Проаналізувавши теорію гри Д. Ельконіна можна стверджувати, що розвиток толерантності дитини в грі залежить саме від сюжету та змісту гри: моральність сюжету дозволяє дошкільнику в подальшому втілювати апробовані у грі дії у реальному житті.

Проаналізуємо детальніше вимоги до реалізації кожного структурного компонента гри. Так, кожній творчій грі притаманна уявлювана ситуація, що вміщує в собі зміст та сюжет гри. В своїй науковій праці «Психологія гри» Д. Ельконін називає сюжет гри сферою дійсності, яка відтворюється дітьми в грі (лікарня, сім'я, магазин тощо). Змістом гри називає те, що відтворюється як головне дошкільником у людських взаєминах. З віком зміст ігор змінюється: якщо молодші дошкільнята відображають лише зовнішній бік

поведінки людини (її предметні дії), то у старших дошкільників змістом гри є відображення взаємин та виявлення ставлень до інших людей [83].

Як зазначають більшість науковців, сюжет та зміст дитячих ігор взаємопов'язані з соціальними умовами життя дошкільника, з характером стосунків людей, що його оточують. Тому К. Ушинський ще у XIX ст. говорив: «Навколишня дійсність має найсильніший вплив на гру дитини: вона дає матеріал набагато різноманітніший і більш реальний, ніж той, який пропонується іграшковим магазином.

Придивіться і прислухайтеся, як поведуться дівчатка зі своїми ляльками, хлопчики зі своїми солдатиками і конячками, і ви побачите у фантазіях дитини віддзеркалення навколишнього їх життя». К. Ушинський попереджає, що не варто сподіватися, що асоціації уявлень, які обігруються дитиною, зникнуть безслідно з періодом гри. Існує велика імовірність, що «з часом зав'яжуться ланцюжки цих асоціацій, які в подальшому визначають характер і спрямованість поведінки людини» [69, с. 238].

Отже, провідним завданням дорослого є формування соціального досвіду, забезпечення вражень, які дитина в подальшому буде обігрувати у своїх іграх.

Необхідно виокремити ще кілька чинників, що певним чином впливають на зміст та сюжет сюжетно-рольових ігор:

1. Художня література: результати досліджень Т. Поніманської довели, що дошкільники прагнуть обігрувати твори, в яких доступно описано вчинки людей, їх діяльність, їх ставлення до оточуючого світу [57, с. 54].

2. Дидактичні ігри: Л. Артемова у своїх дослідженнях стверджує, що під час дидактичних ігор розширюються та закріплюються знання, отримані в ході екскурсій, прогулянок, у самостійній діяльності. Це може стати матеріалом для подальших ігор [3, с. 29].

3. Різні види мистецтва: зображувальне, хореографічне, музичне, тощо.

4. Екскурсії та спостереження дітей: експериментальна робота, проведена Г. Беленькою, довела, що під час екскурсій, спостережень

недостатньо знайомити дошкільнят лише з об'єктами оточуючого світу, слід розкривати особливості діяльності людей, їх ставлення один до одного під час цієї діяльності [8, с. 5].

Так, наприклад, в ході переїзду дошкільники бачили залізницю (предметний бік життя залізниці): бачили потяг, були на вокзалі, спостерігали за посадкою пасажирів. Хоча враження були досить сильними, гра все одно не виникла. Провівши екскурсію повторно, коли діти познайомилися з особливостями діяльності людей, які працюють на залізниці, їх взаємостосунками, виникла гра «Залізниця».

З метою усвідомлення сутності взаємин персонажів гри в ході підготовки до гри або через певний час після неї, вихователь може використовувати такі прийоми: обговорення ролей перед початком гри, їх моральну суть; показ і пояснення особливостей втілення норм поведінки в конкретні ігрові дії; аналіз рольової поведінки дітей; залучення дітей до аналізу вчинків і дій інших дітей після реалізації ігрового задуму; почергове виконання дітьми різних ролей в одній грі.

Виконання сюжету та змісту сюжетно-рольової гри є можливим лише тоді, коли дитина бере на себе певну роль і виконує відповідні ігрові дії. Уміння брати на себе роль формується поступово. В 3-4 роки формуються певні предметно-ігрові дії: малюк вкладає ляльку спати, годує її, катає машину тощо. Для виконання ігрових дій необхідні певні атрибути: для продавця – набір товарів, для водія – автівка. Надалі на 5-му році життя дошкільник обіграє певні взаємини, ролі, які він взяв на себе [70, с. 125-126].

Н. Михайленко виокремила дві основні умови, виконання яких уможлиблює виконання різних ролей дитиною: по-перше, слід сформувати у дошкільника емоційно-позитивне ставлення до персонажа гри, що є в сюжеті гри; по-друге, дитині слід виокремити не одну, а кілька дій, притаманних цьому герою, які визначають його стосунки з оточуючим світом, усвідомити способи поведінки (вихователь грає з дитиною, одягає, годує її) [48, с. 154].

В своїх дослідженнях Д. Ельконін довів таку закономірність: чим більш очевидними є для дошкільника особливості поведінки зображуваного персонажа і відмінності від її власної, тим легше він візьме на себе цю роль. Вихователь може застосовувати такі прийоми в своїй роботі для того, щоб допомогти дитині взяти на себе певну роль:

- спільні ігри вихователя і дітей, під час яких педагог показує емоційне ставлення до іграшки та ігрові дії з нею, дитина ж виконує низку дій, притаманних певній ролі;

- повторні сумісні ігри, під час яких пропонується ускладнення ігрових дій;

- під час гри вихователь може узагальнювати дії дошкільника («ти як продавець продаєш товари», «ти як лікар лікуєш ляльку»), по закінченні гри співвідносити їх з певною роллю («ти грав у продавця», «ти грала у лікаря»);

- якщо під час розподілу ролей кілька дошкільнят хочуть взяти одну роль, педагог може із захопленням, емоційно повідомити про особливості поведінки інших героїв гри і так зробити більш привабливими інші ролі;

- якщо сюжетно-рольова гра розпочалась, а дітям важко розіграти певний епізод, недоцільним є втручання в процес гри з вказівками або порадами. Педагог може взяти на себе будь-яку роль та вступити в гру, звернутися до дошкільнят, як до дійових осіб [83].

Предметно-ігрове середовище має важливий вплив на розвиток сюжетно-рольової гри. В своїх наукових працях Т. Гринявичене довела, що простежується останнім часом тенденція до стереотипізації ігор у тематичних зонах (магазин, перукарня). Негативною стороною цього явища є те, що дошкільники використовують одні і ті самі способи дій, що визначаються незмінним набором ігрового обладнання та іграшок. В результаті це призводить до репродуктивного характеру сюжетно-рольової гри та обмеження ініціативи дітей [20, с. 11].

Тому у групі слід прибрати тематичні зони, які б спонукали дітей до вибору гри на чітко визначену тематику. Таку ж думку висловлювали і М. Савченко та Т. Піроженко [60, с. 122].

А. Гончаренко виокремила такі вимоги до створення предметного середовища: предметне середовище має відповідати віковим інтересам розвитку діяльності дошкільників (з одного боку, воно має максимально сприяти розвитку провідної діяльності, з іншого – сприяти зародженню інших видів діяльності); предметне середовище має відповідати зоні найближчого розвитку дитини; відповідність структурі пізнавальної сфери дошкільника (середовище повинно містити як консервативні елементи, які відомі дитині, так і проблемні, що підлягають дослідженню); забезпечення відповідності обсягу знань і можливостей їх застосування [15, с. 125].

Ефективність сюжетно-рольової гри, узгодженість її основних моментів залежить від того, наскільки у дітей сформовані уміння взаємодіяти між собою. В наукових працях О.Усової наголошувалося на тому, що взаємодія дошкільнят є центральним компонентом гри. Вона сприяє встановленню соціальних взаємин, забезпечує реалізацію гри, спонукає до комунікації та погодження сумісних дій. Науковець виділяє кілька рівнів взаємодії дітей в іграх і провідні завдання у роботі педагога.

На рівні поодиноких ігор дошкільник не взаємодіє, але й не заважає іншим дітям. Тому педагогові слід організовувати індивідуальну поведінку дітей, вчити їх не заважати одноліткам, самотійно та зосереджено гратися з іграшкою.

У іграх дошкільнята проявляють певний інтерес до гри однолітків, проте вони є зосередженими на власній грі. На цьому етапі вихователю необхідно створювати умови для взаємної комунікації, виховувати приязне відношення до дітей, що граються поруч, сприяти встановленню короточасних контактів.

На наступних рівнях – рівень механічної взаємодії та рівень взаємодії на основі інтересу до змісту гри – педагог повинен створити умови для формування стійких інтересів до гри.

На найвищому рівні – взаємодія дітей на основі симпатії та інтересу один до одного – вихователеві необхідно подбати про моральність стосунків в колі однолітків, сприяти підвищенню рівня ігрових умінь дошкільнят.

Тому організація взаємодії дошкільників в сюжетно-рольових іграх та керівництво цим процесом з боку педагога є основою формування толерантних взаємин в грі [68, с. 49].

Отже, виховання толерантності у дошкільників під час сюжетно-рольових ігор необхідно здійснювати за наступними напрямками: вплив на зміст та сюжет гри, що мають бути соціально спрямованими; врахування під час розподілу ролей вікових можливостей та інтересів дошкільників; прояв моральних почуттів та вчинків в ході реалізації ролей; поетапне підвищення рівня взаємодії дошкільнят у грі; формування умінь дотримуватися правил гри.

Висновок до розділу 1

Під толерантністю слід розуміти моральну якість індивіда, яка проявляється в терпимому ставленні його до відмінних від наявних у нього поглядів, думок та звичок людей, незалежно від їх статі, віку, статусу, нації, віросповідання чи інших особливостей. Це поняття є складним багатокомпонентним явищем, яке включає в себе повагу до інших людей, повагу до іншої культури, емпатію та ін. Переважна більшість науковців виділяють в цьому явищі такі компоненти, як інтелектуальний, емоційний та поведінковий чи діяльнісний.

Як і багато інших якостей людини та дитини, толерантність не є вродженою. Вона набувається дитиною в процесі формування її соціального досвіду. На виховання толерантності впливає багато факторів, наприклад

вплив оточуючих, вплив культури та ін. Одним з таких факторів може бути спеціально організований педагогічний вплив, спрямований саме на формування в дитини даної якості. Реалізація такого педагогічного впливу може здійснюватися з використанням різних форм, методів та засобів. До засобів виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку можуть бути віднесені спеціально організовані бесіди, читання літератури, приклад дорослих, спеціально організовані ігрові ситуації та ін.

Одним з вагомих чинників виховання толерантності в старших дошкільників є сюжетно-рольова гра. Її важливість для виховання толерантності обумовлена тим, що ігрова діяльність є пріоритетним видом діяльності старших дошкільників. Саме через гру, зокрема сюжетно-рольову, дошкільники засвоюють норми та правила поведінки, виробляють певні ціннісні орієнтації, стереотипи, шаблони поведінки та ін. Проте слід зауважити, що не всі ігри в однаковій мірі впливають на розвиток в дітей толерантності. Таку функцію виконують лише спеціально організовані сюжетно-рольові ігри, котрі в найбільшій мірі допомагають розвивати в дітей позитивні емоції, без яких неможливо виховати чуйну, миролюбну людину, яка буде пишатися своєю національною культурою, мовою, розумітиме інших людей, умітиме конструктивно з ними взаємодіяти, тобто буде толерантною у відносинах з іншими людьми.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВИХ ІГОР ЯК ЗАСОБУ ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Діагностика рівнів вихованості толерантності у старших дошкільників

Для перевірки гіпотези була організована експериментальна робота, яка проходила на базі закладу дошкільної освіти №8 «Дзвіночок» м. Ромни Сумської області. В експерименті брали участь 40 дітей шостого року життя, з яких 20 дітей ми віднесли до експериментальної групи (старша група «Б»), а 20 – до контрольної (старша група «А»).

Метою експериментальної роботи стало з'ясування особливостей роботи, спрямованої на виховання толерантності у дошкільників, виявлення рівня сформованості толерантності у дітей та розробка і апробація системи роботи з використання сюжетно-рольових ігор під час виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку.

Завдання експериментальної роботи:

1. Провести анкетування вихователів, батьків дітей старшого дошкільного віку щодо специфіки виховної роботи, спрямованої на формування толерантності у дітей.
2. Виявити рівень вихованості толерантності у старших дошкільників.
3. Розробити та апробувати методiku з використання сюжетно-рольових ігор під час виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку.
4. Проаналізувати результати експериментального дослідження щодо виховання толерантності у старших дошкільників.

Для виховання толерантності у дошкільнят не можна забувати про розбудову толерантного середовища. Воно передбачає демократичні та

гуманні стосунки між усіма учасниками освітнього процесу, що ґрунтуються на готовності до сприйняття людей інших поглядів, рас, національностей, традицій, звичаїв, на взаємоповазі, взаєморозумінні; це співпраця в атмосфері людяності, комфортності, поваги, теплоти.

В процесі спільної діяльності та спілкування дітей і дорослих створюється таке середовище. Вся відповідальність у створенні толерантного середовища покладається на педагогів та батьків. Дорослий є зразком у вихованні толерантності і тому сам дорослий повинен власним прикладом показувати толерантне ставлення в поведінці. Якщо в процес формування толерантності у дітей старшого дошкільного віку цілеспрямовано залучати вихователів та батьків, то можна таким чином активізувати їх педагогічну позицію і сприяти перегляду дорослими власного оцінного ставлення та поведінки.

На першому етапі експерименту окреслилися такі напрями роботи:

- провести анкетування вихователів та вивчити специфіку їхньої педагогічної діяльності, спрямованої на виховання у дітей толерантності;
- провести анкетування батьків дітей старшого дошкільного віку і з'ясувати наявність труднощів та особливості взаємодії з вихователями, спрямованої на виховання толерантної поведінки у дітей;
- на основі розроблених критеріїв і показників за допомогою підібраних методик виявити рівні вихованості толерантності у дітей старшого дошкільного віку.

Провідна роль у процесі виховання толерантності в дітей в ЗДО відводиться вихователю. Саме він добирає засоби впливу на особистість дитини для створення толерантного середовища.

Для того, щоб вивчити специфіку діяльності педагогів щодо виховання у дітей толерантності було проведене анкетування педагогів. Анкетуванням було охоплено 10 респондентів (див. Додаток А).

Проаналізуємо результати відповідей вихователів на запропоновані питання анкети.

Так, на перше запитання анкети: «Як ви розумієте вислів «толерантна людина?» більшість педагогів дали відповідь: «бути терплячим по відношенню до інших, людина, яка вміє співчувати, прислухається до думки людей; людина, що ставить себе на місце іншого». Але вважають себе толерантною людиною лише 60 % опитаних.

На запитання «Чи готові ви миритися з чужою позицією, яка не співпадає з Вашою?» відповіли стверджувально лише 40 % педагогів.

Відповідаючи на запитання «Які особисті якості у людях вам не подобаються?», 30 % респондентів зазначили брехливість, нещирість, 40 % – конфліктність, 10 % – недисциплінованість, 20 % – злість, жорстокість.

60 % вихователів вважають, що їм не притаманні вище перераховані риси, 20 % – відзначають недовірливість, 20 % – самоїдство, нерішучість.

Вихователі називають наступні методи, якими вони користуються для попередження конфлікту між дітьми: «читання художніх творів» – 30 %, «обговорення дитячих вчинків» – 30 % , «розгляд ілюстрацій та бесіди за їх змістом» – 40 %.

На запитання «Як реагуєте на бешкетування своїх вихованців?» педагоги відповідали наступне: «підвищую голос, заспокоюю» – 30 %, «переключаю на цікавий вид діяльності» – 40 %, «пропоную присісти бешкетникам» – 30 %.

Найбільше дратує педагогів в поведінці дітей «неслухняність» – 40 %, «розбещеність» – 40 %, «неохайність» – 10 %, «брехливість» – 10 %.

На запитання «Чи вмієте стримувати свої емоції та почуття» відповіли стверджувально – 20 %, заперечно – 30 %, іноді – 50%.

На думку педагогів необхідними умовами для виховання толерантності у дітей дошкільного віку є «приклад батьків, педагогів» – 30 %, «систематична виховна робота, читання художніх творів, розгляд ілюстрацій, використання сюжетно-рольових ігор» – 70 %.

Взаємодія педагогів та батьків дошкільнят є необхідною складовою у формуванні основ толерантності. Виховання дітей починається в родині і не

можна формувати толерантність, якщо батьки з педагогами не працюють разом у вирішенні цього питання.

На виховання толерантності у дошкільника впливає клімат, який панує в сім'ї, взаємини між членами родини. Взаємодія батьків і вихователів ґрунтується на взаємній підтримці та повазі, взаємодопомозі, терпіння по відношенню один до одного.

З метою виявлення ставлення батьків до проблем формування толерантності у дошкільників було проведено опитування [65, с. 78]. Батькам було запропоновано низку запитань, які мали розкрити рівень їхньої поінформованості щодо даного питання. В ньому взяло участь 40 батьків вихованців старших груп (див. Додаток А).

На запитання «Як ви розумієте вислів: толерантна людина?» були отримані такі відповіді: «добра, вихована людина» – 25 %, «справедлива» – 22,5 %, «милосердна до інших» – 7,5 %, «терпима до недоліків інших» – 10 %, «чесна з іншими і з собою» – 10 %, «важко сказати» – 15 %, «неконфліктна» – 10 % опитаних.

Вважають себе толерантною людиною 75 % батьків, 55 % респондентів вважають себе готовими миритися з чужою позицією, яка не співпадає з їхньою. Враховують думку своєї дитини лише 45 % опитуваних.

Відповідаючи на запитання «Що вас найбільше дратує у поведінці дітей», батьки зазначили наступні риси: «неслухняність» – 70 %, «впертість» – 35 %, «нечесність» – 10 %, «неуважність» – 12,5 %, «жорстокість» – 17,5 %.

На бешкетування своїх дітей опитувані виявляють наступні реакції: просять заспокоїтись – 47,5 %, вимагають припинити – 37,5 %, погрожують покаранням – 12,5 %; намагаються чимось заохотити, щоб дитина припинила – 7,5 %, розбираються, чому дитина так поводить себе – 5 %.

На думку батьків необхідними умовами для виховання толерантності у дітей дошкільного віку є «особистий приклад батьків» – 25 %, «довіра до

батьків» – 16,5 % , «постійний контакт з дитиною» – 37,5 % , «важко сказати» – 21 %.

Необхідно також визначитися із критеріями, які слугують певними індикаторами, на підставі яких проводиться оцінка динаміки і результативності експериментальних досліджень. Критерій розглядаємо як ознаку, на основі якої проводиться оцінка рівня сформованості толерантної поведінки у дітей старшого дошкільного віку. Відтак, обирали критерії, що відповідали таким вимогам:

- взаємопов'язаність і відображення структури толерантної поведінки;
- належна сукупність показників, за допомогою яких можна продіагностувати різні аспекти сформованості норм і правил, які лежать в основі толерантної поведінки;
- чіткість і доступність критеріїв для вимірювання рівня сформованості толерантної поведінки дітей у процесі педагогічного дослідження.

Для оцінки рівня вихованості толерантності в старших дошкільників використана критеріальна оцінка, запропонована К. Романюк [59].

Таблиця 2.1.

Критерії та рівні вихованості толерантності дітей старшого дошкільного віку

Критерії	Рівні	Критерії
Когнітивний	Низький	Володіє низьким обсягом фактичних уявлень про цінності толерантності, не розрізняє межі толерантності/ інтолерантності.
	Середній	Знання норм толерантності носять розрізнений характер, моральні орієнтири знаходяться на етапі формування.
	Високий	Чітко простежується спрямованість особистості на формування у себе певних особистісних якостей, необхідних для життя у толерантному суспільстві, сформовані міцні уявлення про норми толерантності

Емоційно-ціннісний	Низький	Відсутня стриманість, самовладання, терпіння, негативне ставлення до відмінностей інших людей.
	Середній	Ситуативний вияв самовладання, емпатії, стриманості залежно від зовнішніх обставин, ситуаційно-емоційне ставлення до інших людей.
	Високий	Стійкий вияв толерантного ставлення до інших людей, високий рівень емпатії, низький рівень тривожності, емоційно-стійке ставлення до інших людей.
Діяльнісний	Низький	Відсутня гнучкість у взаємодії з іншими, толерантність носить вибірковий характер і залежить від обставин та індивіда, з яким відбувається взаємодія, може виникнути конфлікт, низький рівень рефлексії
	Середній	Визнає толерантну поведінку з боку інших, однак власну толерантність виявляє вибірково, рефлексія знаходиться на початковому етапі розвитку.
	Високий	Самостійно виявляє толерантність, стримано ставиться до поглядів іншого, виявляє високий рівень рефлексії

Для діагностування рівня сформованості толерантності в старших дошкільників були використані наступні методи:

- цілеспрямовані спостереження за поведінкою дітей у різних видах діяльності та у конфліктних ситуаціях;
- елементарні опитування та бесіди;
- характеристика поведінки дітей у навмисно змодельованих ігрових ситуаціях та тих, що виникали стихійно.

Вищезазначені методи допомогли отримати відповіді на такі запитання:

- за когнітивним критерієм: який рівень обізнаності дітей власне про себе та оточуючих людей, їх емоції, почуття, вчинки, про моральні норми терпимої, доброзичливої взаємодії між людьми для мирного співіснування; чи усвідомлює дитина важливість турботливого та чуйного ставлення до тих, хто цього потребує;

- за емоційно-ціннісним критерієм: чи сформовані у дітей уміння оцінювати і розрізняти власні емоційні стани та прояви, співвідносити їх із вимогами у колективі; чи здатні до емпатії, емоційного реагування та оцінювання почуттів, вчинків і позицій інших людей; чи ставляться до навколишніх рівноправно та поступливо;

- за діяльнісним критерієм: чи уміють діти терпимо відстоювати свої позиції; справедливо і конструктивно взаємодіяти з оточуючими у різних видах діяльності; чи здатні дієво відгукуватися на неприємності і невдачі інших, виявляти великодушність та безкорисливу турботу;

В процесі діагностичної роботи проводилися спостереження за діяльністю дітей – як індивідуальною, так і в колективі. Акцент у спостереженнях робився на стосунки дітей поміж собою, ставлення дітей один до одного, реакції дітей на ті чи інші ситуації, поведіння в конфліктних ситуаціях та ін. Повсякденні спостереження за поведінкою дошкільнят в ЗДО показали, що діти не вміють стримувати себе, оцінювати і враховувати позицію іншого. Їх поведінка є імпульсивною, що є причиною частих конфліктів між ними.

Крім того, були використані наступні спеціальні методики для оцінки когнітивного критерію «Давайте познайомимось» «Я і світ навколо мене» (див. Додаток Б).

Аналіз результатів цих методик показав, що дітей з високим рівнем обізнаності про телерантність було виявлено 10 % в контрольній та 15 % в експериментальній групі. Ці діти мали чітке уявлення про себе, свої якості. Так Настя П. зазначає: «Іноді я буваю доброю, слухняною, іноді злою, коли немає настрою»; «Я дружу в групі з усіма, бо я добра дівчинка, завжди ділюся іграшками» (Ліза Т.); «Люблю, коли всі навколо мене сміються, посміхаються» (Аліса К.). Також діти висловлювали свої думки щодо миру та війни: «Мир – це коли всі живуть дружньо і ніхто нікого не вбиває» (Настя І.), «Щоб на планеті був мир, потрібно забрати у всіх зброю і помирити» (Оля

С.), знають, що існують різні країни, в яких проживають люди зі своєю культурою і традиціями.

Середній рівень був виявлений у 40 % респондентів контрольної та 30 % експериментальної груп, низький рівень – у 50 % дітей контрольної та 55 % експериментальної груп. Діти мають уявлення про себе, своїх друзів, інтереси і захоплення, але їм важко визначитись з позитивними і негативними якостями: «Я люблю гратися, їздити на велосипеді, роликах, дружу з Настею, Лізою, Арішою, я слухняна дівчинка» (Неоніла К.), «Люблю гратися з Лего, гратися з планшетом, класний хлопець» (Іван К.). Діти не мають уявлення про життя людей інших країн, але висловлюють свою думку щодо поведінки з іншими, миру, війни: «Мир – це коли всім людям добре, ніхто не стріляє» (Таня Н.), «Щоб на планеті був мир, потрібно припинити війни» (Катя М.).

Розповіді дітей з низьким рівнем є обмеженими і стосуються коротких даних про себе: «Люблю гратися машинками, кататися на санках, велосипеді, дружу з усіма хлопцями» (Єгор К.), «Дружу з тими, хто ділиться чимось зі мною» (Карім О.). Дошкільнята не можуть пояснити сутність понять «родина», «люди інших народів», «мир», «війна»: «Я – це я», «Інші – це діти, дорослі», «Війна – це коли стріляють» (Артем Ф.); «В дитсадку треба поводитися добре – слухатися дорослих» (Уля П.), «Я боюся чорношкірих» (Дарина П.).

Для діагностики рівня сформованості емоційного та діяльнісного критеріїв використовувалися наступні ігрові завдання: «Усміхнись і скажи комплімент», «Скажи без слів».

Проведення гри «Усміхнись і скажи комплімент» показало, що не всі діти вміють це робити. Високий рівень показали 20 % дітей контрольної та 15% дітей експериментальної груп. Середній рівень мають 30 % контрольної та 35 % експериментальної груп. Діти з низьким рівнем або відмовлялися виконувати завдання або компліменти були однотипними – «ти добрий, хороший». Цей показник складає 50 % – у КГ та 50 % в ЕГ.

Діяльнісний критерій полягає в умінні справедливо і конструктивно взаємодіяти з оточуючими у різних видах діяльності, здатність дієво відгукуватися на неприємності і невдачі інших, виявляти великодушність та безкорисливу турботу. Гра «Скажи без слів» показала наскільки діти можуть взаємодіяти з партнером та мімікою, жестами показувати своє ставлення до нього.

Слід зазначити, що 50 % дошкільнят контрольної та 55 % експериментальної груп не впоралися з цим завданням або відмовлялися його виконувати. Це мабуть пов'язане з тим, що діти не вміють показати своє ставлення до іншого.

Таким чином, підсумувавши результати за всіма методиками ми прийшли до висновку, що в контрольній групі високий рівень був виявлений у 20 % дітей, середній – у 45 %, низький – у 35 %. В експериментальній групі підсумки дослідження виглядають наступним чином: високий рівень у 10 % дошкільнят, середній – у 40 %, низький – у 50 % дітей шостого року життя.

Результати дослідження були занесені до протоколу (див. Додаток В).

Дані по кількості дітей з відповідними рівнями в експериментальній та контрольній групах наведені в **таблицях 2.2 та 2.3.**

Таблиця 2.2.

**Рівні вихованості толерантності в експериментальній групі
(старшій групі «Б») дошкільників**

Рівень	Когнітивний критерій		Емоційно-ціннісний критерій	Діяльнісний критерій	Загальний рівень
	Тест 1	Тест 2			
Низький	9	9	7	11	10
Середній	7	9	10	6	8
Високий	4	2	3	3	2
Частка в загальній структурі					
Низький	45 %	45 %	35 %	55 %	10 %

Середній	35 %	45 %	50 %	30 %	40 %
Високий	20 %	10 %	15 %	15 %	50 %

Дані по контрольній групі наведені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

**Рівні вихованості толерантності в контрольній групі
(старшій групі «А») дошкільників**

Рівень	Когнітивний критерій		Емоційно-ціннісний критерій	Діяльнісний критерій	Загальний рівень
	Тест 1	Тест 2			
Низький	7	8	7	10	4
Середній	10	9	9	6	9
Високий	3	3	4	4	7
Частка в загальній структурі					
Низький	35 %	40 %	35 %	50 %	20 %
Середній	50 %	45 %	45 %	30 %	45 %
Високий	15 %	15 %	20 %	20 %	35 %

Як бачимо з наведених таблиць, в досліджуваних дітей толерантність поки що не достатньо сформована. Так, в ЕГ лише 50 % дітей мають середній рівень вихованості толерантності за когнітивним критерієм, сформованість досліджуваного вища в цій групі за емоційно-ціннісним і діяльнісним критеріями – нижче середнього. В КГ вихованість толерантності в дошкільників за когнітивним і емоційно-ціннісним критеріями знаходяться на середньому рівні, а за діяльнісним критерієм зафіксована на низькому рівні у 50 % дошкільнят.

Крім того, слід відзначити, що є багато дітей, у яких показник вихованості толерантності за визначеними критеріями знаходиться на досить низькому рівні.

Результати обстеження експериментальної та контрольної групи представлені на діаграмі (Рис. 2.1).

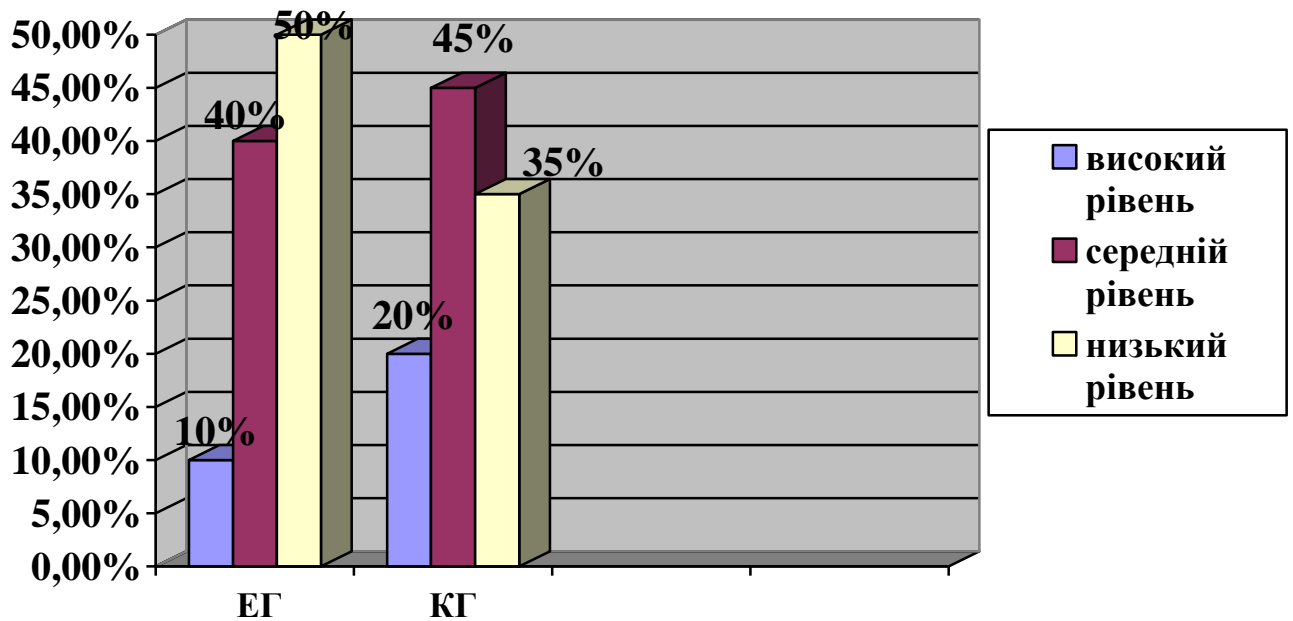

Рис. 2.1 Рівень вихованості толерантності у дітей на констатувальному етапі експерименту

Отже, такі дані свідчать про нагальну потребу в проведенні систематичної роботи з виховання у старших дошкільників толерантності, а також проведення роботи з педагогами та батьками вихованців.

2.2. Методика використання сюжетно-рольових ігор як засобу виховання толерантності у старших дошкільників

Метою формувального експерименту стало розроблення та апробування методики з використання сюжетно-рольових ігор під час виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку. З дошкільнятами експериментальної групи (старша «Б») були організовані та проведені сюжетно-рольові ігри. З батьками дітей та педагогами ЗДО були

проведені практичні заняття з елементами тренінгу, групові консультації з питання виховання толерантності у дітей (див. Додатки Д, Е, Ж).

Метою гри «Моя сім'я» було спонукати дітей творчо відтворювати в іграх побут сім'ї; вчити самостійно створювати для задуманого сюжету ігрову обстановку; формувати моральні почуття: гуманність, співчуття, любов, доброзичливі відносини в групі; розвивати зв'язне мовлення дітей в ході ігрового діалогу; використовувати атрибути за призначенням.

Перед початком гри була проведена бесіда щодо того, які обов'язки мають члени сім'ї. Розподіл ролей пройшов безконфліктно. Спочатку дії розгорталися «вдома», а потім вийшли за його межі, плавно переходячи в ігри «На прийом до лікаря», «Магазин».

У ході сюжетно-рольової гри *«На прийом до лікаря»* діти познайомились зі значенням слова «поліклініка», «фармацевт»; навчилися розуміти різницю між поняттями «лікарня» – «поліклініка», «аптекарь» – «фармацевт». Дошкільники продовжували вчитися виконувати різні ролі відповідно до сюжету гри, використовуючи атрибути. Спочатку була загадана загадка про «Айболить», діти назвали казкового героя та його професію. В ході бесіди було з'ясовано, що таке «поліклініка» і хто там працює, які приміщення там є. Діти знають, чим відрізняється поліклініка від аптеки, але деякі плутають поняття «лікарня» і «поліклініка». Діти дізналися, чим ці поняття різняться між собою та познайомилися з новою професією «фармацевт».

При розподілі ролей спостерігалась суперечка між Алісою та Улею щодо того, кому бути педіатром, а кому медсестрою. На допомогу прийшов Микита з Тетяною, які розповіли Улі, скільки маніпуляцій робить медична сестра. Уля ввічливо поводи́ла себе з пацієнтами, які приходили до неї на щеплення, сказала, що їй «подобається робити уколи малим діткам, заспокоювати їх».

Шикуючись в чергу до реєстратури, діти-«пацієнти» штовхалися, але завдяки дорослому, який нагадав їм правила поведінки, вони заспокоїлися.

Діти вагалися, кому бути фармацевтом, тому що це нова для них професія. Тому дорослий запропонував цю роль Вові. Він був трохи скутим, але потім поводив себе вільніше, бо йому надавав поради дорослий. Добре відчували себе Мілана і Даня в ролях травматолога і окуліста, які ввічливо спілкувалися з пацієнтами, були доброзичливими, вислуховували їх.

Під час гри *«Відкриття мінімаркету «Смакота»»* діти вчилися обирати і втілювати ігрові ролі, розвивати сюжет гри, творчо підходити до розв'язання нестандартних ситуацій. Поглиблювались знання малят про гроші, їхню цінність, можливості використання. Розширювались знання дошкільнят про професії у сфері торгівлі.

Вихователь зацікавив дітей новиною про відкриття нового магазину і запропонував їм прийняти участь в цьому процесі. Була проведена бесіда про те, які люди працюють в магазині, окрім продавців. Розподіл ролей пройшов безконфліктно, але діти спочатку не погоджувались виконувати роль техпрацівника і працівника торгівельної зали. Дорослому довелося навести аргументи на користь цих професій. Після чого Алія і Олег погодились виконувати ці ролі. Менеджер з реклами Аліна намалювала реклами товарів, які повісила в магазині та біля нього. Вона закликала до себе помічників (Каріма, Олю, Таню), які допомогли намалювати маленькі рекламні буклети. Вони виявили бажання роздавати їх покупцям. Всі діти активно приймали участь у конкурсі на знання корисних і шкідливих продуктів, які провів директор магазину (дорослий).

Журналіст телебачення Микита активно брав інтерв'ю не тільки у покупців, а і у співробітників. Запропоновані вихователем проблемні ігрові ситуації були вірно розв'язані. Так продавець-консультант Мілана обережно підійшла і заспокоїла дитину, яка взяла цукерку і плакала, бо не хотіла її повертати на вимогу мами. Працівник торгівельної зали Олег та касир Уля заспокоїли людей в черзі біля каси, коли зламався касовий апарат.

Метою гри «Космічне містечко» було розширювати уявлення дітей про Космос, планети Сонячної системи, Місяць. В ході гри закріплювались

знання про професії, пов'язані з вивченням космосу; словник дошкільнят збагачувався термінами космічної галузі; виховувалось доброзичливе ставлення до партнерів по грі, повага до людей різних професій. На початку була проведена бесіда на виявлення знань дітей про Космос. Після чого була проведена віртуальна екскурсія Космічним містечком, в ході якої діти дізналися, люди яких, професій там працюють. Діти розподіляли ролі разом з педагогом, який нагадував їм обов'язки працівників містечка.

В ході гри дітям надавались поради щодо розвитку сюжету. Так інструктору тренувального центру – Катрусі педагог нагадала, які вправи можна показати космонавтам-початківцям. Лікар Маша проводила огляд космонавтів, ввічливо спілкувалася з ними. Вчені-астрономи Даня, Вова, Кирило розповідали про Сонячну систему. Космонавти Олег, Таня, Аліна, Карім, Соня домовилися як вони облаштують космічний корабель. Вони доброзичливо спілкувалися під час облаштування.

Під час сюжетно-рольової гри *«Салон краси «Мрія»* у дітей формувалось уміння грати за власним задумом; закріплювались і розширювались знання про роботу майстрів салону краси. У дітей удосконалювались уміння налагоджувати взаємодію один з одним, самостійно розподіляти ролі; реалізовувати в грі правила культурної поведінки, доброзичливості. Розширювався та активізувався словник дітей такими словами як: майстер, клієнт, манікюр, макіяж та ін.

Спочатку вихователь звернув увагу на ляльку з гарною зачіскою, яка розповіла, хто зробив їй таку зачіску. Діти поділилися своїми враженнями від відвідання салону краси. Вихователь запропонувала дошкільнятам організувати свій салон краси. А для цього згадали, люди яких професій працюють в салоні та які інструменти потрібні їм для роботи. Педагог запропонувала ввести в гру ролі водія-кур'єра, стиліста та кореспондента газети. Адміністратор (дорослий) запропонував клієнтам оцінити роботу майстрів, після того як вони нададуть послуги, смайликом і залишити його в скриньці.

Перукар Дарина ввічливо зверталася до клієнтки Олі. Майстер з манікюру Уля та візажист Аліна привітно спілкувалися з клієнтками, посміхалися їм. Кореспондент газети Микита брав інтерв'ю у працівників і клієнтів, ввічливо спілкувався з ними. Після гри вихователь обговорив з дітьми кожен роль, що їм сподобалось. Таким чином діти вчилися аналізувати не тільки поведінку інших, а і свою.

З метою розширення знань щодо проблеми виховання толерантності у старших дошкільників для педагогів і батьків були проведені практичні заняття з елементами тренінгу та групові консультації.

В ході практичного заняття «Виховання толерантності починається з педагога» педагоги продовжували знайомитись з поняттям «толерантність» і «толерантна особистість», критеріями оцінювання вихованості толерантності. Вони змогли оцінити міру своєї толерантності. Після вступного слова вихователі записали свої очікування від заняття та озвучили їх. Потім вони підбирали слова-асоціації до перших літер слова «толерантність» для того, щоб зрозуміти аспекти-відтінки цього поняття.

Вправа «Педагогічні терези» сприяла усвідомленню і переживанню свого «Я», пробудженню потреби в пошуку в собі прихованих якостей і можливостей.

Так учасникам було запропоновано уявити собі поведінку двох роботів-вихователів, один з яких був наділений негативними, а інший – позитивними якостями. До негативних педагоги відносили жорстокість, грубість, презирство, байдужість, до позитивних – доброту, щирість, милосердя, співчуття та інші якості. Завдяки творчій уяві була описана поведінка цих роботів.

Вправа «Вплив слова на людину» продемонструвала вплив поганих, необдуманих слів на людину. Потім педагоги створювали своє визначення толерантності, а потім порівнювали його з науковим визначенням.

Анкета «Чи толерантні Ви?» допомогла з'ясувати наявність цієї якості у себе. **Вправа «Риси толерантної особистості»** допомогла

провести самоаналіз особистісних якостей. Для кращого усвідомлення образу толерантного педагога педагогам було запропоновано зробити колаж толерантного педагога, а потім презентувати його. В кінці заняття вихователі, об'єднавшись в групи, створювали свої емблеми толерантності. Підбиваючи підсумки роботи, було з'ясовано, чи справдилися очікування педагогів.

Консультація для вихователів «Виховання толерантних стосунків у дошкільників засобом сюжетно-рольової гри» допомогла розширенню знань педагогів щодо методичних аспектів формування толерантності, ролі сюжетно-рольової гри в цьому процесі. Були проаналізовані окремі ігри, пропонувались ситуації для збагачення сюжету, наголошувалось на ролі попередньої роботи в процесі організації сюжетно-рольових ігор. Педагоги дійшли висновку, що створення проблемних ситуацій, правильне формулювання реплік в грі допомагає прояву толерантного ставлення у дітей до однолітків.

Для батьків було проведене **практичне заняття з елементами тренінгу** на тему «**Виховання толерантності в сім'ї**». Метою заняття було сприяння становленню батьківської компетентності шляхом усвідомлення і осмислення механізмів діалогічного спілкування та формування вмінь і навичок конструктивної взаємодії з дітьми у сім'ї. Після вправи-знайомства були обговорені правила роботи в групі.

Вправа-метафора «Річка та береги» допомогла учасникам усвідомити роль батьківського впливу на становлення особистості дитини. Під час **вправи «Як звертатися до дитини»** батьки разом з педагогом вчилися взаємодіяти з дитиною на основі «правильних» і «неправильних» звернень до неї. Вони зрозуміли, що одну і ту саму інформацію можна передати дитині за допомогою різних формулювань думки. Розподілившись на групи, батьки створювали колажі «Потреби дитини для всебічного розвитку».

У вправі «*Батьки, які вони?*» батьки створювали «портрети» ідеальних батьків, порівнювали їх з реальними. *Вправа-розминка «Клубочок»* допомогла виявити, якими лагідними словами називають дорослі своїх дітей. Потім батьки записували умови виховання дитини в сім'ї на частинках, з яких потім склали пазл-серце. *Вправа «Ниточки»* допомогла зрозуміти взаємозв'язки між дитиною і дорослим в суспільстві.

Наприкінці заняття була розказана історія для натхнення, яка показала важливість батьківського часу для дитини та сприяла усвідомленню ролі батьківства на ціннісно-емоційному рівні.

Батьківські збори «*Толерантність у розвитку конфліктів*» були проведені у формі гри-тренінгу. Його мета – познайомити батьків з поняттями: толерантність, виховання в дусі толерантності, толерантний підхід до ігрової діяльності дитини, вирішення конфлікту з позиції толерантного підходу.

На початку було з'ясовано, що означає бути толерантним. До батьків була донесена сутність цього поняття і те, наскільки важливо бути толерантним у спілкуванні з дитиною. Після цього розглядалися різні побутові конфліктні ситуації під час спілкування з дитиною та варіанти розв'язання конфлікту з позиції толерантності.

Наступне завдання виконувалось разом з дітьми у спортивній залі. Діти з батьками ставали у пари і вишикувалися в шеренгу біля стіни. Потрібно було пройти від однієї стіни до іншої, використовуючи різні способи пересування, не повторюючи способи руху попередніх пар. Якщо повторив – впав у прірву. Ця вправа допомогла відпрацюванню навичок спілкування, єдності, взаємопідтримки.

У наступній вправі батькам і дітям потрібно було об'єднатися в команди, ставши в коло і за певний час передати маленький м'яч один одному по колу, не впустивши його. Це сприяло згуртованості, спільній взаємодії членів сім'ї.

Наприкінці зборів учасники отримали завдання створити герб своєї родини.

Отже, робота щодо формування у дітей толерантності засобами сюжетно-рольової гри, сприяла набуттю умінь самостійно створювати для задуманого сюжету ігрову обстановку, налагоджувати взаємодію один з одним, самостійно розподіляти ролі; реалізовувати в грі правила культурної поведінки, доброзичливості. У дошкільників виховувалось доброзичливе ставлення до партнерів по грі, повагу до людей різних професій, їх думок.

Проведена просвітницько-розвивальна робота з батьками і педагогами підвищила рівень їхньої психолого-педагогічної обізнаності з питань виховання толерантної поведінки у дітей; сприяла покращенню і гармонізації спілкування з дітьми та розуміння їхніх почуттів і переживань.

2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження

Після завершення формувального етапу дослідно-експериментальної роботи проводився контрольний зріз за діагностичними методиками, використаними на етапі констатувального експерименту. Ми визначили завдання контрольного етапу – проаналізувати результати експериментального дослідження з виховання толерантності у старших дошкільників засобами сюжетно-рольової гри.

Після проведеної розвивально-просвітницької роботи було проведене повторне анкетування вихователів ЗДО. Так, з'ясувалося, що вважають себе толерантною людиною вже 80 % вихователів, 60 % опитаних готові миритися з чужою позицією, яка не співпадає з власною. Це на 20 % більше, ніж на констатувальному етапі експерименту.

Відповідаючи на запитання «Які особистісні якості у людях вам не подобаються?», дані, отримані на контрольному етапі експерименту майже не змінилися: 30 % респондентів зазначають брехливість, нещирість, 40 % –

конфліктність, а 30 % стали зазначати таку якість як інтолерантність. Також 30 % педагогів вважають, що ця якість їм притаманна.

Називаючи методи попередження конфліктів між дітьми, 50 % вихователів стали зазначати сюжетно-рольові ігри, чого не було виявлено на початку дослідження.

На запитання «Як реагуєте на бешкетування своїх вихованців?» 20 % педагогів відповіли, що «підвищують голос, заспокоюють», що на 10 % менше, ніж на констатувальному етапі, інші педагоги – залучать дітей до різних видів діяльності.

Вважають, що вміють стримувати свої емоції вже 50 % опитаних, що на 30 % більше, ніж на початку експерименту. Серед необхідних умов виховання толерантності 80 % вихователів зазначають використання сюжетно-рольових ігор.

Повторно проведене опитування батьків показало, що підвищився відсоток опитуваних, які знають, хто така толерантна людина: «людина, яка приймає інших такими, якими вони є», «терпимість до недоліків інших» – 65 %. Стали вважати себе толерантними 85 % дорослих, що на 10 % більше, ніж на початку експерименту. 70 % респондентів готові миритися з чужою думкою, що є на 15 % більше, ніж на констатувальному етапі. Стали враховувати думку своєї дитини вже 65 % батьків .

Найбільше батьків дошкільників дратують в поведінці дітей ті ж якості, що були зазначені під час констатувального експерименту: неслухняність, впертість, неухважність, нечесність.

На бешкетування дітей батьки реагують наступним чином: намагаються «захопити чимось цікавим» – 40 %, що є більше на 32,5 % порівняно з початковим етапом дослідження, «розібратися, чому дитина так себе поводить» – 21,5 %, «просять заспокоїтись» – 22 %, що є на 25,5 % менше, ніж на початку експерименту, «погрожують покаранням» – 10 %, «дають мобільний погратися» – 6,5 %.

Батьки продовжують вважати, що необхідними умовами для виховання толерантності є особистий приклад батьків, постійний контакт з дитиною, проведення бесід з наведенням прикладів з життя.

З дітьми старшої групи «А» та старшої групи «Б» знову були проведені методики щодо виявлення сформованості у дітей толерантності «Давайте познайомимось» «Я і світ навколо мене» У. Кухаревої, «Усміхнись і скажи комплімент», «Скажи без слів».

Дані дослідження були занесені до протоколів (див. Додаток 3).

Для повторної діагностики рівнів вихованості толерантності за когнітивним критерієм з дітьми була проведена методика «Давайте познайомимось» та «Я і світ навколо мене». За результатами цих методик було виявлено, що в ЕГ відбулися певні зміни: високий рівень зріс на 10 % і складає 25 %, середній – на 20 % і складає 50 %, а низький знизився на 30 % і складає 25 %.

Провівши діагностику рівнів вихованості толерантності за емоційно-ціннісним критерієм за допомогою гри «Усміхнись і скажи комплімент», ми побачили, що в ЕГ відбулися такі зрушення: високий рівень зріс на 15 % і складає 30 %, середній – також на 15 % і складає 50 %, низький знизився на 30 % і складає 20 %.

Повторна діагностика рівнів вихованості толерантності за діяльнісним критерієм (гра «Скажи без слів») показала, які зміни відбулися в експериментальній групі: з'явилося більше дітей з високим рівнем, який тепер складає 15 %, середній рівень підвищився на 20 % і складає 65 %, а низький знизився до 20 %.

В контрольній групі під час проведення контрольного експерименту значних змін не відбулося.

Таким чином, підсумувавши, отримані за всіма методиками, дані, ми прийшли до висновку, що в експериментальній групі результати дослідження виглядають наступним чином: високий рівень вихованості толерантності у

дітей шостого року життя зріс на 10 % і складає 20 %, середній – з 40 % підвищився до 60 %, а низький знизився до 20 %.

Дані щодо кількості дітей з відповідними рівнями оцінок в експериментальній та контрольній групах наведені в таблицях 2.4 та 2.5.

Таблиця 2.4.

**Рівні вихованості толерантності в експериментальній групі
(старшій групі «Б») під час контрольного експерименту**

Рівень	Когнітивний критерій		Емоційно-ціннісний критерій	Діяльнісний критерій	Загальний рівень
	Тест 1	Тест 2			
Низький	7	7	6	10	4
Середній	10	10	10	6	12
Високий	3	3	4	4	4
Частка в загальній структурі					
Низький	35 %	35 %	30 %	50 %	20 %
Середній	50 %	50 %	50 %	30 %	60 %
Високий	15 %	15 %	20 %	20 %	20 %

Дані по контрольній групі наведені в таблиці 2.5

Таблиця 2.5.

**Рівні вихованості толерантності в контрольній групі
(старшій групі «А») під час контрольного експерименту**

Рівень	Когнітивний критерій		Емоційно-ціннісний критерій	Діяльнісний критерій	Загальний рівень
	Тест 1	Тест 2			
Низький	7	7	6	10	4
Середній	10	10	10	6	10
Високий	3	3	4	4	6
Частка в загальній структурі					

Низький	35 %	35 %	30 %	50 %	20 %
Середній	50 %	50 %	50 %	30 %	50 %
Високий	15 %	15 %	20 %	20 %	30 %

Динаміка наявних змін в рівнях вихованості толерантності в експериментальній та контрольній групах запропонована на **рисунках 2.2., 2.3.**

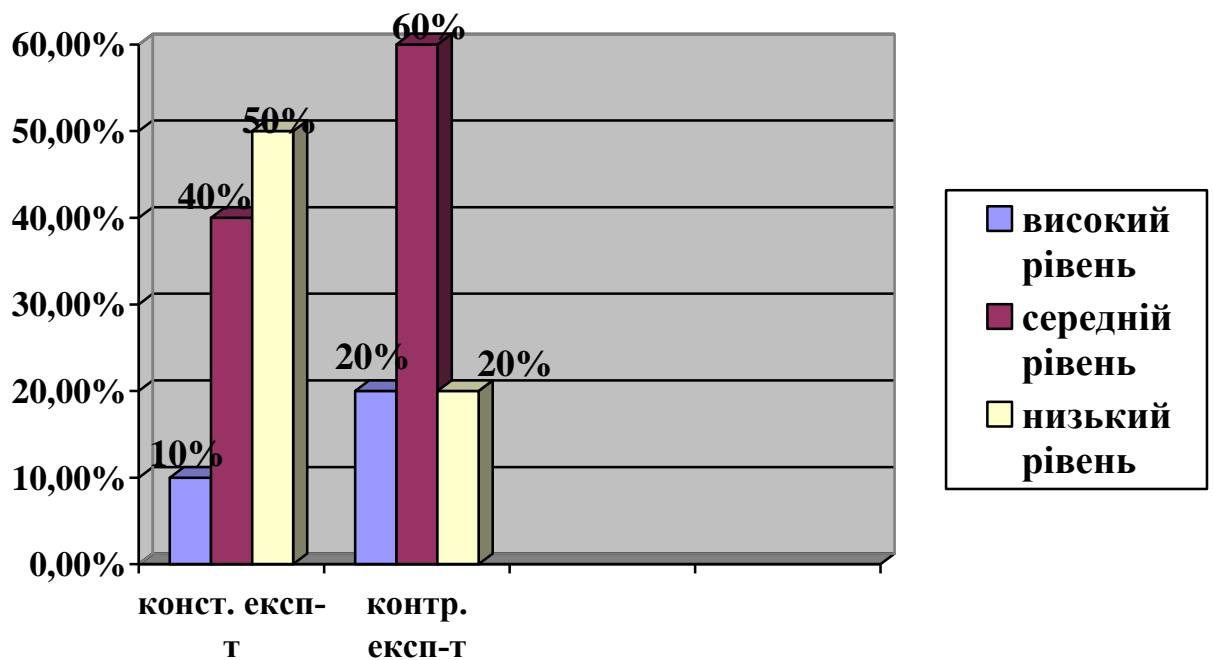

Рис. 2.2. Динаміка рівнів вихованості толерантності в експериментальній групі

Таким чином, можемо стверджувати, що гіпотеза нашого дослідження підтвердилася. Тобто виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку засобом сюжетно-рольових ігор відбувається успішно, якщо реалізовано такі педагогічні умови: 1) використання цікавих і зрозумілих сюжетно-рольових ігор з дітьми, які передбачають вияв толерантності в різних життєвих ситуаціях; 2) підвищення рівня обізнаності вихователів про методи виховання толерантності в дітей та рівня керівництва сюжетно-рольовими іграми дошкільників; 3) залучення батьків до процесу виховання толерантності в дітей в умовах сім'ї.

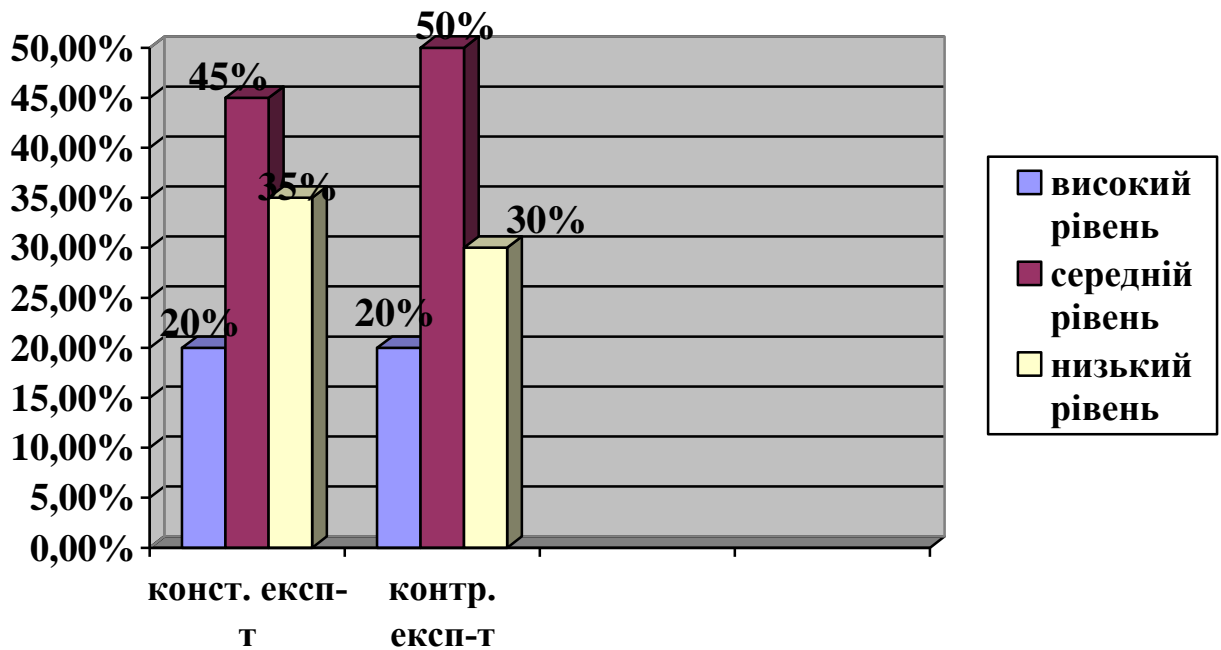

Рис. 2.3. Динаміка рівнів вихованості толерантності в контрольній групі

Отже, можна відзначити позитивний вплив проведеної роботи на рівень вихованості толерантності в старших дошкільників. Відповідно слід зауважити, що сюжетно-рольові ігри позитивно впливають на виховання толерантності в старших дошкільників.

Висновок до розділу 2

Отже в ході контрольного експерименту за допомогою опитувальників були з'ясовані особливості формування толерантності у старших дошкільників в дошкільному закладі та в сім'ї. Опитування педагогів показало, що більшість вихователів знайомі з цим поняттям, але толерантними вважають себе лише 60 % опитаних, а готовими миритися з чужою позицією, відмінною від власної є лише 40 % педагогів. В своїй роботі з метою попередження конфліктів педагоги використовують читання творів, бесіди, обговорення вчинків. Найбільше дратує вихователів в поведінці дітей неслухняність і розбещеність. Але зазначили, що стримувати свої емоції можуть лише 50 % педагогів. Більшість педагогів вважає, що

необхідною умовою виховання толерантності є систематична планомірна робота.

В ході проведеного опитування батьків ми з'ясували, що в них немає чіткого уявлення про те, що таке толерантність. Миритися з чужою позицією готові лише 55 %, а враховують думку своєї дитини лише 45 % батьків. Більше за все батьків дратує неслухняність дітей (70 %). При бешкетуванні дітлахів вони використовують прохання заспокоїтись (47,5 %) та вимогу припинити такі дії (37,5 %). Необхідними умовами для виховання толерантності у дітей дошкільного віку батьки вважають особистий приклад, довіру до батьків, постійний контакт з дитиною.

Методики «Давайте познайомимось» «Я і світ навколо мене», «Усміхнись і скажи комплімент», «Скажи без слів» дозволили дослідити рівень вихованості толерантності у старших дошкільників. Діагностика показала, що у дітей КГ високий рівень був виявлений у 20 %, середній – у 45 %, низький – у 35 %. В ЕГ високий рівень був виявлений у 10 % дошкільнят, середній – у 40 %, низький – у 50 % дітей.

Під час експериментального дослідження ефективності використання сюжетно-рольових ігор як засобу виховання толерантності у старших дошкільників з дітьми була проведена серія ігор. Для вихователів ЗДО, батьків були проведені групові консультації, практичні заняття з елементами тренінгу, батьківські збори.

Під час проведення сюжетно-рольових ігор у дошкільників розширювались знання про різні професії, формувалися уміння налагоджувати взаємодію один з одним, самостійно розподіляти ролі; реалізовувати в грі правила культурної поведінки, виховувалася доброзичливість, співчуття по відношенню до іншого.

Практичні заняття та групові консультації сприяли розширенню знань педагогів та батьків про толерантність та особливості толерантної поведінки. Практичні вправи та ігри розкрили сутність толерантного підходу до ігрової діяльності дитини, можливість розв'язання конфлікту з позиції толерантного

підходу. Вихователі познайомилися з методичними аспектами формування толерантності, роллю сюжетно-рольової гри в цьому процесі.

Після повторного проведення діагностичних методик з дітьми було з'ясовано, що в експериментальній групі показники вихованості толерантності у дошкільнят змінилися: високий рівень зріс на 10 %, середній – на 20 %, а низький знизився до 20 %.

Повторне анкетування педагогів показало, що зріс відсоток вихователів, які вважають себе толерантними, готові миритися з чужою думкою. Змінилася думка педагогів щодо ролі сюжетно-рольової гри як методу попередження конфліктності.

Опитування батьків показало, що збільшився відсоток опитуваних, які враховують думку своєї дитини. Під час бешкетування дітей більша частина батьків (61,5 %) намагаються захопити їх чимось цікавим, розібратися, чому дитина так себе поводить.

Отже, можемо зазначити, що використання сюжетно-рольових ігор є важливим засобом формування толерантності дітей старшого дошкільного віку.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дають підставу зробити такі висновки:

Першим завданням нашого дослідження було здійснити аналіз філософських психолого-педагогічних джерел з проблеми дослідження виховання толерантності в дітей старшого дошкільного віку, уточнити сутність поняття «толерантність» як моральної якості особистості. Як показали численні дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, ця проблема є дійсно актуальною і важливою в процесі виховання гуманної, демократичної підростаючої особистості. Дане питання є одним з провідних завдань, які стоять перед сучасною освітою. Науковці ґрунтовно вивчали і продовжують вивчати, розробляти та реалізовувати систему заходів щодо формування толерантності у дітей та профілактики інтолерантності в суспільстві.

Друге завдання полягало у визначенні і наданні характеристик змістовим компонентам, критеріям, показникам рівнів вихованості толерантності у дітей старшого дошкільного віку. В цілому всі складові даного феномена можна поділити на когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісний компоненти, що оцінюються за суголосними критеріями і функціонують на високому, середньому й низькому рівнях. Для оцінки рівня вихованості толерантності в старших дошкільників використана критеріальна оцінка, запропонована К. Романюк. За результатами проведених спостережень, бесід та опитувань було проведено критеріальну оцінку рівня толерантності в групі старших дошкільників.

Третім завданням було теоретично обґрунтувати методику виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри. Дослідження науковців говорять про те, що одним з таких факторів може бути спеціально організований педагогічний вплив, метою якого є виховання високого рівня толерантності в старших дошкільників. Одним з

вагомих чинників виховання толерантності в старших дошкільників є сюжетно-рольова гра. Її важливість для виховання толерантності обумовлена тим, що ігрова діяльність є пріоритетним видом діяльності старших дошкільників. Саме через сюжетно-рольову гру, дошкільники засвоювали норми та правила поведінки, у них вироблялись певні ціннісні орієнтації та ін. Однак для того, щоб ефект від такої гри був максимально більшим, педагоги повинні раціонально підходити до організації та проведення таких ігор. Тому для батьків і педагогічних працівників були проведені практичні заняття з елементами тренінгу, групові консультації. Проведені заходи сприяли розширенню знань дорослих щодо сутності поняття «толерантність» можливостей розв'язання конфлікту з позиції толерантного підходу, а також ролі сюжетно-рольової гри в цьому процесі.

Четверте завдання полягало в аналізі результатів експериментального дослідження виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри. При повторному проведенні діагностичних методик, ми побачили наступний результат – в експериментальній групі високий рівень зріс на 10 % і складає 20 % , середній – з 40 % підвищився до 60 %, а низький знизився до 20 % у дітей шостого року життя. В контрольній групі істотних змін не відбулося. Повторне анкетування педагогів показало, що зріс відсоток вихователів, які вважають себе толерантними, готові миритися з чужою думкою. Більшість педагогів наголошує на ролі сюжетно-рольової гри як методу попередження конфліктності. Опитування батьків показало, що збільшився відсоток опитуваних, які враховують думку своєї дитини.

Проведена робота засвідчила позитивний вплив використання сюжетно-рольових ігор на рівень розвитку в старших дошкільників різних компонентів толерантності. Більш тривале використання сюжетно-рольових ігор, на нашу думку, дасть змогу отримати вищий рівень відповідних змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адорно Т. Дослідження авторитарної особистості. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=73179 (дата звернення 05. 03. 2023).
2. Андрущенко В.П. Філософія освіти ХХІ століття: у пошуках перспективи. Філософія освіти. Київ: Майстер-клас, 2016. С. 6-12 .
3. Артемова Л.В. Формирование общественной направленности ребенка дошкольного возраста в игре. Киев: Просвещение, 1988. 166 с.
4. Бабій М.Ю. Толерантність: теоретичні та практичні засади. *Українське релігієзнавство*. 2006. № 4. С.27.
5. Бабчук О. Г. Специфіка співвідношення показників толерантності та емоційності. *Наука і освіта*. 2014. № 9. С. 99-103.
6. Бубер М. Я і Ти. Шлях людини за хасидським вченням. Київ: Дух і Літера, 2012. 272 с.
7. Базовий компонент дошкільної освіти України: затв. наказом М-ва освіти і науки України від 12.01.2021 р. № 33. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01> (дата звернення: 17.02.2023).
8. Беленька Г. Сучасна дитина і соціум. *Дошкільне виховання*. 2015. № 10. С. 3–6.
9. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання – нова освітня філософія. *Педагогіка толерантності*. 2013. №1. С.16-19.
10. Бибик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / За ред. С. Я. Єрмоленко. Харків: Фоліо, 2006. 623 с.
11. Бойченко В. Виховання толерантності в процесі полікультурної освіти: зарубіжний досвід. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files (дата звернення 12. 03. 2023).
12. Бурова А.П. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 288с.

13. Вайденфельд Х. Вернер С. Образование, чтобы учиться жить вместе. *Конструктивные конфликты: воспитание толерантности как основы демократии. Перспективы*. 2013. Т. XXXII. № 1. С. 114.

14. Волошина О. Проблема формування толерантності в сучасних педагогічних дослідженнях. *Рідна школа*. 2017. №3. С.4-6.

15. Гончаренко А. М. Педагогічні умови становлення гуманних взаємин старших дошкільників. Київ: АТТІКА, 2013. 214 с.

16. Горбатенко В.П. Політологічний енциклопедичний словник. Київ: Генеза, 2017. 400 с.

17. Гнипа Ю. С. Вихованість толерантних взаємостосунків старших дошкільників: сутнісно–компонентний аналіз. *Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку: Зб. наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта» / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко*. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. С.46-50.

18. Грива О. Виховання толерантності в дітей та молоді. *Психолог*. 2015. № 21-22. С. 3-11.

19. Грива О.А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища. Київ: Вид. ПАРАПАН, 2015. 228 с.

20. Гринявичене Н.Т. Предметно-ігрове середовище як умова розвитку сюжетно-рольових ігор дошкільнят: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Київ, 1989. 21 с.

21. Дегтярьова Ю.В. Психолого-педагогічні основи формування досвіду моральної поведінки дошкільника засобами сюжетно-рольової гри. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/doshkillya/39221/ (дата звернення 18. 05. 2023).

22. Декларація про ліквідацію усіх форм нетерпимості і дискримінації на основі релігії чи переконань. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995> (дата звернення 22. 03. 2023).

23. Декларація принципів толерантності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503 (дата звернення 22. 03. 2023).
24. Денисенко Т.С. Батьківські збори «Толерантність у розвитку конфліктів». URL: <http://ditsad.com.ua/konsultac/konsultac3010.html> (дата звернення 01. 09. 2023).
25. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / А. М. Богущ, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш та ін.; за заг. ред. Н. В. Гавриш. Луганськ: Альма-матер, 2006. 368 с.
26. Дрозд О.В. Формування толерантності дітей старшого дошкільного віку. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64. (дата звернення 27. 04. 2023).
27. Жуковська Р.І. Розвиток інтересів дітей у творчих іграх. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/4_2011/30.pdf (дата звернення 24. 04. 2023).
28. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення 01. 03. 2023).
29. Зарівна О. Історична генеза змісту і соціокультурної ролі феномена «толерантність». *Вища освіта України*. 2018. №1. С. 76-81.
30. Кадюк Г. В. Технологія виховання толерантного ставлення дітей старшого дошкільного віку до традицій і культур народів світу. *Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку*: зб. наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта» / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. С.99-101.
31. Канарова О. Роль вихователя у формуванні толерантності дітей дошкільного віку. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis (дата звернення 30. 04. 2023).
32. Кант І. Про початкове зло у людській природі. URL: <http://www.etica.in.ua/etika-i-kanta/>(дата звернення 08. 05. 2023).
33. Капітан Л .І. Виховання толерантності в дітей старшого дошкільного віку в контексті сучасної освітньої парадигми. *Науковий вісник*

Мукачівського державного університету: зб. наукових праць. Мукачево: Карпатська вежа, 2016. №20 (15). С.81-89.

34. Карнаух Л. Етнічні особливості формування толерантних взаємин старших дошкільників в контексті гендерної соціалізації. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/bitstream/6789/2975/1/et> (дата звернення 11. 05. 2023).

35. Кендзьор П. І. Толерантність як ціннісна складова полікультурної компетентності особистості школяра. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2014. Вип. 18(1). С. 306-315.

36. Козлюк О. А.. Педагогічні умови формування гуманістичної спрямованості спілкування старших дошкільників. Одеса: Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К. Д. Ушинського, 2008. 221 с.

37. Конвенція ООН про права дитини. URL: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/children_11699.html (дата звернення 01. 03. 2023).

38. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід). Київ: Стилос, 2010. 336 с.

39. Корбутяк В.І., Малиновська М.Ф. Українсько-англійський та англо-український словник термінів вищої освіти. Рівне: НУВГП, 2018. 145 с.

40. Корчак Я. Право на повагу. Київ: Дух і Літера, 2019, 328 с.

41. Коток М. Чинники формування особистісної ідентичності старших дошкільників. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Педагогіка та Психологія*. 2018. № 28. С. 182-188.

42. Кривошея Н. Формування толерантності дошкільника засобами родинного виховання. URL: [https://doi.org/10.31865/2077-1827.1\(99\)2020.198165](https://doi.org/10.31865/2077-1827.1(99)2020.198165) (дата звернення 21. 05. 2023).

43. Кузьмук Л.І., Анікіна О.П. Виховання толерантності в старших дошкільників. URL: <http://dnz44.rv.ua/?p=4298> (дата звернення 22. 05. 2023).

44. Ляпунова В. А. Особливості процесу формування толерантності дітей старшого дошкільного віку. URL: <http://journals.pu.if.ua/index.php/esu/article/> (дата звернення 22. 05. 2023).
45. Ляпунова В. А. Психолого-педагогічні умови формування толерантності у дітей старшого дошкільного віку URL: <http://oaji.net/articles/2016/1054-1461236233.pdf> (дата звернення 22. 05. 2023).
46. Максимова О.О. Толерантність як складова морального виховання. *Наукові записки: зб. наукових праць. Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова.* –Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. 208 с.
47. Менджеричкая Д.В. Воспитателю о детской игре. М.: Просвещение, 1982. 128 с.
48. Михайленко Н.Я. Проблема дошкільної гри: психолого-педагогічний аспект. Київ, 2011. 226 с.
49. Молчанова А.О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. 150 с.
50. Москалець В.П. Основний психологічний зміст та розвивально-особистісний потенціал ігрової діяльності. *Практична психологія та соціальна робота.* 2009. № 10. С. 1–8.
51. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. URL: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> (дата звернення 20. 04. 2023).
52. Несторенко В.О. Толерантність врятує світ. *Педагогіка толерантності.* 2016. № 1. С.61-69.
53. Нечерда В. Від культури війни – до культури миру. *Науковий світ.* 2017. №1. С. 15-16.
54. Орлова М. Формування толерантності у дошкільнят. *Дошкільне виховання.* 2013. №11. С. 5-7.
55. Пісоцький В. Ідея толерантності в етиці Григорія Сковороди. *Людина і світ.* 2019. №10. С.49-51.

56. Поніманська Т.І. Виховання людяності. Рівне: Волинські обереги, 2012. 160 с.
57. Поніманська Т.І. Моральне виховання дошкільників. Київ: Вища школа, 1993. 111 с.
58. Роджерс К. Становлення особистості. Погляд на психотерапію. URL: <http://psychologis.com.ua/-1-379.htm> (дата звернення 20. 04. 2023).
59. Романюк К.О. Аналіз експериментальної роботи з виховання міжетнічної толерантності дітей старшого дошкільного віку. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe (дата звернення 12. 05. 2023).
60. Савченко М. В. Виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності: дис. ... канд. пед. наук : спец.13.00.08. ДВНЗ «Донбаський держ. пед. ун-т». Слов'янськ, 2014. 255 с.
61. Сакалюк О. О.Феномен толерантності в контексті полікультурної освіти. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/3_2011/20.pdf (дата звернення 12. 05. 2023).
62. Скрипник Н.І. Виховання толерантних взаємостосунків у дітей старшого дошкільного віку: автореф.дис... на здобуття наук. ступеня канд.. пед. наук: спец. 13.00.07. Умань, 2011. 23 с.
63. Скрипник Н.І. Основні складові формування толерантних стосунків старших дошкільників. URL: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/85/15233-osnovni-skladovi-formuvannya-tolerantnix-stosunkiv-starshix-doshkilnikiv.html> (дата звернення 12. 05. 2023).
64. Скрипник Н.І. Психолого-педагогічні засади виховання гуманних взаємостосунків у дітей старшого дошкільного віку. Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2013. 153 с.
65. Скрипник Н. І. Створення толерантного середовища у дошкільному закладі. URL:http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_peda(дата звернення 12. 05. 2023).

66. Стрелець В.О. Практичне заняття «Виховання толерантності починається з педагога». URL: <https://vseosvita.ua/library/vihovanna-tolerantnosti-pocinaetsa-z-pedagoga-16770.html> (дата звернення 12. 09. 2023).

67. Тренінг з батьками «Виховання толерантності в сім'ї». URL: <http://kyriakivka-school.edukit.mk.ua/Files/downloads> (дата звернення 13.09. 2023).

68. Усова А.П. Роль игры в воспитании детей. Под ред. А. В. Запорожца. М.: Просвещение, 1976. 96 с.

69. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания: опыт пед. Антропологии. М.: Гранд: Файр пресс, 2004. 574 с.

70. Федорова М.А. Особливості організації сюжетно-рольової гри у вихованні моральних цінностей дітей. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*: зб. наукових праць. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2014. Вип.4. С. 125-129.

71. Федорова М.А. Сюжетно-рольова гра як засіб виховання моральних цінностей дошкільника. Сталій розвиток : проблеми та перспективи / за заг. ред. О.А.Дубасенюк: зб. наук. праць. Житомир: вид-во «Полісся», 2015. С. 164-170.

72. Формування толерантних якостей особистості у дошкільнят. Методична розробка. URL: <http://dnz189.dnepredu.com/uk/site/formuvannya-tolerantnosti.html> (дата звернення 03. 06. 2023).

73. Франкл В. Людина у пошуках справжнього сенсу. Харків: ККСД, 2020. 160 с.

74. Французько-український словник. Українсько-французький словник: 220000 + 210000 : два в одному томі: 430 000 од. пер. / під заг. ред. В. Бусела. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2013. 1104с.

75. Фром Е. Мистецтво любові. Харків: ККСД, 2017. 192с.

76. Хижняк А. В. Лабиринты толерантности. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразина, 2014. 160 с.

77. Цимбалюк І.М. Психологія спілкування. Київ: ВД «Професіонал», 2014. С.138-140.
78. Черепаня Н.І., Іванова В.В. Психолого-педагогічні основи формування міжнаціональної толерантності у дітей дошкільного віку. URL: <https://msu.edu.ua/zbirnik-naukovix-prac-psixologiya-teoriya-i-praktika> (дата звернення 03. 05. 2023).
79. Шевченко Л.І., Дергач Д.В. Німецько-український. Українсько-німецький словник. 100000 слів. Київ: Арій, 2016. 544 с.
80. Штайнер Р. Виховання дитини з погляду духовної науки. Київ: Наїрі, 2020. 36с.
81. Щербакова К.Н. Спільні ігри дошкільників як одна з умов виховання толерантності. URL: http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/ (дата звернення 12. 05. 2023).
82. Эльконин Д.Б. Детская психология: Развитие ребенка от рождения до семи лет. Москва: Педагогика, 1990. 328 с.
83. Эльконин Д.Б. Психология игры URL: <http://www.pseudology.org/psychology/psychologiya>(дата звернення 03.05. 2023).
84. Юрченко Н.Ф. Ігрова діяльність старших дошкільників. Харків: Видавнича група «Основа», 2013. 178с.
85. Юрченко О. Космічне містечко. Дошкільне виховання. 2013. №3. С. 30-31.
86. Nieto Sonia. Moving beyond Tolerance in Multicultural Education. Multicultural Education. Annual editions. 2015-2016. P. 63-69.

Додатки

Додаток А

Опитувальник для педагогів

1. Як ви розумієте вислів «толерантна людина»
2. Чи вважаєте ви себе толерантною людиною?
3. Чи готові ви миритися з чужою позицією, яка не співпадає з Вашою?
4. Які особисті якості у людях вам не подобаються?
5. Які з них притаманні Вам?
6. Якими методами користуєтесь для попередження конфлікту між дітьми?
7. Як реагуєте на бешкетування своїх вихованців?
8. Що Вас найбільше дратує у поведінці дітей?
9. Чи вмієте стримувати свої емоції та почуття?
10. Які на Вашу думку необхідні умови для виховання толерантності у дітей дошкільного віку?

Опитувальник для батьків

1. Як ви розумієте вислів: толерантна людини?
2. Чи вважаєте ви себе толерантною людиною?
3. Чи готові ви миритися з чужою позицією, яка не співпадає з Вашою?
4. Чи враховуєте думку своєї дитини?
5. Що вас найбільше дратує у поведінці дітей? (Оберіть із перерахованого: хвалькуватість, впертість, нечесність, жадібність, неслухняність, неухважність, жорстокість, нетерпимість, байдужість.)
6. Як реагуєте на бешкетування своєї дитини? (Оберіть щось одне: прохаю заспокоїтись; вимагаю припинити; погрожую покарати; чимось заохочую припинити; намагаюсь розібратися, чому дитина так себе поводить.)
7. Які, на Вашу думку, необхідні умови для виховання толерантності у дітей дошкільного віку?

Діагностика вихованості рівня толерантності у старших дошкільників

Методики для оцінки когнітивного критерію:

1. «Давайте познайомимось».

Мета: виявлення здатності дітей до самопізнання та позитивного сприйняття себе.

Процедура обстеження полягає в бесіді з дитиною: дітям пропонується все розповісти про себе. Для полегшення роботи вихователь спочатку розповідає про себе. У розповіді акцентується увага на такі аспекти: стать, ім'я, прізвище, вік, позитивні і негативні якості, визначаються здібності, досягнення, чим подобається займатися, з ким товаришувати та ін..

Цей показник оцінювався за трьома позиціями:

2 бали – позитивне ставлення до себе та усвідомлення власних якостей.

1 бал – часткове розуміння себе, своїх якостей і характеристик.

0 балів – несформоване позитивне ставлення до себе, відсутнє усвідомлення своїх якостей і характеристик.

2. Діагностика «Я і світ навколо мене» У.А. Кухаревої

Мета – визначити рівень сформованості в дитини знань про навколишній світ та ставлення дитини до себе та до оточуючих.

1.Що таке «Я» і як ти це розумієш?

2.У тебе є друзі, як ти можеш пояснити поняття «Я і інші»?

3.Ти живеш разом з мамою і татом, братом, сестрою, а що по твоєму означає слово «родина»?

4.Ти не слухаєш дорослих, а чи правильно таке поведження? Хто у твоїй родині головний?

5. Як потрібно поводитися в дитячому саду, у громадських місцях, серед однолітків?

6. Хтось кривдить слабого, як ти думаєш, це зла, жорстока людина?

7. Ти не сварися з однолітками, бо боїшся чи виявляєш терпіння, терпимість?

8. У твоїй групі діти з різними видами поведінки, різних культур, як ти до них ставишся, допомагаєш їм?

9. До вас у групу прийшла нова дитина, вона чорношкіра, чи будеш із нею гратися?

10. Де живуть українці (білоруси, поляки, англійці, американці і т.д.)?

11. Чим славиться наше місто, Україна?

12. Яка країна найхолодніша (найжаркіша)?

13. Як ти думаєш, у що люблять грати діти в Америці?

14. Як виглядає одяг людей, що живуть у жаркій (холодній) країні?

15. Як ти будеш зустрічати гостя з іншої країни?

16. Що таке мир? Що таке війна?

17. Що потрібно робити, щоб на нашій планеті був мир?

Оцінка знанням давалася за наступними параметрами:

- повна відповідь на питання (по 3 бали за кожну відповідь) 1, 3, 6, 7, 8, 9, 10 – високий рівень (максимальна кількість балів - 21);

- досить повна відповідь на питання (по 2 бали за кожну відповідь) 1, 3, 6, 7, 8, 9, 10 – середній рівень (максимальна кількість балів – 14);

- неповна відповідь на питання (по 1 балу за кожну відповідь) 1, 3, 6, 7, 8, 9, 10 – низький рівень (максимальна кількість балів – 7);

- невміння дати досить повну чи неповну відповідь на основні питання – група ризику (до 7 балів).

Методики для оцінки рівня сформованості емоційно-ціннісного та діяльнісного критеріїв

1. Гра «Усміхнись і скажи комплімент»

Діти стають у коло й по черзі, торкаючись долоньками одне одного, говорять компліменти, намагаючись передати свою повагу.

2. Гра «Скажи без слів»

Діти жестами і мімікою виражають любов, дякують, вітаються, прощаються, пропонують сісти, пройти, просять вибачення, запрошують до танцю тощо.

Потім підходять до ігрового куточка, кожен вибирає паперову ляльку, яка сподобалась (немовля, дівчинка, хлопчик, мама, тато, дідусь, бабуся, чорношкірий хлопчик, лялька в українському вбранні, в англійському костюмі, «гуцулка», «китаянка», «грузинка» тощо), і демонструють одноліткам своє ставлення до вибраної ляльки без слів, після «прочитання» іншими жесту і міміки озвучують свої дії.

Протокол № 1

Назва методики: Методики оцінки вихованості толерантності у дітей (констатувальний експеримент)

Вікова група: старша група «А»

№ з\п	П.І. дитини	Когнітивний критерій		Емоційно-ціннісний критерій («Усміхнись і скажи комплімент»)	Діяльнісний критерій («Скажи без слів»)	Загальний рівень
		Тест 1 («Давайт е познайомимось»)	Тест 2 («Я і світ навколо мене»)			
1	Кирило Б.	1	0	0	0	0
2	Ліза Б.	2	1	2	2	2
3	Арсеній В.	1	1	0	1	1
4	Стас Є.	0	0	0	0	0
5	Саша Є.	1	0	1	1	1
6	Артем З.	0	0	1	0	0
7	Настя І.	1	2	2	2	2
8	Неоніла К.	1	1	1	1	1
9	Єгор К.	0	0	0	0	0
10	Іван К.	1	1	1	0	1
11	Настя П.	2	2	2	2	2
12	Владік П.	1	1	1	1	1
13	Артем Р.	0	0	0	0	0
14	Сашко С.	1	1	1	0	1
15	Данило Ч.	0	1	1	1	1
16	Ліза Т.	2	2	2	2	2
17	Аріна Ф.	1	1	1	0	1
18	Артем Ф.	0	0	0	0	0
19	Данило	0	0	0	0	0

	Х.					
20	Ігор Ш.	1	1	1	1	1

Примітка: в таблиці зазначені вище критеріальні оцінки замінені числовими за наступним співвідношенням: 0 – низький рівень, 1 – середній рівень та 2 - високий рівень.

Протокол № 2

Назва методики: Методики оцінки вихованості толерантності у дітей (констатувальний експеримент)

Вікова група: старша група «Б»

№ з\п	П.І. дитини	Когнітивний критерій		Емоційно-ціннісний критерій («Усміхнись і скажи комплімент»)	Діяльнісний критерій («Скажи без слів»)	Загальний рівень
		Тест 1 («Давайте познайомимось»)	Тест 2 («Я і світ навколо мене»)			
1	Аліна Б.	0	1	0	0	0
2	Сашко Г.	1	1	1	0	1
3	Даня Г.	0	0	0	0	0
4	Микита Є.	1	1	1	0	1
5	Соня З.	1	0	0	0	0
6	Аліса К.	2	2	2	2	2
7	Олег М.	0	0	0	0	0
8	Катя М.	1	2	1	1	1
9	Карім О.	0	0	0	1	0
10	Оля С.	2	1	1	1	1
11	Кирило Л.	0	0	1	0	0
12	Таня Н.	2	1	2	2	2
13	Маша О.	1	1	2	1	1
14	Уля П	0	0	0	0	0

15	Вова Ш.	1	1	1	2	1
16	Данило Р.	0	0	1	0	0
17	Мілана С.	1	1	1	1	1
18	Дарина Ф.	0	0	1	0	0
19	Катя Х.	2	1	1	1	1
20	Алія Я.	0	0	0	0	0

Примітка: в таблиці зазначені вище критеріальні оцінки замінені числовими за наступним співвідношенням: 0 – низький рівень, 1 – середній рівень та 2 - високий рівень.

Конспекти сюжетно-рольових ігор для дітей старшої групи

Тема: «Моя сім'я»

Мета : спонукати дітей творчо відтворювати в іграх побут сім'ї; вчити самостійно створювати для задуманого сюжету ігрову обстановку; формувати моральні почуття (гуманність, співчуття, любов і ін.) доброзичливі відносини в групі; розвивати зв'язне мовлення дітей в ході ігрового діалогу; використовувати атрибути за призначенням.

Ігровий матеріал: ляльки, іграшковий посуд, меблі, ігрові атрибути (фартухи, косинки, тощо), предмети - замітники.

Попередня робота: бесіди про сім'ю, про взаємини в родині, про працю батьків, як я допомагаю дорослим. Читання оповідання В. Осєєва «Чарівне слово». С. Михалкова «А що у вас? » Ігри: «Свято в родині», «День народження», «Я допомагаю мамі»

Ігрові ролі: мама, тато, брат, сестра, бабуся, дідусь.

Хід гри

Вихователь: Діти, що таке сім'я? Хто живе в родині?

Діти: Мама, тато, брат, сестра, бабуся, дідусь.

Вихователь: Як живуть люди в родині, як ставляться один до одного?

Діти: Люблять одне одного, живуть дружно, поважають, допомагають один одному.

Вихователь: Що робить мама?

Діти: Відповіді дітей.

Вихователь: Що робить тато?

Діти: Відповіді дітей.

Вихователь: Що робить бабуся?

Діти: Відповіді дітей.

Вихователь: Що робить дідусь?

Діти: Відповіді дітей.

Вихователь: Що роблять діти в родині?

Діти: Відповіді дітей.

Вихователь: Члени сім'ї не перебувають весь час вдома. Куди вони можуть піти?

Діти: В магазин за продуктами, в перукарню зробити зачіску, до лікаря, з'їздити на природу.

Вихователь: Пропоную вам вибрати собі ролі, хто ким сьогодні хоче бути. Всі ролі розподілені, пропоную пограти в гру «Сім'я».

Діти грають самостійно, вихователь роль на себе не бере. По ходу гри вихователь може зробити будь-які зауваження або пропозиції, якщо гра заходить в глухий кут.

Тема: «На прийом до лікаря»

Супутні гри: «Доньки-матері», «Аптека», «Лікарня», «Сім'я».

Мета: Ознайомити зі значенням слова «Поліклініка», «Фармацевт». Вчити розуміти різницю між поняттями «Лікарня» - «Поліклініка», «Аптека» - «Фармацевт». Допомогати засвоювати терміни за даною темою. Продовжувати вчити виконувати різні ролі відповідно до сюжету гри використовуючи атрибути. Розвивати творчу уяву, здатність розвивати гру відповідно своєї ролі, продовжувати розвивати вміння домовлятися. Виховувати доброзичливість готовність виручити товариша.

Попередня робота: розгляд ілюстрацій «Лікарня», «Аптека», знайомство з роботою лікаря; бесіда з дітьми про те, як вони ходили разом зі своїми батьками в поліклініку, аптеку, розповіді дітей про те, що нового вони дізналися про професії лікаря.

Обладнання: столи, стільці в кабінетах для лікарів, білі халати, медичне приладдя, шприци, градусник, таблиця, ліхтарик, ліки, каса; довідки - папір, карти - картон, ручки, гроші - папір, ляльки.

Хід гри

- Діти, мені сьогодні надійшов лист і мені дуже захотілося відкрити її разом з вами.

Він звірят усіх лікує,

Від холери їх рятує.

Вилікує він за мить

Все, що в звірів заболить. (Айболить)

- Діти, про кого ця загадка? Де працював Айболить? Скажіть мені, які медичні професії ви знаєте?

- Хто такий лікар «стоматолог? »Розкажіть чим він займається?

-А чим займається «лікар хірург-травматолог? », «лікар – окуліст», а будь лікарів ви ще знаєте? А чим займається «лікар - педіатр? »

- Отже, діти, ми з вами згадали, що робить лікар відомих нам посад. А тепер скажіть, хто завідує всіма лікарнями? Хто у них найголовніший?

Правильно, це головний лікар.

-Діти, ви знаєте, що лікувальний заклад, в якому одночасно ведуть прийом кілька лікарів, медсестри роблять процедури, працює аптека, називається «поліклініка». Так, що ж таке поліклініка? (Лікувальний заклад, в якому лікують людей з багатьох спеціальностей). А тепер я пропоную вам пограти в гру «Поліклініка».

- І так давайте розподілимо ролі: хто буде працювати в нашій поліклініці лікарем-педіатром? Окулістом? Хірургом - травматологом? Медичною сестрою в процедурному кабінеті? У реєстратурі?

- Я буду головним лікарем в нашій поліклініці, буду стежити за порядком і за правильною постановкою діагнозу.

(Розподіл ролей)

Головний лікар: Ще в поліклініці обов'язково повинна бути аптека. Що таке аптека? (Спеціальний магазин, в якому продаються тільки ліки) В аптеці працює не просто продавець, а людина, яка має медичну освіту, розуміє рецепти, навіть вміє готувати деякі лікарські препарати. Професія цієї людини називається фармацевт. Як же правильно називається професія Віті в нашій грі? (Відповідь: фармацевт).

Головний лікар: Пропоную нашому медичному персоналу зайняти свої робочі місця, облаштувати їх, приготуватися до прийому пацієнтів (одягаються, займають свої місця).

- Інші діти будуть пацієнтами, ви йдете в ігрову і берете собі ляльок які будуть вашими дітьми і йдете в реєстратуру займати чергу.

А в цей час я урочисто оголошує про відкриття нової поліклініки та запрошує всіх на прийом.

Реєстратура - Стаємо в чергу.

-А хто останній, в реєстратуру?

Відповідь: «Я остання».

-Добре, тоді я буду за вами.

Я- головний лікар: В реєстратурі ми отримаємо направлення на прийом до лікаря. І не забувайте говорити слова «дякую», «будь ласка».

- Дайте нам, будь ласка, направлення до педіатра.

Сашко: Зараз зачекайте я випишу вам направлення. Назвіть ваше прізвище і ім'я. Візьміть будь ласка. - Дякуємо.

Діма: А нам дайте, будь ласка, напрямок до окуліста.

Прийом у педіатра: Можна увійти?

Аліса: Так, увійдіть. Здрастуйте, лікарю! Добрий день. Сідайте, що у вашої дочки болить? На що скаржитесь? Моїй доньці треба зробити щеплення від грипу. Доктор, випишіть нам, будь ласка, напрямок. Спочатку я вас послухаю через фонендоскоп? Давайте я послухаю вашу дочку. Футболка підійміть, будь ласка. Дихайте. Не дихайте. Дихайте. Все в порядку. Напишіть пацієнтці напрямок на щеплення від грипу (дає напрямок в процедурний кабінет) Спасибі велике. До побачення. До побачення.

Вихователь заходить до кабінету лікаря: – Здрастуйте, лікарю.

- Сідайте, на що скаржитесь?

-У моєї доньки болить горло і ще вона кашляє.

- Давайте я огляну вашу дочку. Відкрий рот. Скажи а-а! Так горло дуже червоне. А тепер я вас послухаю. Дихайте. Не дихайте. Дихайте. Так все

зрозуміло. Візьміть градусник і потримайте 5 хвилин, яка висока температура у вашої дочки. Я вам зараз випишу рецепт, ці ліки ви зможете купити в аптеці. Приймайте його 3 рази на день. А ще кожен вечір пийте гаряче молоко, з медом.

–Дякую, докторе. До побачення.

Процедурний кабінет. Можна? Так, так увійдіть. Доброго дня, ми прийшли на щеплення від грипу. Доброго дня, добре проходите, сідайте. Зараз ми зробимо вам щеплення. Поки готуйте рукав. (Робить укол) Ось так. Тримайте вату. Спасибі вам велике. До побачення. До побачення.

Прийом у окуліста. - Можна? Добрий день. Так, так увійдіть. Сідайте. Вітаю! На що скаржимося? Є жалоби?

Діма: у мене часті головні болі, відчуваю напругу в очах.

- Добре. Тоді я зараз проведу огляд, закрийте праве око, називайте, що ви бачите: (показує літери). Закрийте ліве око ... А за комп'ютером ви часто працюєте і граєте?

-Так!

- Тоді я бачу, що у вас перенапруження зорового нерва від комп'ютера. Зараз я випишу вам краплі для очей, купіть їх в аптеці. Але майте на увазі. Що за комп'ютером можна працювати не більше однієї години в день.

-Дякую докторе!

-Візьміть ваш рецепт в аптеку.

- Дякуємо. До побачення.

- До побачення.

Головний лікар: Діти, подивіться, як запрацювала наша лікарня, які тут гарні лікарі. А пацієнт доктора окуліста йде в аптеку з рецептом.

Аптека: - Дайте, будь ласка, краплі ось за цим рецептом.

Фармацевт: Зачекайте одну хвилинку. Тримайте. З вас 30 гривень. Ось візьміть.

Вітя: Ваша здача, краплі, рецепт візьміть, будь ласка. Дякую за покупку. Приходьте до нас ще. Завжди будемо раді вас бачити у нас в аптеці. До побачення.

-До побачення.

Процедурний кабінет:

Медсестра: Доброго дня, до вас можна?

-Так, проходите. Давайте ваше направлення. Що тут у вас?

Тато: щеплення від грипу моїй доньці.

Медсестра:- Добре, нічого не бійтеся, давайте руку. (Робить маніпуляції зі шприцом). Це дуже хороша вакцина, ваша дитина цілий рік буде здоровою. І вам я теж раджу зробити таке щеплення. Подумайте і приходьте.

Тато: Дякую, до побачення!

Прийом у хірурга - травматолога: -Лікарю, до вас можна?

-Так, заходите, сідайте. Що вас турбує?

-У мене болить рука (показує).

-Чи були у вас травми на цю руку?

-Так, я вчора катався на велосипеді і впав на цю руку.

-Яка біль?

-Не сильно, але постійно.

-Ви знімок робили, давайте я подивлюсь (розглядає знімок) -Я бачу, що у вас розтягнення м'язів. Вам потрібно накласти тугу пов'язку і робити електрофорез. Я вам випишу направлення в процедурний кабінет.

-Дякую докторе.

Підсумок:

- Діти, вам сподобалася гра? Давайте обговоримо, чи всі діти впоралися зі своєю роллю? Ті, які виконували роль медичного персоналу? Ті, які були пацієнтами? Чи правильно діяв медичний реєстратор в реєстратурі? Чи вірно виконувала свої обов'язки медична сестра в процедурному кабінеті? Який фармацевт працює в нашій аптеці? Я думаю, що наша поліклініка,

zareкомендувала себе з хорошого боку, багато бажаючих буде відвідати нашу поліклініку знову. Вірно?

Тема: Відкриття мінімаркету «Смакота»

Мета. Вчити дітей обирати і втілювати ігрові ролі, розвивати сюжет гри, творчо підходити до розв'язання нестандартних ситуацій. Поглиблювати знання малят про гроші, їхню цінність, можливості використання. Розширювати знання про професії у сфері торгівлі. Формувати уявлення про потреби людей, про рекламу як засіб привернення уваги до товару. Розвивати мислення, зв'язне мовлення, вміння орієнтуватись у ситуації спілкування. Виховувати повагу до думки інших.

Матеріал: атрибути до сюжетно-рольової гри «Магазин» (товари для продажу, «гроші», гаманці, прилавок, спецодяг для касира, продавця-консультанта магазину, кошики тощо); матеріал для створення реклами (кольоровий папір, картон, приладдя для образотворчої діяльності, ножиці, клей, трафарети овочів та фруктів, літер); матеріали для відкриття магазину: кольорові повітряні кульки, стрічки, лотерейні квитки, картки-знижки; іграшкові відеокамера, фотоапарат, мікрофон.

Попередня робота: Бесіда про професії людей у сфері торгівлі. Екскурсія до супермаркету. Розглядання фотоальбомів «Продукти харчування», «Овочі», «Фрукти», «Молочні продукти», «Зберігання продуктів». Проведення дидактичних ігор та вправ «Розкажи про покупки», «Слухай уважно», «Знайди помилку», «Полічи гроші», «Запам'ятай слова», «Кому що потрібно для роботи», «Інтерв'ю», мовленнєвих вправ з використанням інтонаційних засобів виразності та форм ввічливості (мовленнєвий етикет).

Ігрові ролі: директор супермаркету; касир та продавець-консультант; працівник торговельної зали; оператор; журналіст; менеджер з реклами; техпрацівник; покупці («дорослі» та «діти»).

Хід гри

Вихователь: Ось-ось, уже за декілька хвилин. Почне роботу справжній магазин. Па нас чекає відкриття і перший день робочий. Тут кожен роль собі знайде, яку він сам захоче.

Створення мотивації до гри

Вихователь. Сьогодні вранці на місцевому телеканалі я почула чудову новину: завершується будівництво нового магазину - мінімаркету «Смакота». Мер міста доручив нам організувати його відкриття. Ви готові до серйозної праці?

Бесіда про роботу магазину

Запитання до дітей

- Що ви знаєте про магазини? Що там продають? Хто в них працює?
- Чим відрізняється продавець від продавця-консультанта?
- Як люди здійснюють покупки?
- Чому маленькі діти самостійно не можуть відвідувати магазин?
- Що таке реклама? Для чого її використовують?
- Як можна створити рекламу?

Розподіл ролей

Вихователь. Нам будуть потрібні відеооператор та журналіст, які знімуть сюжет про відкриття магазину, і звісно, працівники мінімаркету: директор, продавець-консультант, касир, працівник торговельної зали, менеджер з реклами, техпрацівник. Ще мають бути покупці – одна чи кілька сімей (мама, тато, діти). Хто в якій ролі хотів би себе спробувати? (Розподіляють ролі з урахуванням бажань дітей).

Формулювання ігрових правил

- Вихователь спонукає дітей пригадати обов'язки різних працівників магазину. Разом формулюють,

Директор відповідає за якість обслуговування відвідувачів магазину, стежить за роботою касирів, веде бесіди з продавцем-консультантом,

техпрацівником, покупцями, складає список необхідних продуктів для закупівлі.

- Працівник торговельної зали розкладає товар по полицях.
- Касири працюють за касовими апаратами, отримують від покупців гроші, видають чеки, решту, пакують придбані товари.
- Продавець-консультант допомагає покупцям обрати товар, пропонує придбати певні товари.
- Мама і тато разом з дітьми здійснюють покупки.
- Техпрацівник прибирає приміщення магазину.
- Менеджер з реклами створює рекламу мінімаркету та окремих товарів за дорученням директора.
- Оператор знімає на камеру та фотографує відкриття магазину.
- Журналіст розповідає перед камерою про відкриття мінімаркету, бере інтерв'ю у дві цікаві ситуації, що виникають в ході роботи магазину, які знімає оператор.

Розгортання гри

Діти займають свої місця для проведення гри. Менеджер з реклами, директор та продавці прикрашають вхід до магазину кольоровими кульками, стрічками. Директор організовує та проводить конкурс на знання корисних і шкідливих продуктів. Хто набере найбільшу кількість фішок, отримає картку-знижку на придбання фруктів чи овочів.

Паралельно проводиться лотерея: розігруються лотерейні квитки на придбання одного (зазначеного) товару безкоштовно.

Журналіст веде репортаж.

Після відкриття директор запрошує всіх до магазину здійснювати покупки, використовуючи отримані картки-знижки та виграшні квитки лотереї.

Діти самостійно розпитають гру, діючи відповідно до своїх ролей.

Щоб спонукати малят до взаємодії та прийнята рішень у нестандартних умовах, вихователь може запропонувати певні ігрові ситуації. Наприклад такі.

Ігрові ситуації:

- Дитина, що прийшла до магазину з татом і мамою, взяла без дозволу товар і плаче – не хоче віддавати.

- Біля каси зібралася черга – у роботі касового апарата стався збій.

- Двоє покупців хочуть купити один товар.

Підсумок гри

Директор повідомляє, що робочий день закінчився, магазин зачиняється, але всі охочі пізніше зможуть переглянути відеорепортаж про відкриття та роботу магазину, які підготували журналіст і оператор.

(Вихователь може взяти на себе роль директора, налаштовуючи всіх учасників гри на конструктивну рольову поведінку, коригуючи ситуацію, якщо діти порушують правила спілкування, умови гри або припускаються помилок).

Тема: Космічне містечко

Мета. Розширювати уявлення дітей про космос, планети Сонячної системи, Місяць. Закріплювати знання про професії, пов'язані з вивченням космосу. Збагачувати словник дошкільнят термінами космічної галузі. Розвивати мислення, увагу, просторові відчуття, комунікативні здібності. Формувати вміння комбінувати різні тематичні сюжети в єдиний ігровий сюжет. Підтримувати інтерес до об'єктів та явищ природи. Виховувати доброзичливе ставлення до партнерів по грі, повагу до людей різних професій.

Попередня робота. Читання оповідання С.Баруздіна «Перший у космосі». Розглядання альбомів, ілюстрацій про космос. Цикл занять космічної тематики. Дидактичні ігри: «Склади Сонячну систему», «Назви планету». Дослідницька діяльність: «Яке воно – зоряне небо», «Поверхня нашої планети». Створення виробів «Марсіани». Рухливі ігри: «Сонце і Місяць», «Ракета злітає», «Космонавти». Виготовлення атрибутів до гри: кисневих балонів, скафандрів тощо.

Ігровий матеріал: атрибути для ігор «Лікарня», «Космонавти» (макет космічного корабля, скафандри, кисневі балони, рації), «Науково-дослідний центр» (ілюстрації, телескоп, дитячі комп'ютери, енциклопедії, матеріал для дослідів з повітрям та ґрунтом), «Тренувальний центр» (ілюстрації, тренажери), «Центр керування польотами» (комп'ютер); дидактичний посібник «Сонячна система»; аудіозапис пісні «Море» групи «Space», аудіозапис пісні Т. Ворона «Марш космічних військ»; ілюмінація (світяться зорі, планети Сонячної системи, їхні супутники), мультимедійний комплект.

Ролі та рольові дії

Адміністратор (*вихователь*). Керує польотом. Контролює гру, вносить пропозиції в оцінку рольових дій учасників гри. Допомагає розподілити ролі.

Командир екіпажу. Керує польотом. Дає завдання космонавтам.

Космонавти (*екіпаж корабля*). Виконують вказівки командира. Беруть у пробірки на дослідження ґрунт, повітря.

Керівник групи вчених-астрономів

Розвідає космонавтам-початківцям про Сонячну систему.

Учені-астрономи. Працюють біля макета Сонячної системи: розглядають енциклопедії, дивляться у телескоп. Проводять дослід з ґрунтом, повітрям.

Лікарі. Обстежують космонавтів (роблять аналіз крові, міряють тиск, температуру, перевіряють зір, тощо).

Інструктор тренувального центру. Здійснюють фізичну підготовку космонавтів.

Космонавти-початківці. Ознайомлюються з будовою Сонячної системи, проходять фізичну підготовку.

Хід гри

Вихователь. Діти, таємниче сяйво зірок і бездонна глибина неба завжди вабили людей. Наші предки бажали відірватися від землі, мріяли про чудодійну силу, яка могла б миттєво перенести їх у небо. Для здійснення цієї

мрії люди придумали літак, але на ньому неможливо мандрувати космічними просторами.

Бесіда «Що ми знаємо про космос»

- Який транспорт вигадали люди, щоб долетіти до Місяця, Марса, Венери?

- Люди якої професії управляють космічним кораблем?
(Космонавти).

- Яким треба бути, щоб стати космонавтом? (розумним, здоровим, дисциплінованим)

- Яку підготовку має пройти космонавт, щоб бути готовим до польоту в космос? (Тренування, проходить обстеження стану здоров'я, тощо)

- Люди яких професій допомагають підготуватися до польоту?
(Інструктор з польотів, лікарі, вчені-астрономи та інші).

Екскурсія Космічним містечком

Вихователь пропонує дітям відвідати Космічне містечко. Разом вони ходять ігровою кімнатою, у якій обладнані відповідні куточки. Педагог проводить екскурсію.

Вихователь. Саме тут космонавтів готують до польоту. Для цього спеціально збудовано тренувальний центр, де космонавти проходять фізичну підготовку. У Космічному містечку є медичний центр, де лікарі обстежують стан здоров'я космонавтів і дають дозвіл на політ. У науково-дослідницькому центрі працюють учені-астрономи та фахівці з різних наук. Вони досліджують космічні таємниці та ознайомлюють майбутніх космонавтів з будовою Сонячної системи, правилами поведіння у відкритому космосі, складають план польоту та майбутніх досліджень. Остеронь від будівель розміщений космодром, з якого здійснюють запуск корабля у космос. А чи хотіли б ви працювати у Космічному містечку? (Відповіді дітей).

Космічне привітання

Хтось із дітей

Один, два, три, чотири, п'ять -

Космос почнемо вивчати:

Сонце вивчимо, планети,

Ясні зорі і комети.

Ми вітання всім шлемо -

Дружно в космос летимо!

Розподіл ролей

Вихователь. Я пропоную вам випробувати себе в професіях, пов'язаних з космосом. З вашого дозволу, я стану адміністратором Космічного містечка.

А ви порадьтеся між собою, хто ким хоче бути в грі. Нам потрібні такі гравці: командир екіпажу, інструктор тренувального центру, члени екіпажу космічного корабля та космонавти-початківці, вчені-астрономи, лікарі.

Вихователь надає дітям право самостійного вибору, нагадує, що кожній ігровій групі треба обрати керівника.

Перебіг гри

Діти відповідно до ролей проходять до обладнаних куточків.

Космонавти зі своїм командиром йдуть до тренувального центру. Тут керівник групи шикує космонавтів. Інструктор дає вказівки щодо проходження тренування. Учасники гри тренуються в центрифугі (кружляють поодиночі і парами), на бігових доріжках (біг на місці), велотренажерах (рухлива вправа «Велосипед»). Інструктор контролює правильність виконання вправ та фізичне навантаження. Через 5-7 хвилин він звітує перед керівником групи про фізичну підготовку космонавтів. Командир шикує екіпаж для проходження медогляду.

Водночас діти, які грають ролі космонавтів-початківців перебувають у науково-дослідному центрі, де керівник групи вчених-астрономів розповідає їм про Сонячної системи. Решта астрономів вивчають космос у телескоп, працюють із комп'ютером, розглядають енциклопедії.

У медичному центрі лікарі проводять медичний огляд членів екіпажу. Головний лікар рапортує керівнику групи про готовність космонавтів до польоту.

Адміністратор Космічного містечка стоїть за пультом центру керування польотами. Перед стартом командир корабля доповідає адміністратору про готовність екіпажу до польоту. Адміністратор дає завдання для космонавтів - здійснити політ на Місяць, взяти для досліджень проби ґрунту і повітря.

Космонавти за чіткими вказівками керівника корабля готуються до польоту (вдягають скафандри, кисневі балони, перевіряють справність рацій) і «сідають» до космічного корабля (макет з будівельного конструктора). Капітан по рації рапортує адміністратору про посадку групи космонавтів на корабель і на слова: «5, 4, 3, 2, 1 - пуск» корабель «стартує» з космодрому. Звучить аудіозапис шуму від запуску ракети, демонструють відповідний слайд. Вихователь включає ілюмінацію – зоряне небо. Діти-космонавти здійснюють посадку на Місяць, імітують ходьбу в невагомості, беруть проби ґрунту, повітря і повертаються на космічний корабель.

Доки триває політ, мешканці Космічного містечка готуються до зустрічі космонавтів (завершують роботу, чепуряться, готують квіти). Звучить урочиста музика Т. Ворона «Марш космічних військ». Космонавти сходять на Землю. Керівник корабля рапортує перед адміністратором про успішну посадку та виконання завдань. Мешканці міста вітають космонавтів.

Члени екіпажу передають узяті на Місяці проби ґрунту та повітря науковцям. Учені-астрономи в науково-дослідному центрі проводять аналіз привезених з Місяця зразків (досліди з ґрунтом, повітрям).

У медичному центрі лікарі здійснюють огляд космонавтів і роблять висновки про стан їхнього здоров'я після повернення з космосу (вимірюють тиск, температуру рівень радіації тощо).

Паралельно з цим діти, які грають ролі космонавтів-початківців, проходять підготовку в тренувальному центрі.

Підсумок гри

За командою адміністратора всі учасники шикуються, доповідають про свою роботу.

Вихователь. Молодці, діти, всі ви добре попрацювали, більше дізналися про супутник нашої планети – Місяць. Хто з вас може показати на макеті Сонячної системи Землю та Місяць? (Діти показують). Чи сподобалася вам гра? (Відповіді дітей). Я бажаю вам нових цікавих подорожей та багато відкриттів.

Тема: «Салон краси «Мрія»

Мета: Формувати у дітей уміння грати за власним задумом; закріплювати і розширювати знання про роботу майстрів салону краси. Розвивати у дітей інтерес до сюжетно-рольових ігор, допомогти створити ігрову обстановку, налагодити взаємодію між тими, хто вибрав певні ролі; продовжувати розвивати рольову мову, використовуючи спеціальну термінологію («косметичний засіб»); розширювати та активізувати словник дітей словами: майстер, клієнт, манікюр, макіяж і ін. Спонукаючи дітей самостійно розподіляти ролі; реалізовувати в грі правила культурної поведінки, доброзичливості.

Попередня робота: Екскурсія дітей з батьками до салону краси. Бесіда з дітьми про те, що роблять в салоні краси, які бувають зали, як треба поводитися в салоні краси, які види робіт там проводяться (стрижка, миття голови, укладання волосся, манікюр, фарбування волосся і т. д.) .

Оформлення розвиваючої предметно-просторового середовища устаткування: - фойє (диван, журнальний столик, журнали, каталоги); робоче місце адміністратора (стіл, стілець, блокнот, ручка, телефон, чайний сервіз, каса, гроші); робоче місце перукаря (набір інструментів, стілець, стіл з дзеркалом, манишка, фартух, косметичні засоби); робоче місце майстра з манікюру (набір інструментів і косметичні засоби, рушник, стіл, стільці), візажист (стіл, стільці, дзеркало, набори для нанесення макіяжу);

стиліст (стелаж з одягом, ширма); водій-кур'єр (стелаж з товаром, машина, коробки - 2шт, телефон); кореспондент (фотоапарат).

Ролі: (майстер манікюру, клієнти, стиліст, візажист, адміністратор, перукар чоловічої та жіночої стрижки, водій-кур'єр, кореспондент).

Хід гри

I. Вступна частина

Вихователь звертає увагу на дівчинку з красивою, незвичайною косою:

- Дарина, яка в тебе гарна, незвичайна зачіска. Хто тобі зробив її?

Дівчинка Дарина:

- Я була з мамою в салоні краси і там мені зробили гарну зачіску. А моїй мамі зробили макіяж і красиво пофарбували нігті, а ще там можна підібрати стильний і модний одяг. (Інші діти теж включаються в розмову: одна з дівчаток теж розповідає, як ходила з мамою в салон краси і що їй сподобалося як їм з мамою зробили красиву стрижку.)

II. Основна частина

Вихователь поговоривши і вислухавши дітей, звертає їх увагу:

- А у нас теж є в групі свій салон краси «Мрія» і ми можемо пограти з вами. Я зараз згадала, що скоро свято 8 березня і ми можемо з вами привести себе в порядок до свята. Хто хоче бути перукарем жіночої стрижки, а хто буде майстром з манікюру і т.д. А які інструменти необхідні в роботі перукаря, візажиста і т.д.? Діти перераховують. Діти самостійно розподіляють, хто, ким, буде працювати в салоні краси. Вихователь теж пропонує (якщо діти не назвали когось із співробітників салону) бере на себе на цю роль (адміністратор, клієнт).

Вихователь (адміністратор):

- Для салону потрібно поставляти продукцію, а як ви думаєте, хто привозить і розвантажує (водій-кур'єр) і вихователь звертається до одного з хлопчиків:

- Давай ти нам будеш поставляти товар.

-Тепер у нас розподілені ролі. Прошу вас на робочі місця. Не забудьте взяти необхідні вам в роботі інструменти (діти самостійно беруть з коробочки свої інструменти).

(Вихователь пропонує дітям одягнути спецодяг, приготувати робочі місця).

Діти займають свої місця згідно ролі. Гра починається. Зразкові діалоги.

Вихователь (адміністратор):

- Шановні гості нашого салону, хвилиночку уваги з метою підвищення якості роботи в нашому салоні, я прошу вас оцінити роботу наших майстрів, після того як вас обслужать наші майстри вам потрібно вибрати смайлик і залишити його в скриньці.

Вихователь (адміністратор) зустрічає клієнтів:

-Доброго дня! Ми раді вас бачити в нашому салоні краси «Мрія».

-Що б ви хотіли?

Клієнти:

-Ми сьогодні збираємося на свято. Хотіли б чудово виглядати.

Адміністратор:

-Ви знаєте, в нашому салоні сьогодні працюють дуже досвідчені майстри. Дозвольте вам їх представити. Майстер з манікюру зможе доглянути за вашими руками, а перукар зробить будь-яку зачіску, стиліст підбере вам гарне вбрання, а також візажист зробить гарний макіяж.

Проходьте в фойє. Ви можете подивитися каталоги і журнали. Сідайте.

-Крім того, у нас ви можете випити чашечку чарівного чаю.

Клієнт:

-Можна мені чашечку чаю, будь ласка.

(Клієнти вибирають зачіски і манікюр)

Перукар:

-Проходьте будь ласка.

-Вітаю! Що б ви хотіли?

Клієнт:

-Вітаю! Я б хотіла ось цю зачіску.

Перукар:

-Добре! Давайте спочатку помиемо голову. Пройдіть, будь ласка, до раковини. (виконуються дії)

Клієнт:

-Дякуємо! Мені дуже сподобалося!

Перукар:

-Будь ласка! Приходьте ще. Будьте ласкаві, підійдіть до адміністратора, щоб оплатити послугу. (Перукар підходить до адміністратора і повідомляє, що закінчилися шампунь, фарба для волосся і т. д.)

Вихователь (адміністратор) телефонує в компанію Wella і замовляє необхідний товар:

- Добрий день, нам в салон необхідно привезти шампунь 2 шт, крем для рук 3 шт, фарбу для волосся і т. д.

Водій-кур'єр складає все по списку в коробку і привозить в салон, передає адміністратору товар і отримує гроші і квитанцію, їде.

Майстер з манікюру:

-Вітаю! Що бажаєте?

Клієнт:

-Зробіть мені, будь ласка, красивий манікюр. Ось такий.

Клієнт:

- Дякуємо! Яка краса! Я обов'язково пораджу ваші послуги своїм друзям.

Майстер:

-Зверніть, будь ласка, до адміністратора і заплатите.

Клієнт звертається до візажиста:

-Здоровствуйте, зробіть мені ось такий макіяж (показує на картинку в журналі).

Візажист: - Добре, сідайте, будь ласка (виконує дії)

Клієнт звертається до стиліста: -Добрий день! Підберіть для мене гарний костюм я сьогодні запрошена на свято.

Стиліст: - Не переживайте ми з вас зробимо просто красуню.

Коли клієнти йдуть адміністратор каже: -До побачення! Приходьте до нас ще. Ми вам будемо дуже раді.

Один з клієнтів після обслуговування в салоні, в розмові з адміністратором повідомляє, що він кореспондент з газети і хотів би написати статтю про роботу салону краси «Мрія» і пропонує з фотографувати майстрів в роботі.

В кінці робочого дня (може прозвеніти будильник) адміністратор звертає увагу, що робочий день салону краси «Мрія» закінчився.

Вихователь (адміністратор):

- Шановні співробітники салону і наші гості робочий день нашого салону закінчився, прохання навести порядок на своїх місцях і зібратися в фойє.

(Співробітники салону прибирають свої місця і всі збираються у фойє).

Вихователь (адміністратор):

- Сьогодні у нас дуже хороший день, так як всі клієнти вибрали веселі смайлики, це показує хорошу роботу наших майстрів і за це буде премія нашим співробітникам. Ще я хочу познайомити вас шановні майстри та клієнти з кореспондентом газети, він хоче написати статтю про нашому салоні і нам потрібно з фотографуватися для газети (кореспондент всіх фотографує).

III. Заключна частина, рефлексія.

Вихователь з дітьми обговорюють кожну роль, що саме сподобалося в їхній грі (наприклад: був дуже ввічливим клієнтом, або мені сподобалося, яку ти зробила зачіску і т. д.).

Вихователь: - Діти, а вам сподобалося, як ми з вами грали, а що саме сподобалося? (діти відповідають).

Практичне заняття з елементами тренінгу «Виховання толерантності починається з педагога»

Мета: Ознайомити педагогів із поняттям «толерантність» і «толерантна особистість», критеріями толерантності; показати багато аспектів цього поняття; надати можливість педагогам оцінити міру своєї толерантності; створити умови для мотивації толерантності в педагогів; розвивати професійну самосвідомість педагогів; формувати толерантне ставлення до інших людей; гармонізувати взаємини в колективі; розвивати творче мислення, фантазію, уяву, здатність до емпатії, співпереживання і співчуття.

Хід тренінгу:

Ведучий: Перш, ніж ми приступимо до роботи, потрібно визначити мету нашої зустрічі, тобто очікуваний результат, якого ми сподіваємося досягти наприкінці проведення тренінгу.

Одну людину попросили піднятою вгору рукою дотягнутися до мітки на стіні, вище якої вона не в змозі дістати. Зробили відмітку і поставили нове завдання: попросили дістатися полицки, вище місця до якого людина дотягнулася раніше. Через деякий час за допомогою великих зусиль їй вдалося це зробити. Потім ціль змінилася: цього разу необхідно повісити капелюх на гачок розташований вище полицки, але і з цим завданням людина впоралася. Ця проста фізична метафора наочно демонструє ефект постановки мети.

Тема нашого тренінгу «Виховання толерантності починається з педагога»

Вправа «Очікування»

Учасники записують на кольорових квіточках свої очікування

Вправа «Асоціативний ряд»

Мета: Дати визначення поняттю «толерантність», розвивати вміння логічно та послідовно висловлювати свою думку.

Ведучий: Шановні педагоги! У кожної підгрупи на столі знаходиться аркуш паперу зі словом. Необхідно напроти кожної групи написати характеристики людини, яка асоціюється з поняттям «толерантності» і починається з букви вертикального рядка.

Т _____

О _____

Л _____

Е _____

Р _____

А _____

Н _____

Т _____

Н _____

І _____

С _____

ТЬ _____

Ведучий: Поняття «толерантність» має багато аспектів. Кожне з визначень ви являє якусь грань толерантності.

Вправа « Педагогічні терези »

Мета : Сприяти усвідомленню й переживанню свого «Я»; пробуджувати потреби в пошуку в собі прихованих якостей і можливостей через входження і освоєння ситуацій, що містять у собі нові можливості подивитися на себе.

Ведучий: Один мудрець сказав, що в країні самолюбства завжди є невідкриті землі. Тож я вам пропоную відшукати в собі приховані якості та властивості. Треба уявити, що один божевільний учений створив двох роботів-вихователів. Одного такого робота він наділив негативними якостями, а другого позитивними.

Одній групі пропонується описати якби поводився робот із позитивними якостями в дитячому закладі, а другій – поведінку робота з негативним набором особистісних якостей.

Ведучий: Чи сподобалась вам там вправа? Що описувати найприємніше було?

Відповіді учасників.

Ведучий: Бути толерантним нині актуально. Кожна людина зацікавлена в тому, щоб зберегти своє здоров'я. Залежати від соціуму, де особистість перебуває у безпосередній взаємодії з оточенням, означає отримувати різні позитивні й негативні емоції. Щоб уберегтися від негативних емоцій, потрібно бути толерантним і незалежно від ситуації відповідно до норм етикету, відповідати вчинкам і словам оточення.

Вправа-демонстрація «Вплив слова на людину»

Матеріал: Склянка з чистою водою, сіль, перець, грудка землі.

Ведучий демонструє вплив поганих, необдуманих слів на людину.

Ведучий: Візьмемо склянку води. Уявімо, що це людська душа - чиста, проста, наївна, здатна вбирати в себе все і хороше, і погане.

Сіль - грубі, солоні слова;

Перець – пекучі, образливі слова;

Грудка землі - неуважність, байдужість, ігнорування.

Коли ми все добре змішаємо отримаємо стан людини. Скільки мене часу, доки все осяде і забудеться? А варто лише легенько збовтати – і все осяде, і все підніметься на поверхню. А це – стреси, неврози.

Які почуття ви відчували під час вправи-демонстрації?

Висновок: Коли ми з кимось сваримося і кажемо щось не приємне, ми залишаємо в душі людини ось такі сліди. І не має значення, скільки разів ми потім попросимо пробачення. Словесні рани заподіють такий самий біль, як і фізичні. Тому свою терпимість і розуміння ми можемо виявляти по-різному: спокійно, без зайвої критики, витримано, доброзичливо, тобто толерантно.

Ведучий: Не секрет, що мало хто знає про значення цього поняття або розуміє його не до кінця. Тому ви з вами спробуємо розкрити значення «толерантність».

Вправа «Що таке толерантність»

Мета: Ознайомити з поняттям толерантність і показати багатогранність цього поняття.

Підготовка: Підготувати заздалегідь на окремих аркушах визначання толерантності та прикріпити до дошки.

Ведучий: Зараз ви спробуєте написати своє визначення толерантності, а потім зачитаете його. Після того як всі зачитали свої визначення учасники мають змогу ознайомитися із існуючими визначеннями толерантності.

Толерантність – це те, що уможлиблює досягнення миру, сприяє переходу від культури війни до культури миру.

Ст.1 «Декларація принципів толерантності»

Толерантність – це повага, сприйняття та розуміння культур розмаїття нашого світу, формами самовираження та самовиявлення людської особистості.

Ст.1 «Декларація принципів толерантності»

Толерантність(з лат. *терпіння*) - терпимість до чужих думок, поглядів, вірувань.

Словник іншомовних слів

Толерантність-це поблажливість, терпимість до чийхось думок і вірувань, поглядів.

Великий тлумачний словник сучасної української мови

Висновок: Отже, поняття «толерантність» має багато сторін і кожне визначення толерантності виявило якусь межу толерантності.

Толерантність у широкому значенні означає відсутність або послаблення негативних реакцій на будь який негативний чинник. А чи знаєте ви, що у медицині це слово знають як здатність організму вплив тих

чи інших чинників. А в психології термін «толерантність» пов'язаний із терпимістю до думок і дій різних людей.

Вправа «Аналіз життя»

Мета: Показати невідворотність змін у житті людини; формувати толерантність до змін.

Ведучий: Дослідники толерантності одностайні в думці, що доросла толерантність закладається в дитинстві. Як виховати, виплекати в собі толерантність - повагу до іншого, терпимість до того, хто інакше думає, мислить, діє? Як вдосконалити толерантність у собі?

Отже, чи толерантні ви?

Анкета «Чи толерантні ви?»

Пропонуємо вам відповісти на запитання «так» чи «ні»

1. Чи можете ви терпляче пояснити щось не зовсім тямущій людині, аж доки вона не зрозуміє?
2. Чи вмієте ви протистояти невпевненості в собі та сумнівам, які чекають вас на цьому шляху?
3. Чи можете ви терпляче долати труднощі?
4. Чи вмієте залишатися спокійним у складній ситуації?
5. Чи можете завжди спокійно реагувати на критику на вашу адресу?
6. Чи може увратися терпіння, коли ви довго чогось чекаєте?
7. Чи завжди ви готові вислухати іншу людину?
8. Чи готові ви прийти на допомогу людині, якщо є така можливість?

Якщо у ваших відповідях більше чотирьох «ні», тому вам варто попрацювати над формуванням толерантного ставлення до інших людей.

Вправа «Риси толерантної особистості»

Мета: Познайомити педагогів із основними рисами толерантної особистості; надати можливість педагогам оцінити міру своєї толерантності.

Ведучий: Які риси має толерантна людина? Це питання спробуємо з'ясувати за допомогою опитувальника.

Інструкція:

1. Спершу в колонці А поставте «+» напроти тих трьох рис, які, на вашу думку, у вас найбільше вираженні;
2. «-» - напроти тих трьох рис, які у вас найменше виражені.
3. У колонці В поставте «+» напроти тих трьох рис, які, на ваш погляд, є найхарактернішими для толерантної особистості.

Цей бланк залишається у вас і про результати опитування ніхто не дізнаються. Тому ви можете відповідати чесно.

№ з/п	Основні риси толерантної особистості	А	В
1	Прихильність до інших людей		
2	Терпимість		
3	Милостивість		
4	Почуття гумору		
5	Чуйність		
6	Довіра		
7	Альтруїзм		
8	Уміння володіти собою		
9	Доброзичливість		
10	Неупереджене ставлення		
11	Гуманізм		
12	Уміння слухати співрозмовника		
13	Тактовність		
14	Уміння співпереживати		
15	Самокритика		

Потім ведучий заповнює заздалегідь заготовлений бланк опитувальника, що прикріплюється на дошці і просить підняти руки тих, хто відмітив у колонці В першу якість. Кількість відповідей підраховується і

записується в колонку бланка. Ті три, якості, які набрали найбільшу кількість балів, і є ядром толерантної особистості.

Висновок: для того, щоб досягти успіху в житті, не витратити слів на конфлікти, побутові війни, доцільно формувати в собі толерантність як рису характеру.

Колаж «Портрет толерантного педагога»

Мета: створити умови для кращого усвідомлення образу толерантного педагога; сприяти формуванню хорошого настрою, позитивному налаштуванню на колективну працю.

Ведучий: пропоную створити свій варіант колажу на тему «Портрет толерантного педагога». На ватмані з підручного матеріалу(журналів, листівок) та презентувати свої роботи.

Вправа «Емблема толерантності»

Мета: Продовжувати роботу з визначеннями толерантності, розвивати фантазії.

Ведучий: Ми з вами вже зробили портрет толерантного педагога, а зараз спробуємо створити емблему толерантності за допомогою підручного матеріалу. Кожна група презентує свої емблеми.

Вправа «Підбиття підсумків»

Ведучий: А зараз, будь ласка, візьміть в руки свої квіточки, погляньте на очікування, які записали на початку нашої зустрічі, і по черзі скажіть якою мірою вони здійснилися. Учасники прикріплюють свої квіточки на плакаті із земною кулею.

Отже, ваші очікування певною мірою здійснилися. Давайте сплетемо вінок толерантності і увінчаємо ним нашу імпровізовану земну кулю.

Підбиття підсумків

Консультація для вихователів «Формування толерантних відносин серед дошкільнят засобом сюжетно-рольової гри»

Доброта і милосердя - це найвищі моральні цінності, вершина людського духу. У них виявляються гармонія почуттів, думок, вчинків; активне протистояння всьому дурному, боротьба зі злом; готовність допомогти кому-небудь або простити кого-небудь із співчуття.

У ранньому дитинстві, коли ще тільки починає формуватися в людині все людське, виховання добрих почуттів набуває особливого значення. Діти є добрими за своєю природою, але безцінне зерно доброго вимагає постійного догляду, інакше воно може не прорости. Недоліки сімейного виховання (особливо конфліктна, аморальна, асоціальна сім'я); упущення в роботі педагога-вихователя сприяють появі в характері дошкільника таких якостей як грубість, жорстокість, байдужість, егоїзм по відношенню до оточуючих. Як правило, у знову утворюються дитячих колективах дуже багато конфліктних ситуацій, образ, бійок, скарг між дітьми.

Протягом всієї роботи по формуванню толерантних відносин серед дошкільнят потрібно постійно тримати в полі зору конфліктуючих дітей через невміння керувати своєю поведінкою і недостатнім володінням ігровими навичками. Їх потрібно частіше включати в суспільно-корисну діяльність: залучати до виготовлення ігрового обладнання і, таким чином, залучати до життя дитячого колективу; пропонувати такі ролі, які вимагають охайності, дисциплінованості (начальник будівництва, директор магазину, зав. бібліотекою).

Проблему формування дитячих взаємин неможливо вирішити поза організацією спільної дитячої діяльності і педагогічного процесу в цілому. У взаємодії з однолітками діти вчаться діяти спільно, довільно керувати своєю поведінкою.

Важливо познайомити дітей з правилами поведінки і навчити використовувати правила як орієнтири формування думки дітей про поведінку однолітків і самого себе, виховання доброзичливих взаємин, наприклад:

- хочеш грати, попроси дозволу;
- якщо почав гру з одним, не кидай її без його згоди;
- граючи, думай, чим допомогти товаришам;
- якщо пропозиція товариша цікавіше, підтримай його;
- будь доброзичливий при виборі партнера на роль, яка подобається тобі;
- стався до оточуючих так, як хочеться, щоб ставилися до тебе;
- не сваритися, якщо доводиться відстоювати свої права, свою позицію, то роби це ввічливо;
- уважно вислуховуй всіх учасників;
- вимагай для себе весь час головних ролей;
- будь справедливим в грі;
- якщо поруч комусь сумно, поговори, пограй з ним: в наступний раз допоможуть тобі.

Знаючи ці правила, діти самі навчаться оцінювати негативні вчинки однолітків, а, згодом, і свої.

Як навчати дітей правилам? Спочатку важливо з'ясувати характер розуміння дитиною правил дитячих взаємин і того, чому ці правила необхідно виконувати, а потім допомогти дітям побачити взаємозв'язок уявлень про правила з реальною поведінкою дитини в дитячому колективі. У дітей необхідно сформувати уважне, доброзичливе ставлення до однолітків, виховати бажання відгукуватися на їх прохання, вміти домовлятися з ними.

Необхідно створити сприятливі умови для формування соціально-комунікативних умінь і навичок, дружніх почуттів, виховання чуйності, турботи, доброти, справедливості, а також виховання дбайливого ставлення до малюків, шанобливого ставлення до людей похилого віку.

Основними умовами виховання толерантних відносин у дошкільнят є:

- створення емоційно-позитивного клімату в групі;
- моделювання педагогічних ситуацій, які дозволяють дітям проявляти добрі почуття до оточуючих.

Встановлення доброзичливих відносин сприяє вміння дітей спілкуватися, привітно розмовляти один з одним. Визначальний вплив на дітей надає приклад спілкування дорослих. Тому педагогами в першу чергу використовуються ситуації, які виникають: наприклад, пов'язані з приходом до групи співробітників дитячого саду і їх спілкуванням. Звертають увагу дітей на те, як привітно, по-доброму розмовляють дорослі один з одним, спонукають їх так само спілкуватися між собою.

Необхідно систематично вести роботу по формуванню доброзичливих відносин в організованій освітньої діяльності, в самостійної діяльності дітей, при взаємодії з сім'ями вихованців.

Для формування у вихованців толерантності доцільно використовувати сюжетно-рольові ігри.

Не потрібно доводити те, що гра є найкращим засобом виховання дітей. Саме в грі у дітей найкраще проявляються і закріплюються добрі почуття. На думку Нечаєвої В.Г., Котирло В.К., Маркової Т.А. та ін. гра виконує функцію виховання і формування гуманних відносин. Основний зміст гри малюків полягає у виконанні певних дій з іграшками, відтворенні дій людей; дітей середнього віку - в відтворенні відносин між дорослими; у старших дошкільників змістом стають правила суспільної поведінки і суспільні відносини між людьми. Коли діти граються, ситуації прояву доброти, уваги, організувати ще легше, ніж просто в звичайному житті.

Через певний сюжет, зміст і роль в ході гри можна формувати моральні і соціальні почуття дошкільнят. Необхідна умова цього - моделювання взаємин, в яких проявляються гуманні почуття. Прикладом може служити гра «Автобус». Тут діти виступають і в ролі членів сім'ї, і в ролі пасажирів. Кількість місць в автобусі обмежена тому виникає необхідність поступитися місцем нужденним пасажиром. На першому етапі цієї гри, як правило, з'ясовується, що діти погано знайомі з правилами ввічливості, не вміють рахуватися з іншими людьми, не знають, в які двері краще увійти або вийти і чому так треба поступати. Тут важливо дати раду батькам організувати

поїздки з дітьми в громадському транспорті, познайомити з загальноприйнятими нормами поведінки, звертаючи особливу увагу на вчинки, в яких виявлялися чуйність, уважність, ввічливість. Одночасно в групі вихователь може читати книги відповідного змісту, вести бесіди. При використанні допустимих способів керівництва все це матиме позитивний ефект: діти будуть намагатися бути ввічливими не тільки в грі, але і в житті. На пробудження гуманних почуттів можна розраховувати, запрограмувавши їх прояв в грі. Правила культурної поведінки педагогічно спрямованої ігрової діяльності вводяться в рольові вимоги як обов'язковий атрибут гри. Що стосується гуманних проявів, то їх теж можна ввести в гру як обов'язковий елемент. Дитина повинна знати, що за умовами гри їй належить бути гуманною, володіти певним набором засобів для вираження доброзичливості, мати внутрішню готовність, прагнення до цього.

Найбільш сприятливі такі ігри, в яких гуманні прояви входять в рольові приписи: «Сім'я», «Лікарня», «Швидка допомога», а також ігри, сюжет яких вимагає від дітей вміння діяти спільно, разом приймати рішення, знаходити вихід їх ситуацій: «Капітани», «Будівельники» та ін.

Перед організацією сюжетно-рольових ігор для вирішення завдань щодо формування дружніх взаємовідносин потрібно проводити попередню роботу
Це:

1) читання художньої літератури, в якій описується будь-яка типова ситуація, яка містить в собі моральний сенс, з подальшим обговоренням описаних в них вчинків;

2) розгляд картин, що відображають різноманітні ситуації з життя дітей, на яких дитина відчуває тривогу, біль, прикрість, образу.

3) ігри - вправи, в яких дітям пропонується вирішення ситуацій, що містять в собі моральний сенс.

Підбір картин, художніх творів і ситуацій здійснюється, спираючись на сюжети ігор, в які будуть грати діти. У гри впроваджуються спеціальні ігрові

ситуації, що дозволяють внести в сюжет такі зміни, які зажадали б від дітей прояви гуманних почуттів і відносин до однолітків.

Наприклад, в сюжетно-рольовій грі «Сім'я» виховується доброзичливе ставлення до однолітків, бажання допомогти, уважне ставлення до невдач інших. Ситуації для збагачення сюжету:

- Лунає телефонний дзвінок. Мама повідомляє, що сьогодні затримається на роботі, у неї перевірка. Дочка розуміє, що мама прийде дуже втомлена, вона вирішує забратися в квартирі, щоб порадувати маму. Ваші дії?

- Мама привела сина в дитячий сад. Хлопчик плаче, так як по дорозі мама не купила йому Чупа-чупс. Дії дітей в групі і вихователя.

- У бабусі ювілей. Всі рідні бажають багато щастя, посмішок, здоров'я .

У сюжетно-рольовій грі «Лікарня» виховується чуйність, доброзичливість до однолітків, почуття взаємодопомоги і взаємодопомоги, формуються способи сприяння, уміння надавати свою допомогу іншим людям. У роботі з дітьми щодо формування уважного ставлення до іншої людини, надання йому допомоги, вихователь може використовувати всі засоби в комплексі, але починати слід з накопичення знань в конкретних ситуаціях, в яких дитина може відчувати емоційне неблагополуччя і тих способів, які використовують діти з метою зміни цього стану.

Створюються ситуації:

- Терміново потрібна допомога дитині, у неї висока температура і болить горло ... Вихователь звертає увагу дітей на стан хворого, він потребує ласки, розради, негайної медичної допомоги.

- У поліклініці велика черга. Входить мама з донькою, у дівчинки рана на голові і сочиться кров. Як бути?

Вихователь дає можливість дітям самостійно знайти вихід із ситуації. Звертає увагу на те, як необхідно поводитися з хворою. Заохочує і відзначає тих, хто співчуває не тільки хворій, але і її мамі.

- У лікарні тихо, все чекають своєї черги до лікаря і раптом входять молоді люди і починають голосно сміятися, порушують тишу. Ваші дії ...

Слід попередньо прочитати «Провідала» В. Осєєва, «Людина захворіла» І. Турігіна, «Обвал» Б. Житкова. На прикладі героїв даних оповідань показати дітям, яка складна і часом небезпечна професія лікаря. Потім провести бесіду про професію лікаря, про те, як важливо, щоб у лікаря було добре серце.

У сюжетно-рольовій грі «Капітани» виховується доброзичливість, вміння орієнтуватися на стан однолітків, уміння спільно знаходити вихід зі складної ситуації, взаєморозуміння, взаємодопомога. Попередньо розглядаються картини, які супроводжують розгортання сюжету: діти, які захоплено майструють з паперу матроські безкозирки і комірці. Вихователь звертає увагу дітей на те, як дружно працюють хлопці на картині. Один хлопчик швидше впорався із завданням і допомагає іншим.

В процесі гри можна створити проблемні ситуації:

- На борту корабля надзвичайна подія, паніка. Людина за бортом! Що ж робити, як бути ?

- Діти, наш капітан отримав повідомлення про допомогу: на одному з кораблів, який знаходиться в декількох милях від нашого корабля, команда захворіла на грип і їм терміново потрібна допомога. Які дії зробить капітан і команда нашого корабля? ...

- Люди за бортом!

- Ластівка поранилася об гвинт корабля, їй терміново потрібна допомога.

Вихователь пропонує дітям різні ролі (лікаря, матроса, капітана ...). Уважно вислуховує пропозиції дітей, звертає увагу на те, як вони ставляться до «потерпілого», заохочує тих, хто запропонував свій вихід із ситуації.

Гра «Подорож». В дорозі захворіла донька-лялька. Вихователь звертається до дітей за допомогою і дає можливість проявити чуйність і увагу до хворого. Діти можуть надати допомогу пораненому товаришу в сюжетно-рольовій грі «Армія», допомогти пасажирам покинути корабель, що тоне, врятувати людину, яку змило за борт хвилею. Велику можливість для формування гуманізму, доброти, дбайливості містять гри на побутові теми - в сім'ю, дитячий садок, лікарню. В іграх типу «Свята» («День народження», «8

Березня» тощо) ефективним є виховання гостинності, чуйності, доброзичливості, комунікабельності. Ігри на побутову тему, особливо в сім'ю, дають можливість глибше познайомитися з домашньою обстановкою дітей. Якщо ви помітили негативні прояви дошкільнят по відношенню до своїх ляльок, то обов'язково зверніть на це увагу батьків. Специфіка побутової гри вимагає єдності виховної роботи в дитячому садку і сім'ї. Процес керівництва побутовими іграми передбачає опору на позитивні зразки поведінки дорослих в сім'ї.

Доречно використовувати конкретні репліки: «Що нам треба зробити?», «Ми зробимо це разом ...», «По одному нічого не вийде ...», «Будемо робити разом, дружно, не сваритися ...»; «Давай разом подумаємо, що нам потрібно для виконання завдання ...», «Давай вирішимо, що зробимо спочатку, що потім ...», «Давай розподілимо роботу між собою ...», «Хто почне виконувати завдання, хто продовжить ...»; «Покажи, будь ласка, як ти робиш ...», «Спробуй зробити, по-іншому, може бути, так вийде краще (швидше, красивіше, легше)»; «Давай порівняємо (подивимося), як у нас разом виходить ...»; «Все правильно вийшло ...», «Як цікаво, незвично зроблено», «Молодець, як здорово придумав!»; «Подивимося, як у нас разом вийшло ...», «Потрібно було зробити ... ми виконали ... і зробили ...», «Можна було (робити по-іншому ...», «Краще було виконати інакше ... », «Зараз швидко виправимо ... », «наступного разу обов'язково постараємося ... »

У процесі внесення нового змісту в сюжетно-рольову гру дітей, вихователь не нав'язує свої рішення, а дає можливість дітям самостійно знайти вихід із ситуації. Вихователь тільки допомагає, якщо виникають труднощі, звертає увагу дітей на результати їх спільних дій, попереджає негативний прояв у поведінці дітей, залучаючи думки самих дітей.

Заняття з елементами тренінгу для батьків «Виховання толерантності в сім'ї»

Мета: сприяти становленню батьківської компетентності шляхом усвідомлення і осмислення механізмів діалогічного спілкування та формування вмінь і навичок конструктивної взаємодії з дітьми у сім'ї.

Завдання: Сприяти усвідомленню основних засад психічного розвитку дитини. Сприяти критичному осмисленню стійких стереотипних установок у сімейному вихованні. Розширити і збагатити знання щодо ролі емоційної сфери у становленні особистості дитини та відпрацювати навички емпатійного реагування на дитячу поведінку. Розвивати вміння будувати діалогічну взаємодію при вирішенні проблемних сімейних ситуацій. Виховувати педагогічну компетентність батьків.

Зміст заняття

Вправа на знайомство «Вітаю Вас»

Мета: познайомити учасників, сприяти згуртованості групи та створенню комфортної атмосфери для успішної роботи.

Хід проведення

Тренер пропонує підводитися тих людей які вважають, що це стосується їх:

- встаньте ті, у кого чорне волосся;
- встаньте ті, хто має гарну посмішку;
- встаньте ті, хто має доньку;
- встаньте ті, хто має сина;
- встаньте ті, хто вважає себе гарною матір'ю
- встаньте ті, хто прийшов сьогодні на нашу зустріч з гарним настроєм,

і хоче отримати безліч позитивних вражень і корисних порад.

Привітайте один одного оплесками.

«Правила роботи в групі»

1.Активність.

- 2.Право промовчати.
- 3.Бути відвертим.
- 4.Бути позитивним.
- 5.Право піднесеної руки.
- 6.До всіх звертатися на «ти».
- 7.Правило «тут» і «тепер».
- 8.Толерантність.
- 9.Працювати «від» і «до»

Метафора «Річка та береги»

Мета: на емоційно-смысловому рівні допомогти учасникам усвідомити роль батьківського впливу на становлення особистості дитини.

Хід проведення:

Тренер розповідає метафору.

«Мені подобається порівнювати дитину з водою. Це річка весела та стрімка, бурхлива, або ж глибока та повільна. Вона пливе собі, куди їй заманеться, рухається вільно та невимушено. Але рух кожної річки визначає її русло, ті береги, яких ми називаємо «батьками». Вони, завжди ніби попереду, визначають основне спрямування її руху. Якщо батьки знають, як виховувати дитину, мають свої стійкі ціннісні настанови, розуміють, що є важливим для дитини, - то це береги міцні, надійні. Тоді і річка відчувається захищеною та більш впевненою.

Де ви бачили такі береги, які б тиснули на річку чи змушували її плисти в інший бік? Річка пливе вільно у відповідності до своєї природи, але береги дещо скеровують її рух. Річка, яка не має берегів розтікається, поступово перетворюючись на болото. Так і дитина, яка не відчуває підтримки, розумного контролю з боку батьків не має життєвих орієнтирів, чіткого самоусвідомлення своїх справжніх бажань та потреб. Тому часто потрапляє під чужий вплив або тиск оточення.

Діти наслідують своїх батьків, вони ніби віддзеркалюють їхню поведінку, манери спілкування, але, головне, – засвоюють саме ті цінності, ті

головні життєві принципи, які сповідують батьки. Тому помиляються ті батьки, які впевнені, що дитина буде робити так, «як я говорю». Насправді, ж вона буде робити так, «як я роблю». Тому батькам важливо бути послідовними у думках, переконаннях та діях.

Спілкування з дитиною проходить на різних інтонаціях і завдяки наступній вправі спробуємо зробити висновок, яке краще спілкування для дитини.

Тренувальна вправа «Як звертатися до дитини» (бочонок «Особливості спілкування батьків та дітей»)

Мета: розглянути особливості спілкування батьків та дітей і відпрацювати комунікативні вміння.

Ресурси: картки з фразами

Хід проведення

Тренер пропонує попрактикуватися взаємодіяти з дитиною на основі «правильних» і «неправильних» звернень. Учасник отримує 2 картки з різними зверненнями і повинен з різною інтонацією сказати фразу відповідно до ситуації.

Тренувальна вправа «Як звертатися до дитини»

1.А Говорите з жахом: «Залиш! Не чіпай цей молоток! Це чоловіча справа!»

В Говорите спокійно та доброзичливо: «О! Я бачу, ти хочеш забити цей цвях. Подивись, молоток треба тримати так, а цвях отак...»

2. А Дитина хоче допомогти Вам скласти пазли. Ви сердитесь, відкидаєте її руки і кажете: «Залиш! Ти їх зіпсуєш! Якщо ти знищиш пазли, я буду змушена за них заплатити!!!»

В Візьміть дитину за руку і скажіть рішучим тоном: «Мені важливо, щоб ти ретельно намилила руки, помила і витерла їх насухо! Потім прийдеш і ми разом складемо пазли. Руки повинні бути чистими, бо ми маємо віддати пазли в ідеальному стані.»

3. А Кричите: «Перестань його бити! Ти поводишся, як бандит! Що з тебе виросте!»

В Зловите дитину за руку і скажіть рішучим тоном: «Мені не подобається, що ти його б'єш! Битися не можна! Скажи брату словами, чого ти хочеш. Я вірю, що ти зможеш захистити себе у гідний спосіб!»

6. А Говорите незадоволено та з гнівом до дитини, яка не хоче виступати на публіці: «Перестань боятися! Тут нічого боятися та соромитися! Ти вже велика, а поводишся, як мала дитина! Ну давай! Не бійся!»

В Говорите спокійним голосом із розумінням: «Ти боїшся...? Ти напевно трохи засоромилась...? Розповідати вірш на публіці – це дуже складна справа навіть для справжніх акторів... Це називається хвилюванням. Але, напевно, ти скоро переможеш цей страх! Ти переконаєшся...»

Після програвання кожної пари учасники обговорюють, чому до дитини краще звертатися за допомогою одних фраз та чим інші звертання можуть їй нашкодити.

Шановні батьки, пам'ятайте, що особистісний простір у сім'ї це головне для дитини.

Пропоную Вам створити Колаж «Потреби дитини для всебічного розвитку».

Мета: сприяти усвідомленню потреб, бажань, можливостей, а також прав дітей у сім'ї.

Ресурси: великий аркуш паперу, ілюстровані журнали, клей, ножиці, фломастери.

Хід проведення:

Учасники створюють колаж на тему «Потреби дитини для всебічного розвитку». По завершенні роботи батьки презентують свої напрацювання.

Вправа «Батьки, які вони?»

Загальний час - 5 хв.

Мета: актуалізація позитивного та негативного образу батьків, який склався в розумінні учасників; розуміння батьків, що їх ставлення і поведінка все одно йде від їх любові до дитини та бажання кращого дитині.

Ведучий пропонує учасникам скласти схематичний портрет по невеличким групам. Після цього один з батьків від групи презентує перелік якостей або варіантів поведінки. Інші учасники слухають та можуть коментувати, задавати питання.

У кінці такої роботи ведучий робить позитивний висновок. Співвідноситься реальна поведінка та ідеальне уявлення батьків про самих себе.

Вправа- розминка «Клубочок»

Загальний час-5-7 хв.

Мета: розвинути у батьків почуття емпатії до власних дітей.

Учасники по колу передають клубочок (або округлий предмет), називаючи лагідні слова, якими вони зазвичай звертаються до своєї дитини.

Складання пазлів

Ведучий : Ось ви і познайомились з тим як по різному впливає любов батьків на дітей. Давайте ще раз назвемо необхідні складові розвитку дитини в сім'ї. У кожного з вас на столі знаходяться частинки пазлів, напишіть на них що необхідно для повноцінного виховання дитини в сім'ї . (Учасники записують на пазлах свої відповіді і прикріплюють їх на дошці. В результаті виходить серце)

Висновок: Для правильного виховання дитини в сім'ї потрібне велике батьківське серце яке складається з усіх перерахованих якостей.

Вправа «Ниточки»

Звучить музика

(Учасники тренінгу сідають півколом. Тренер вибирає 7 осіб ,які отримують картки зі словами. Обрані учасники стають до аудиторії спиною, а інший тренер прикріплює їм картки зі словами – **Дитина, сім'я, дім, освіта, любов, права, надія.** У центрі півкола стає учасник з написом **дитина.**)

Текст тренера :

Зараз я розповім вам реальну історію. Отже, жила собі **Дитина** , яка була найщасливішою в світі . У неї були мама й тато, дідусь, бабуся і навіть старший брат. У **дитини** була **сім'я** (тренер вводить учасника, в якого є картка з написом «сім'я», і з'єднує його ниткою з «дитиною»). Усі члени сім'ї ставилися до дитини з повагою та розумінням. Дитина знала, що таке справжня **любов** (виводить учасника з карткою «любов».Протягує другу ниточку.) Сім'я дитини була доволі забезпеченою й жила у великому і світлому **домі** (виходить учасник з карткою «дім», протягує ниточку). **Дитина** вчилася у школі - гімназії , одній з найкращих в місті, вона отримала якісну **освіту** (ниточка).Так дотримувалися **права дитини** (ниточка). **Дитина** з **надією** дивилась у майбутнє (ниточка - надія).

Але сталося так, що майже в один рік батько і старший брат дитини загинули в автокатастрофі .Мама не впоравшись із нестерпним горем, почала дедалі частіше заглядати в чарку, шукаючи там порятунку, а бабуся й дідусь, не витримавши нещастя , померли одне за одним .Так у дитини не стало сім'ї (тренер входить у коло і перерізає ножицями ниточку «дитина - сім'я»), а разом з рідними поступово зникла любов (тренер розрізає нитку «дитина - любов»). Згодом не стало в дитини й **дому** , оскільки мати змушена була його продати, щоб розрахуватися з боргами.

Дитина разом з мамою опинилася на вулиці. Вона перестала ходити до школи (тренер перерізає ниточку «дитина - освіта»). **Права дитини** не дотримувалися, тому що дорослі перестали про неї піклуватися (перерізається нитка «дитина - право»). Лише світлий промінчик **надії** давав дитині сили та сподівання.

Та час минав, і одного разу дитину привели небайдужі люди до притулку. Фахівці притулку знайшли дитині прийомну сім'ю, де вже виховували двох хлопчиків і двох дівчаток. Поряд з дитиною з'явилися чоловік і жінка, яких дитина називає мамою і татом, у неї з'явилися брати і сестри (тренер зв'язує нитку «дитина - сім'я»). **Дитина** відчуває , що її

люблять (тренер зв'язує нитку «дитина - любов»). У дитини з'явився дім, в якому вона почувалася затишно і комфортно (зв'язується нитка). Дитина знову почала вчитися (зв'язується нитка «дитина - освіта»).

Дитина знову могла сказати: «Я – людина, нехай маленька, але я маю права (пов'язується нитка «дитина - право»). Як чудово, коли на світі є добрі люди, і як важливо, щоб у серці залишалася «надія»!

II. Обговорення:

- Які почуття виникли?
- Що ж необхідно дитині в сучасному світі?
- Які умови потрібні дитині щоб вижити в сучасному світі?

Історія для натхнення

Мета: показати важливість батьківського часу для дитини та сприяти усвідомленню ролі батьківства на ціннісно-емоційному рівні.

Хід проведення

Тренер розповідає історію для натхнення:

«Якось один чоловік повернувся пізно додому з роботи, як завжди втомлений і знервований та побачив, що на порозі його чекає п'ятирічний син.

- Тату, можна в тебе щось спитати?
- Звичайно, що сталося?
- Тату, а яка в тебе зарплатня?
- Це не твоя справа! - обурився батько. - І навіщо це тобі?
- Будь ласка, ну скажи, скільки ти отримуєш за годину?
- Ну, взагалі, 500. А що?
- Тату, - син подивився на нього знизу ввєрх дуже серйозними очима.
- Тату, ти можеш мені позичити 300?
- Ти запитував лише для того, щоб я дав тобі грошей на якусь дурну іграшку? – закричав той. - Негайно йди до себе в кімнату і лягай спати! Не можна ж бути таким егоїстом! Я працюю цілий день, страшенно втомлююсь,

а ти себе так поводиш. Малюк тихо пішов до себе в кімнату і закрив за собою двері.

А його батько продовжував стояти на порозі та обурюватися проханням сина: «Та як він сміє питати мене про зарплатню, щоб потім попросити грошей?»

Згодом він заспокоївся і почав роздумувати: «Може йому й дійсно щось дуже важливе потрібно купити. Та грець з ними, з тими трьома сотнями, адже він у мене ще ні разу не просив грошей».

Коли батько зайшов у дитячу кімнату, його син уже був у ліжку.

- Ти не спиш, синку, - запитав батько.

- Ні, тату, - відповів хлопчик.

- Я, здається, тобі дуже грубо відповів, у мене був важкий день, просто зірвався. Пробач мені. Ось тримай гроші, які ти просив.

Хлопчик сів на ліжку та посміхнувся. -Ой, тату, дякую! – радісно вигукнув він. Потім хлопчик заліз під подушку і дістав декілька зім'ятих банкнот. Його батько, побачивши, що в дитини вже є гроші, знову обурився. А малюк склав всі гроші разом, ретельно перерахував купюри і подивився на батька.

- Навіщо ти в мене просив грошей, якщо вони в тебе вже є? – пробурмотів той.

- Тому що в мене було недостатньо. Але тепер мені як раз вистачить, - відповів хлопчик. – Тату, тут рівно 500. Можна я куплю годину твого часу? Будь ласка, прийди завтра з роботи раніше. Я хочу, щоб ти повечеряв разом з нами».

Я впевнена, що після сьогоднішньої зустрічі остані слова ніколи не промовить ваша дитина. Світло у вікні дома... Які почуття воно викликає у наших дітей? Радість, що на тебе чекають? Щасливе зітхання: «Ну от я і вдома»; роздратування: «Ну чого їм не спиться, що їм треба від мене!»; побоювання: «Як пройти тихенько, щоб обійшлося без скандалу та галасу»? Яка із цих думок виникне у вашої дитини, коли вона стане на поріг рідної

домівки, — залежить саме від вас, батьки, від вашого вміння знайти компроміс у відносинах із нею, допомогти порадою і зарадити у біді.

- Сьогодні мені було дуже приємно бачити усіх вас, давайте візьмемо клубочок і кожен, у кого він виявиться в руках, розповість, що йому сподобалося і запам'яталося найбільше на нашому тренінгу. Я хочу подякувати вам усім. До побачення!

Батьківські збори «Толерантність у розвитку конфліктів»

Форма проведення: гра - тренінг.

Мета: ознайомити батьків з поняттями: толерантність, виховання в душі толерантності, толерантний підхід до ігрової діяльності дитини, дозвіл конфлікту з позиції толерантного підходу.

Хід заходу

Вступне слово.

Вихователь вітає присутніх на зборах.

Етапи проведення бесіди.

Вихователь: - Що означає, на вашу думку, бути толерантним? (Здатність мирним шляхом розв'язати проблему; здатність стати на місце іншої людини і зрозуміти його; терпимість до чужої думки і до чужого способу життя, лояльність, широта поглядів). (Узагальнює відповіді батьків.)

Толерантність - це спілкування і склепіння думки, совісті і переконань, гармонія в різноманітті, чеснота, яка робить можливим досягнення взаєморозуміння між людьми, батьками і дітьми мирним безконфліктним шляхом. Питання успішного виховання дітей у сім'ї - не в мірі батьківської сцворості або доброти. Воно набагато складніше, тому що вимагає від усіх батьків обізнаності в психології особистості дитини, оволодіння системою виховання в цілому, толерантного підходу до процесу виховання. Якщо ви терплячі по відношенню до маленьких дітей, ласкаві, об'єктивні, вам не важко пробачити один одному серйозну образу, намагаєтеся зрозуміти вчинок іншої людини, не засуджуючи його, то ви

стоїте на правильному шляху до толерантності, що дозволить вам швидко і легко вирішувати всі конфлікти. Пропоную вирішити ситуацію.

Етап розв'язання педагогічних ситуацій.

Ситуація 1. «Конфлікт небезпечний, якщо він не розв'язується»

Мама говорить синові: « Мишко, грай тихіше! Чому у тебе знову розкидані іграшки?» І тут же додає: « А вчора ти зламав нову машинку і забруднив фломастером стіл! Негайно в кут!» Мама в істеричі, пояснення дитини не приймаються.

Вихователь: Чи не занадто багато претензій відразу в один момент? Як вирішити проблему? (Навчити прибирати іграшки; пояснити, що іграшки коштують грошей і їх потрібно берегти; прочитати вірш « Відірвали ведмедику лапу» або «Зайчика кинула господиня».)

Розв'язання конфлікту з позиції толерантності: « Мишко, не кричи, будь ласка, адже вже пізно і всі твої іграшки втомилися і хочуть спати. Поклади іграшки на своє місце і побажав їм доброї ночі. А ми з тобою візьмемо олівці, альбом і намалюємо чарівні сни для твоїх іграшок». Підсумок: дитина з цікавістю виконає прохання мами. Мама задоволена. Конфлікт зник, не встигнувши з'явитися.

Висновок: коли на людину, в даному випадку на дитину, «звалюються» відразу кілька звинувачень, їй важко їх засвоїти і прийняти до відома. Мама і син не можуть розібрати детально кожний предмет конфлікту, створюється «затор із проблем», сварка неминуче затягується, і в ній не видно кінця.

Які ж причини конфлікту і вихід з конфлікту? (Причина конфлікту - це поведінка мами в конфлікті. Необхідно уточнити причину конфлікту і не розширювати число претензій. Пам'ятаєте! Що дитина теж особистість, хоча й маленька. І він вимагає до себе поваги і розуміння.)

Гра – тренінг

Вихователь:

Які асоціації у вас з'являються, коли я кажу: « Стався конфлікт»? Запишіть 4 слова, пов'язані з цим поняттям, і складіть речення. (Слова: сварка, образа,

покарання, засмучення. Сталася сварка. Дитина покараний і ображений. Мама засмучена. Підсумок: конфлікт!)

Ситуація 2. «Залиште проблему за дверима, станьте взірцем наслідування і захоплення для своєї дитини»

Паша. (з радістю) - Тато, йдемо кататися на каток! Дивись, Ваня зі своїм татом вже там. Ти ж мені вчора обіцяв.

Тато. (проблеми на роботі). - Відчепися! Ну і що, що обіцяли. Мені зараз не до тебе.

Паша. (наполягає). - Ну, будь ласка...

Тато. (відштовхує Пашу). - Який же ти нетямущий, займися своєю справою!

Вихователь. Якої помилки припустився тато? (*Штовхнув дитину, образив, не стримав слово.*) Як потрібно вчинити? (*Пообіцяти, що підемо на каток завтра, запропонувати піти одному.*)

Пояснення з позиції толерантності: Паші не так важливо піти на каток, він міг піти один, але для нього дуже важливо, щоб з ним пішов тато, бо то діти, а особливо хлопчики прагнуть у всьому наслідувати і бути схожими на своїх батьків, пишатися і захоплюватися ними. Порада татові: залишити проблему за дверима, піти на каток з сином, що допоможе відволіктися від проблеми на деякий час. Тим самим ви не погіршить ситуацію і не створите ще один конфлікт.

Тренінг з командоустрою (*беруть участь батьки і діти*)

Мета: знайомство, згуртованість колективу, відпрацювання навичок спілкування, єдності, взаємопідтримки, виховання власним прикладом.

Місце проведення: спортивний зал.

Хід гри.

Біля стіни вишикуватися в шеренгу парами (дитина і хтось з батьків), середина залу - уявна прірву.

Завдання: пройти парою від однієї стіни до іншої по черзі, використовуючи різні способи пересування, не повторюючи способи руху

попередніх пар. Якщо повторив - впау у прірву. (Наприклад: одна пара йде на носочках, друга пара бігом, третя - папа несе дитини на плечах і т. д.).

Тренінг - гра (беруть участь діти)

Хід гри: розбитися на дві команди, вставши в коло. За певний час передати маленький м'яч один одному по колу, не впустивши його.

Мета: відпрацювання навичок роботи в колективі, навичок спілкування, взаємодопомоги, співпереживання, почуття відповідальності.

Підведення підсумків батьківських зборів.

У висновку батьківських зборів батькам пропонується разом з дітьми виконати домашнє завдання: створити герб сім'ї, зобразивши його на плакаті.

Мета: відпрацювання навичок спільної діяльності тато, мама, я; знайомство з інтересами та традиціями сім'ї.

В гербі повинні бути відображені улюблені заняття родини, наприклад: рибалка, виготовлення поробок, малювання, ведення генеалогічного древа, відпочинок на природі, читання книг і т. д.

Висновок: у кожній сім'ї є спільні інтереси, які її згуртовують. Подальша діяльність: продовжувати роботу по ознайомленню батьків і дітей з поняттями толерантності, ознайомити з питаннями ефективного ведення переговорів, способами виходу з конфліктів у процесі виховання дітей.

Протокол № 3

Назва методики: Методики оцінки вихованості толерантності у дітей (контрольний експеримент)

Вікова група: старша група «А»

№ з\п	П.І. дитини	Когнітивний критерій		Емоційно-ціннісний критерій («Усміхнись і скажи комплімент»)	Діяльнісний критерій («Скажи без слів»)	Загальний рівень
		Тест 1 («Давайт е познайомимось»)	Тест 2 («Я і світ навколо мене»)			
1	Кирило Б.	1	1	1	0	1
2	Ліза Б.	2	1	2	2	2
3	Арсеній В.	1	1	0	1	1
4	Стас Є.	0	0	0	0	0
5	Саша Є.	1	0	1	1	1
6	Артем З.	0	0	1	0	0
7	Настя І.	1	2	2	2	2
8	Неоніла К.	1	1	1	1	1
9	Єгор К.	0	0	0	0	0
10	Іван К.	1	1	1	0	1
11	Настя П.	2	2	2	2	2
12	Владік П.	1	1	1	1	1
13	Артем Р.	0	0	0	0	0
14	Сашко С.	1	1	1	0	1
15	Данило Ч.	0	1	1	1	1
16	Ліза Т.	2	2	2	2	2
17	Аріна Ф.	1	1	1	0	1
18	Артем Ф.	0	0	0	0	0
19	Данило	0	0	0	0	0

	Х.					
20	Ігор Ш.	1	1	1	1	1

Примітка: в таблиці зазначені вище критеріальні оцінки замінені числовими за наступним співвідношенням: 0 – низький рівень, 1 – середній рівень та 2 - високий рівень.

Протокол № 4

Назва методики: Методики оцінки вихованості толерантності у дітей (контрольний експеримент)

Вікова група: старша група «Б»

№ з\п	П.І. дитини	Когнітивний критерій		Емоційно-ціннісний критерій («Усміхнись і скажи комплімент»)	Діяльнісний критерій («Скажи без слів»)	Загальний рівень
		Тест 1 («Давайт е познайомимось»)	Тест 2 («Я і світ навколо мене»)			
1	Аліна Б.	0	1	0	0	0
2	Сашко Г.	2	2	1	2	2
3	Даня Г.	0	0	0	0	0
4	Микита Є.	1	1	1	1	1
5	Соня З.	1	1	1	0	1
6	Аліса К.	2	2	2	2	2
7	Олег М.	0	0	0	0	0
8	Катя М.	1	2	1	1	1
9	Карім О.	1	1	0	1	1
10	Оля С.	2	2	2	1	1
11	Кирило Л.	0	0	1	1	1
12	Таня Н.	2	2	2	2	2
13	Маша О.	1	1	2	1	1
14	Уля П	1	1	1	1	1

15	Вова Ш.	1	1	1	2	1
16	Данило Р.	0	0	1	0	0
17	Мілана С.	1	1	2	1	1
18	Дарина Ф.	1	1	1	1	1
19	Катя Х.	2	2	2	1	2
20	Алія Я.	1	1	1	1	1

Примітка: в таблиці зазначені вище критеріальні оцінки замінені числовими за наступним співвідношенням: 0 – низький рівень, 1 – середній рівень та 2 - високий рівень.